

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

Öznur TÖREMEN

**ERZURUM MERKEZ İLÇE İLKÖĞRETİM OKULLARINDAKİ
8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN YAZILI ANLATIM BECERİLERİ ÜZERİNE
ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Osman MERT**

ERZURUM – 2008

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'nın Türkçe Öğretmenliği Bölümünde jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Osman MERT

Danışman/Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Semra ALYILMAZ

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Birol ALVER

Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 24/07/2008..

Prof. Dr. Vahdettin BAŞCI

Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
ÖN SÖZ.....	VII

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Bölgesi	1
1.1.1. Erzurum adının kaynağı	1
1.1.2. Erzurum'un tarihi	2
1.1.3. Erzurum'un coğrafi konumu	4
1.1.4. Erzurum' un nüfus coğrafyası özellikleri	4
1.1.5. Erzurum'un eğitim durumu.....	7
1.2. Dil ve Dilin Önemi	9
1.3. Çocuklarda Dil Edinimi ve Dil Gelişimi	10

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÖĞRENCİLERİN YAZILI ANLATIMLARINDA KARŞILAŞILAN

SORUNLAR	12
2.1. Dil Bilgisi	12
2.1.1. Ses bilgisi seviyesinde yapılan yanlışlar	12
2.1.1.1. Ünlüler	13
2.1.1.1.1. Ünlülerin sınıflandırılması	13
2.1.2. Ünlülerde yapılan yanlışlar	15
2.1.2.1. Ünlü değişimleri.....	15
2.1.2.1.1. Ünlülerde inceleşme-kalınlaşma	15
2.1.2.1.1.1. Ünlülerde inceleşme.....	16
2.1.2.1.1.2. Ünlülerde kalınlaşma.....	17
2.1.2.1.1.3. Ünlülerde kalınlık-incelik uyumu	19
2.1.2.1.2. Ünlülerde düzleşme-yuvarlaklaşma	21
2.1.2.1.2.1. Ünlülerde düzleşme	21

2.1.2.1.2.2. Ünlülerde yuvarlaklaşma.....	22
2.1.2.1.2.3. Ünlülerde düzlük-yuvarlaklık uyumu	23
2.1.2.1.3. Ünlülerde daralma- genişleme.....	23
2.1.2.1.3.1. Ünlülerde daralma.....	23
2.1.2.1.3.2. Ünlülerde genişleme	25
2.1.2.1.4. Ünlülerde benzeşme- aykırılışma.....	26
2.1.2.1.4.1. Ünlülerde benzeşme	27
2.1.2.1.5. Ünlülerde düşme-türeme	28
2.1.2.1.5.1. Ünlü düşmesi	28
2.1.2.1.5.2. Ünlü türemesi	30
2.1.2.1.5.2.1. Başta ünlü türemesi	31
2.1.2.1.5.2.2. İçte ünlü türemesi	31
2.1.2.1.5.2.3. Sonda ünlü türemesi	32
2.1.3. Ünsüzlerde yapılan yanlışlar	32
2.1.3.1. Ünsüz değişimleri.....	32
2.1.3.1.1. Ünsüzlerde ötümlülük-ötümsüzlük.....	33
2.1.3.1.1.1. Ünsüzlerde ötümlülük	33
2.1.3.1.1.2. Ünsüzlerde ötümsüzleşme	35
2.1.3.1.2. Ünsüzlerde düşme türeme	37
2.1.3.1.2.1. Ünsüz türemesi.....	37
2.1.3.1.2.2. Ünsüz düşmesi	38
2.1.3.1.3. Ünsüz göçüşmeleri	41
2.1.3.1.4. Ünsüzlerde benzeşme-aykırılışma.....	42
2.1.3.1.4.1. Ünsüzlerde benzeşme	42
2.1.3.1.4.2. Ünsüzlerde aykırılışma.....	43
2.1.3.1.5. Ünsüz ikizleşmesi ve ikiz ünsüzlerin tekleşmesi	44
2.1.3.1.5.1. Ünsüz ikizleşmesi	44
2.1.3.1.5.2. Ünsüz tekleşmesi	44
2.1.4. Hece seviyesinde yapılan yanlışlar	45
2.1.4.1. Hece düşmesi.....	45
2.1.4.2. Hece kaynaşması	46
2.1.4.3. Hece türemesi.....	46

2.1.4.4. Hece bölmesi yanlışları.....	47
2.2. Şekil Bilgisi Seviyesinde Yapılan Yanlışlar	48
2.2.1. Sözcüklerin kök-gövde ve eklerinde yapılan yanlışlar	48
2.2.1.1. Yapım eki yanlışları	48
2.2.1.2. Çekim eki yanlışları	49
2.2.1.2.1. Hâl ekleriyle ilgili yanlışlar	50
2.2.1.2.2. Tamlama ekleriyle ilgili yanlışlar	50
2.2.1.2.3. İyelik ekleriyle ilgili yanlışlar	51
2.2.1.2.4. Çokluk ekleriyle ilgili yanlışlar	52
2.2.1.2.5. Zaman ve şahıs ekleriyle ilgili yanlışlar.....	52
2.2.1.2.6. İlgî ekiyle ilgili yanlışlar	53
2.2.1.2.7. Olumsuzluk ekiyle ilgili yanlışlar.....	53
2.2.1.2.8. Soru eki/edatıyla ilgili yanlışlar.....	53
2.2.1.2.9. Mastar ekiyle ilgili yanlışlar.....	54
2.2.1.2.10. Cümle sonu edatıyla ilgili yanlışlar	54
2.3. Cümle Bilgisi Seviyesinde Yapılan Yanlışlar	54
2.3.1. Yerel kullanımlar	55
2.4. Anlam Bilgisi Seviyesinde Yapılan Yanlışlar	56
2.4.1. Anlatım bozuklukları	56
2.5. Yazım ve Noktalama Seviyesinde Yapılan Yanlışlar	59
2.5.1. Da/de biçimbirimi	60
2.5.2. Ki bağlacı.....	61
2.5.3. Büyük harflerin kullanımında görülen yanlışlar.....	63
2.5.4. Küçük harflerin kullanımında görülen yanlışlar.....	63
2.5.5. Birleşik kelimelerin kullanımında görülen yanlışlar.....	64
2.5.6. İkillemelerin yazımı ile ilgili yanlışlar	65
2.5.6.1. Kalıplaşma özelliği.....	66
2.5.7. Kalıplaşmış ifade yanlışları	66
2.5.8. Atasözleri ile ilgili yanlışlar	67
2.5.9. Deyimler ile ilgili yanlışlar.....	67
2.5.10. Ünlemler ile ilgili yanlışlar.....	68
2.6. Argo Sözcük.....	68

2.7. Noktalama İşaretlerinin Kullanımıyla İlgili Yanlışlar	68
2.7.1. Nokta.....	69
2.7.2. Virgöl.....	70
2.7.3. Noktalı virgöl	71
2.7.4. Kesme işareti	71
2.7.5. Soru işareti	72
2.7.6. Çift tırnak işareti.....	73
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	74
BİBLİYOGRAFYA	81
EKLER.....	89
ÖZ GEÇMİŞ	96

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ERZURUM MERKEZ İLÇE İLKÖĞRETİM OKULLARINDAKİ 8. SINIF
ÖĞRENCİLERİNİN YAZILI ANLATIM BECERİLERİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

Öznur TÖREMEN

Tez Yöneticisi: Yrd.Doç.Dr. Osman MERT

2008- SAYFA: VII + 96

Jüri: Yrd.Doç.Dr. Osman MERT

Yrd.Doç.Dr. Semra ALYILMAZ

Yrd.Doç.Dr. Birol ALVER

Erzurum Merkez İlçe İlköğretim Okullarındaki 8. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bu çalışmada merkez ilçe ilköğretim okullarındaki 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım becerileri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma gerçekleştirilirken, Erzurum merkez ilçe ilköğretim okulları uygulama alanı olarak seçilmiştir.

“Giriş”, “İnceleme”, “Sonuç ve öneriler” başlıklı üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde araştırma alanı ile ilgili bilgilere; ikinci bölümde, Erzurum merkez ilçe ilköğretim okullarındaki 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım becerilerine; üçüncü bölümde ise, elde edilen bilgi, bulgu ve belgeler ışığında sorunların çözümlenmesiyle ilgili genel bir değerlendirmeye ve önerilere yer verildi.

2006 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanmış olan Esra Ekinci Çelikpazu’ nun “ Erzurum Merkez İlçe İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri Üzerine Bir Araştırma” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi ile bağlantılı olarak hazırlanan bu çalışma, aynı okullardaki öğrencilerin zaman süreci içerisindeki durumunu gözlemlemek ve öğrencilerin seviyesini belirleyip çözüm üretmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma grubunu oluşturan 450 öğrencinin yazılı kağıdında toplam 1275 hatalı cümle tespit edilmiştir. Toplam cümle sayısı 2965’ tir. Yani hatalı cümlelerin toplam cümle sayısına oranı % 43’ üdür. Bu rakam, yaklaşık olarak öğrencilerin kurduğu her iki cümleden birinin hatalı olduğunu gösterir.

ABSTRACT
MASTER THESIS
A RESEARCH OF WRITTEN EXPRESSION SKILLS OF 8th GRADERS IN THE
ELEMENTARY SCHOOLS OF ERZURUM

Öznur TÖREMEN

Supervisor: Assist.Prof.Dr. Osman MERT

2008- PAGE: VII + 96

Jury: Assist.Prof.Dr. Osman MERT

Assist.Prof.Dr. Semra ALYILMAZ

Assist.Prof.Dr. Birol ALVER

In this research-that is called “A Research Of Written Expression Skills Of 8th Graders In The Elementary Schools Of Erzurum”- written expression skills of 8th graders in the elementary schools of city centres have been wanted to determine. When this research has been done, the elementary schools of Erzurum’s cities have been selected as an application area.

This research consists of three section that are named “Prolog”, “Analysis” and “Conclusion and Suggestions”. In the first section of this research, information about research area; in the second section of this research, written expression skills of 8th graders in the elementary schools of Erzurum cities; and the third section of this research, solutions of the problems with the information, finding and documents -which have been acquired during the research – have been expressed.

This research which is prepared related to Esra Ekinçi Çelikpazu’s master thesis named “A Research Of Written Expression Skills Of 6Th Graders In The Elementary Schools Of Erzurum’s Central Cities”- completed at Atatürk University Social Sciences Department but not published- has been done in order to identify student’s level, find solution and observe the positions of the students in the same schools. 1275 wrong sentences have been determined in the exam papers of 450 students who are composed of research group. Total sentence number is 2965. That is, the rate of the wrong sentences to the right sentences is %43. This rate points out that approximately one of every two sentences made by the students is wrong.

ÖN SÖZ

Kişi duygu ve düşüncelerini, sözlü ya da yazılı anlatım yollarından biriyle ortaya koyar. Anlatımı konusunda gösterdiği beceri, insanın kişiliği ve eğitim düzeyiyle doğrudan ilişkilidir.

Bu çalışmada, Erzurum İli'nin sosyo-ekonomik açıdan farklılık arz eden bölgelerinde bulunan on dört ilköğretim okulundaki 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarından hareketle, yazı dili seviyesindeki hataları tespit etmeye çalıştık. Yerel ifadeleri ve konuşma dilinin yazı diline etki derecesini gözlemlemeye gayret ettik. Konuyu birbirinden farklı örneklerle sunmayı amaçladık.

Çalışma “Giriş” ve “İnceleme” bölümlerinden oluşmaktadır. “Giriş” bölümünde çalışma konusuyla ilgili bilgilere; “İnceleme” bölümünde ise çalışma alanındaki ilköğretim okullarının 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım becerileri üzerinde durulmuştur.

Çalışmam sırasında beni yönlendiren, her türlü destek ve ilgilerini esirgemeyen çok değerli hocalarım; Yrd. Doç. Dr. Osman MERT'e, Yrd. Doç. Dr. Semra ALYILMAZ'a ve Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ'a teşekkür ederim.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Bölgesi

1.1.1. Erzurum adının kaynağı

Erzurum başlangıçtan beri kendi ovasının tek önemli yerleşme noktası olmamıştır. Söz gelişi Erzurum'un 18 km. kadar kuzey batısında, ovanın kuzey kenarına yakın bir yerde, şimdi adı Kahramanlar olarak değiştirilmiş olan Karaz köyü yakınlarında, Karaz höyüğünde yapılan kazılar, burada Hitit asıllı sayılan birtakım yapı kalıntılarını ortaya çıkarmıştır. Burada Yunan ve Roma devri izleri bulunmamış olmakla beraber, Orta-Çağda önemli bir şehir olan ve Selçuklular tarafından yıkılmış bulunan Arzen (Erzen) şehrinin burada bulunmuş olması, hatta adının da Hitit devrine çıkan Azzi'den türemiş ve böylece şimdiki Erzurum'a ad vermiş olması mümkündür. Bununla beraber ovanın başlıca kale-şehri şimdiki Erzurum'un yerinde kurulmuştu. 4. yüzyıldan önce Roma devletine katılan Erzurum'a 2. Theodosius'un adıyla Theodosiopolis denildiyse de Karin veya Karana adı yine kaldı ve hatta yöreye Karantis denildi. Sonradan Araplar tarafından şehre verilen Kalikala veya kısaca Kali adının Karnoi Kalak'tan türemiş olduğu söylenir.

Bugünkü Erzurum adı ise, Erzen'in Selçuklular tarafından yıkılmasından sonra, oradan kurtulan halkın Theodosiopolis'e sığınmaları üzerine buraya verilen Erzen adından çıkmıştır. Ancak bu Erzen'in Güneydoğu Anadolu'da Siirt'in batısındaki Erzen'den ayrılması için, yani Anadolu'da olduğunu belirtmek üzere Erzen el Rum / Arz-ı Rum adıyla anılması uygun görüldü. Bu ad da daha sonradan Erzurum(Erzrum) oldu.¹

Erzurum yaylası ile merkezi şehir ve ulu kalesinin tarihte tanınmış şu beş adı taşıdığı görülmektedir:

- 1- Karanitis/ Karantide/ Garin/ Karin- Kalak- Karun- Kalak (Yunan, Bizans, Roma kaynaklarında, Ermeni ve Gürcü tarihlerinde)
- 2- Theodosiopolis (Bizans Dönemi)
- 3- Kali- Kala (Kali/ Han Şehri) (İslâm kaynaklarında)
- 4- Arzan/ Arzen/ Artze (Şimdiki "Karaarz/ Karaz yerinde) (Selçuklu fethi sırasında)

¹ Abdurrahman Şerif Beygu, *Erzurum'un Tarihi*, İstanbul, 1936, s. 16.

5- Erzen-Rum/ Erzen-ir-rûm ve Erzurum (Selçuklu, İlhanlı, Akkoyunlu, Osmanlı çağlarında.)²

1.1.2. Erzurum'un tarihi

Erzurum tarihte özellikle askerî ve ticarî yönleriyle ön plâna çıkmıştır. Şehrin bulunduğu geçit bunların her ikisini de kendisinde toplamış olduğundan tarihte oynadığı rol de bu yüzden büyük olmuştur. 1878'den sonra Rusların yapmış oldukları Bakû, Tiflis, Batum demiryolu ile sonradan bu yol Tebriz, Çulfa ile birleşerek Erzurum'un ticaretini azaltmış ve yavaş yavaş ehemmiyetini kaybettirmiştir.

Askerî ehemmiyetine gelince bu öyle değildir. Şehrin kuruluşu Şarkî Roma İmparatorluğunca tamamıyla askerî bir maksada mebnî olduğundan şehir askerî ehemmiyetini kaybetmemiştir.³

Bizanslılar 415- 522 yılları arasında Erzen'in güneybatısında, doğudan gelen İran saldırılarına karşı koyabilecek güçte bir şehir kurdular. Theodosiupolis şehri, tahkim edilerek gerçekten birçok İran saldırılarının geri çevrilmesinde hizmet gördü. Bugün olduğu gibi geçmişte de Erzurum şehrinin bulunduğu ova, birçok yolların kesiştiği bir düğüm noktası olması ve savunma olanaklarının kolaylığı nedeniyle askerlik, ticaret, sanat ve kültür merkezlerinin kurulduğu bir alan olmuştur.

Bizanslıların elinde olan şehir 653 yılında Arap ordusunun Bizanslıları yenmesiyle Araplar'ın eline geçti ve daha sonra bir süre Araplar, Bizanslılar ve Ermeniler arasında el değiştirip durdu.

Savaştan yeni çıkan Erzen halkının sığındığı yakındaki Theodosiupolis şehri böylece Erzurum adını alır. Bu şehir, surlarının dayanıklı, burçlarının yüksek olması yüzünden 11. yüzyılın ortasında, hatta ikinci yarısında birçok Anadolu şehirlerinin Türklerin eline geçmesine karşılık, Bizans hakimiyeti altında kaldı. 1080 yılında Gürcü ve Ermenilere karşı mücadele eden Emir Ahmet Gürcistan Kralı 2.Giorgi'yi yenerek Kür, Çoruh, Oltu, Kars ve Erzurum'u aldı ve Türkler bu tarihten sonra Erzurum'a yerleşti.

² *Erzurum 98- Erzurum İl Yıllığı*, Ankara, 1998, s. 23.

³ Abdurrahman Şerif Beygu, *age.*, s. 16-17, Ayrıca bk. *Erzurum 98- Erzurum İl Yıllığı*, Ankara, 1998; *İslâm Ansiklopedisi, Cilt 11*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995; İ. Hakkı Konyalı, *Erzurum Tarihi*, İstanbul, 1960, s. 9-14; Enver Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara, 1992.

Türk fethinden Moğol saldırılarına kadar geçen (1080- 1242) 162 yıl içinde şehir her türlü saldırıya karşı korundu. Tiflis'ten, Tebriz'den Trabzon'a, Orta ve Güney Anadolu 'ya giden ticaret yolları üzerinde kurulması yüzünden bir alış-veriş merkezi olan Erzurum 12. ve 13. yüzyıllarda çok zenginleşti.

1242 yılında Erzurum Moğolların eline geçti. 1243 yılında Anadolu Selçuklu Sultanlığını Moğol egemenliği altına alan antlaşmanın imzalanmasından sonra Erzurum şehri yeniden iskân edildi. Anadolu Sultanlığının yıkılışına kadar Erzurum sultanlığın bir vilayeti olarak kaldı. Bir süre Akkoyunlular ile Karakoyunlular tarafından ele geçirilen Erzurum, bazı tarihçilere göre 1514'te, bazı tarihçilere göre de 1515'te ilk olarak Osmanlı topraklarına katılmış bulunuyordu. Kanuni Sultan Süleyman tarafından beylerbeylik merkezi haline getirildi.

Geliri bol ve aynı zamanda hudut kalesi olan Erzurum 17. yüzyılda önemini korudu. 1633- 1635 arası yine Osmanlı-İran savaşları başladı ve sürdü. 18. yüzyılın ilk yarısında yine İran savaşları nedeniyle Erzurum önemini sürdürmeye devam etti. 1828-1829 savaşında Ruslar ilk defa Erzurum'a girdi ve Erzurum kalesi Rusların eline geçti. Daha sonra Rusların Ermenilerle işbirliği yapması sonucu Erzurum yine korkulu günler geçirdi. Yapılan Edirne ve Paris Antlaşmaları ile şehir kurtarıldı.

Anadolu'nun önemli ve nazik bir noktasında bulunan Erzurum, 2.Meşrutiyetin ilânında önemli işler gördü.

Birinci Dünya Savaşı'nda Erzurum daha başlangıçta Rus ordularının hedefi oldu. Ardından Ermeniler'e karşı çetin mücadeleler verildi. Mondros Mütarekesi'nden sonra doğu Türk illerinde Erzurum'u da içine alan bir Ermeni yurdu kurmak için yapılan çalışmalar, Erzurumluları, haklarını ve vatandaşlarını korumak için birleşmek ve teşkilatlanmak zorunda bıraktı. Bu amaçla bir cemiyet kuruldu ve bu cemiyet doğu illerini teşkilatlandırmak üzere bir kongre hazırladı. Altı doğu ilinden temsilciler çağrıldı ve Mustafa Kemal Paşa'da 3.Ordu Müfettişi sıfatıyla 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelerek kongreye katıldı. Kongre 23 Temmuz 1919'da toplandı. Millî bir devletin kurulması konusunda ilk sözleşme burada yapıldı. Vatanın kurtarılması için kesin kararlar alındı.

1.1.3. Erzurum'un coğrafi konumu

Erzurum ovasının güneydoğu kenarında, bu ova ile Palandöken Dağı'nın temas sahasında kurulmuş olan Erzurum şehri meyilli bir alan üzerinde bulunur.⁴

Yüzey şekilleri bakımından genellikle dağlık ve yüksek bir alan olarak karşımıza çıkan Erzurum ili toprakları, üzerinde yükseltisi 3000 metreyi aşan ve belirli doğrultular boyunca uzanan dağların bulunduğu, çoklukla 2000 metreyi geçen yaylalardan kurulmuştur. Dorukları 4000 metreye yaklaşan ve böylece Kuzey Anadolu dağlarının kıyı sırasındaki en yüksek kesimi olan Rize dağları, Erzurum ili topraklarını kuzey batı, kuzey yönünde, kısmî de olsa doğal bir sınırla, Rize ili topraklarından ayırır. Bunun güneyinde Çoruh ırmağı ve bunun kolları Tortum çayı ve Oltu suyu ile yarılmış bir alan yer alır. Bu kesimde, doruklarında yükseltisi 3000 metreye yaklaşan ve geçen Kuzey Anadolu dağlarının iç sırası yükselir. Bu dağların gerisinde ise geniş yaylalar ve dar bir sırtla birbirinden ayrılmış Erzurum ve Pasinler ovaları bulunur. Bu ovalar, kuzeyde Dumlu ve Kargapazarı dağlarıyla Tortum çayı ve Oltu suyu havzalarından ayrılırlar. Bu ovaların güneyinde Karasu-Aras dağları, bu dağların güneyinde ise Bingöl ve Hamurpet dağlarına kadar uzanan yaylalar yer alır.

Erzurum'da iklim serttir. Genellikle uzun ve sürekli olan kışlar çok soğuk, kısa süren yazlar ise kurak ve sıcak geçer. Erzurum-Kars Bölümü'nün gözlem yapılabilen merkezler arasında Türkiye'nin en soğuk bölümü ve Erzurum'un da, ülkemizin Kars'tan sonra en soğuk yöresi olduğu anlaşılmaktadır. İlin bitki örtüsünde ise otsu görünüş hakimdir.⁵

1.1.4. Erzurum'un nüfus coğrafyası özellikleri

Tarihî gelişim içerisinde çeşitli savaşlar, göçler ve istilalara bağlı olarak büyük değişiklikler gösteren Erzurum ili nüfusu hakkında en sağlıklı bilgileri, kuşkusuz Cumhuriyet Dönemi'nde başlamış olan periyodik nüfus sayımlarından elde etmekteyiz. Bu dönemdeki ilk genel nüfus sayımına (28 Ekim 1927) göre ilin nüfusu 270. 426 kadardı. 1997 sayımında ise il nüfusu 890. 094 olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, 1927 ile 1997 arasındaki 70 yıllık sürede nüfus artışı 619. 688 kişi veya % 329.1

⁴ *İslâm Ansiklopedisi, Cilt 11*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995, s. 321. Ayrıca bk. Saim Sakaoğlu, *Ağrı ve Kars Kültürünün Millî Kültür İçindeki Yeri*, Erdem, *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S. 14, Ankara, 1990, s. 550-570.

⁵ *Erzurum 98- Erzurum İl Yıllığı*, Ankara, 1998, s. 92.

oranında gerçekleşmiştir. Yine aynı devrede Türkiye nüfusunun % 415 oranında arttığı dikkate alınır, Erzurum ilindeki nüfus artışının ülkemiz genelindeki nüfus artışına göre daha yavaş olduğu anlaşılır.⁶

Erzurum, Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu'daki en önemli askerî üssü durumunda olmasına rağmen sınırların her geçen gün geriye çekilmesi dolayısıyla 19. yüzyıla gelindiğinde şehir istila tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. Nitekim 1828- 1829 Osmanlı- Rus Harbi sırasında Erzurum ilk kez Rus işgaline uğramış olup bu işgalle birlikte halkın büyük bir kısmı şehirden göç etmek zorunda kalmıştır. Rus orduları 1855 yılında Kırım Savaşı sırasında ve 1877- 78 Osmanlı- Rus Savaşı'nda Erzurum önlerine kadar gelmiştir. Gerçekten de 19. yüzyıldan itibaren şiddetlendiği görülen Osmanlı- Rus mücadelesi sebebiyle Erzurum'da, ilk ikisi 1829 ve 1877 yıllarında olmak üzere üç büyük göç olayı meydana gelmiştir. 1916 yılında yaşanan üçüncü büyük göç hareketinde, Rus işgalinden kaçan binlerce Erzurumlunun, Erzincan ve Bayburt üzerinden Sivas, Tokat, Yozgat, Kayseri ve Adana'ya doğru göç ettikleri belirtilmektedir.

Erzurum ili hem çevreden nüfus almakta hem de göçler yoluyla nüfus kaybetmektedir. Ancak göçlerle kaybettiği nüfus, nüfus kazanımından çok daha fazla olmakta bu sebeple de net göç miktarı sürekli eksi değerler göstermektedir. İlin aldığı göç miktarının 1975- 1980 devresinde 30. 624 kişi kadar, 1980-1985 devresinde 29. 407 ve 1985-1990'da ise 34. 250 kişi olduğu görülmüştür. Ancak 1995- 2000 devresinde ilin aldığı göç miktarı 50. 809 kişi kadar olmuştur. İlin verdiği göç ise, 1975- 1980 devresinde 76. 717 kişi ve takip eden devrede de buna yakın bir değer göstermiştir. 1985- 1990 devresinde ilin verdiği göç miktarı 122. 548 kişi olup, 1995- 2000 döneminde bu değer 97. 300 kişi olarak tespit edilmiştir.

---

⁶ *Erzurum 98- Erzurum İl Yıllığı*, Ankara, 1998, s. 102.

Tablo1: Erzurum İlinin Yıllara Göre Aldığı ve Verdiği Göç Miktarları ve Hızları(1975-2000)

Yıllar	Aldığı Göç	Aldığı Göç Hızı (%)	Verdiği Göç	Verdiği Göç Hızı (%)	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
1975- 1980	30. 624	45. 59	76. 717	106. 88	-46. 093	-66. 3
1980- 1985	29. 407	40. 42	78. 152	100. 67	-48. 745	-64. 8
1985- 1990	34. 250	46. 53	122. 548	148. 66	-88.298	-113. 2
1995- 2000	50. 809	61. 55	97. 300	111. 59	-46. 491	-54.8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu göç istatistiklerinden derlenmiştir.

Erzurum iline göç eden nüfusun göç etme sebeplerine göre dağılışı içerisinde en yüksek paya sahip olan sebep eğitim olup(15.975 kişi), bu sebebi tayin/ atama (10.481 kişi) izlemekte, üçüncü sırada ise 9. 586 kişi ile hane halkından birine bağlı göç yer almaktadır.

İlden göç eden nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımının incelenmesi de yerinde olacaktır. Göç eden nüfusun çalışma çağındaki bölümünün, diğer bir deyişle 15- 64 yaş arasındaki kısmınının 76. 552 kişiden oluşması ve bu grubun toplam göç eden nüfusun yaklaşık olarak % 79'unu oluşturması dikkati çekmektedir. Söz konusu edilen 97. 300 kişinin yaklaşık 54. 969 kişilik bölümünü erkek nüfus, 42. 331 kişilik bölümünü ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle göç eden nüfus içinde erkek nüfus % 56. 4'lük çoğunluğu, kadın nüfus ise % 43. 6'lık azınlığı oluşturmaktadır.

Eğitim durumu ise göç katılan nüfusun bir diğer sosyal göstergesidir. Erzurum iline göç eden ve ilden göç eden nüfusun eğitim durumlarını karşılaştırdığımızda önemli farklılaşmalar olduğunu görmek mümkündür. İlkokul, lise ve üniversite mezunu sayılarını karşılaştırdığımızda bu farklılaşma daha da belirgin hale gelecektir. İlden göç eden nüfus içinde eğitim durumu açısından en kalabalık grubu 31. 205 kişi ile ilkokul mezunları oluştururken göç yoluyla gelenler içinde bu grup sadece 8. 515 kişiden oluşmaktadır. Göç yolu ile gelenlerin en kalabalık grubunu ise 22. 780 kişi ile lise ve dengi okul mezunları oluştururken bu oran ilden göç edenler arasında 16. 921 kişi kadardır. Yine ilden göç eden nüfusun 29. 821 kişilik bölümünün okuma yazma bilmemesi ya da herhangi bir okul bitirmemiş olmasına rağmen göç yolu ile gelenlerin sadece 7. 602 kişilik bölümü aynı durumdadır.⁷

⁷ Ogün Coşkun, İç Göçler Açısından Erzurum İlinin Analizi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Yıl: 13, S. 20, Ocak, 2008.

Tablo 2: 2007 Yılı Nüfus Sayımına Göre Erzurum İlinin Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfusu

İL	Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın
ERZURUM	0- 4	77.504	39.684	37.820
	5- 9	87.621	44.928	42.693
	10- 14	84.897	43.385	41.512
	15- 19	75.337	38.670	36.667
	20- 24	80.077	40.643	39.434
	25- 29	70.721	35.603	35.118
	30- 34	57.024	29.076	27.948
	35- 39	46.954	24.043	22.911
	40- 44	42.098	21.033	21.065
	45- 49	33.513	16.772	16.741
	50- 54	30.905	14.702	16.203
	55- 59	24.854	11.773	13.081
	60- 64	21.483	9.995	11.488
	65- 69	18.324	8.348	9.976
	70- 74	13.713	6.879	6.834
	75- 79	11.885	5.078	6.807
	80- 84	5.719	2.272	3.447
	85- 89	1.623	567	1.056
	90+	689	138	551
	Toplam	784.941	393.589	391.352

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu nüfus sayımı verilerinden derlenmiştir.

1.1.5. Erzurum'un eğitim durumu

Yerel ağızların değişmesindeki en önemli etkenler arasında eğitim-öğretimle basın ve yayının önemi inkâr edilemez. Aydın dilini toplum tabakalarına götüren bu iki yol araştırma bölgemizde bugün için henüz yeterince etkili görünmemektedir. Bununla beraber, doğrudan doğruya ve zorlayıcı oluşu, okuyup yazma bilmeyen, şehirlilikten uzak kimselerde bile hissedilmektedir.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti alfabesinin oldukça fonetik oluşu, bölgeye gönderilen yönetim görevlilerinin eskiye göre daha eğitim görmüş ve bilgili oluşu, eğitim ve öğretim olanaklarının gelişmiş olması bugün bölgemiz ağızlarını oldukça hızlı bir şekilde yazı diline doğru çekmektedir.

Cumhuriyet Türkiye'si eğitim alanında yetersiz bir altyapı devralmıştır. 1923'lerde pek az köyde okul bulunmakta idi. Eğitim- öğretim geniş halk kitlelerine ulaşmış değildi. Tevhîd-i Tedrisat Kanunu ve Harf İnkılâbı ile başlatılan eğitim- öğretim seferberliğiyle ilçe ve köylerde eğitim- öğretim yapıları hızla çoğalmaya başlamış, okuma- yazma alanında da büyük ölçüde ilerleme kaydedilmiştir.⁸

1060'a kadar yerleşmesi bulunan araştırma bölgemizin 400 kadar köyünde henüz okul yoktur ve okulu olmayan bu köylerin nüfus toplamı 80.000 kadardır. Okuldan yararlanamama etkenlerini de hesaba katarsak nüfusun %20'si okuldan yoksun demektir. Yine de okulun etkisi yeni yetişenler üzerinde dil yönünden önemli sayılır.

Eğitim-öğretim etkenleri arasında askerliğin de önemi büyüktür. Bölge erkeklerinin bir süre için buldukları yerden ayrılıp belli bir eğitim görmüş olmalarını sağlamaktadır.

Erzurum ili, 1961 yılından beri bir bölge radyo verici istasyonuna sahiptir. Transistorun bulunuşu ve günlük hayata intikal edişi radyo alıcılarını boyca küçültmüş, besleme ve bakım masraflarını azaltmış, her şeyden önce ucuzlatmıştır. Bugün bölgemizin en ücra yerleşmelerinde bile bunlardan en az birkaç tane bulmak mümkündür. Görüşümüzce, ağızlarının değişmesinde en büyük etkenlerden biri bu olmaktadır.

Basına gelince, Erzurum gazeteyi 100 yıldan beri tanımaktadır (İlk mahallî gazete Envar-ı Şakiye'dir.). Bugün ise, ilçelerinde bile gazeteler yayınlanmaktadır. Ancak bu gazetelerin okuyucu sayısı oldukça sınırlıdır. Esasen İstanbul ve Ankara gazeteleri de köylere kadar önemli ölçüde girmiş sayılmaz. Köy kitaplıkları da yok denecek kadar azdır.⁹

⁸ *Erzurum 98- Erzurum İl Yıllığı*, Ankara, 1998, s. 317.

⁹ Efrasiyap Gemalmaz, *Erzurum İli Ağızları*, Ankara, 1995, s. 8-13, Ayrıca bk. Abdurrahman Şerif Beygu, *Erzurum'un Tarihi*, İstanbul, 1936, s. 16-17; İ. Hakkı Konyalı, *age.*, s. 9-14; Enver Konukçu *age.*

1.2. Dil ve Dilin Önemi

Toplumda doğru, kurallara uygun, düzenli ve güzel konuşma çok önemlidir. İnsanın kişiliği âdeta dilinde gizlidir. Konuşma dili, insanın kişiliğini ortaya koyar. Bu, dilin insanları tek tek çevreleyen boyutudur.

Dilin çok önemli bir boyutu da toplumu kuşatmasıdır. Biz, çevremizdekilerle gün boyu dil ile iletişim kurarız. Söylediklerimizin, söylemek istediğimiz şekliyle anlaşılmasını isteriz. Söylenenler, bütün millet olarak, her birimiz için aynı anlamı taşımalı. Eğer bu noktada bir eksiklik, bir aksama varsa, dil en önemli, hatta tek ve biricik görevini yapamaz duruma düşer. Milleti, sosyal bir varlık olarak ayakta tutmakta zorlanır.¹⁰

Dil, toplumsal bir kurumdur. Ancak dil, öbür kurumlardan birçok bakımdan ayrılır. Onun özel niteliğini anlayabilmek için birtakım yeni olgulara başvurmak gerekir.¹¹

Düşünce ve duygularını başkalarına bildirerek, görüşlerini onlara kabul ettirmek veya onlarla anlaşmak isteyenler de, bir fikri kendi kendilerine tartışarak duygularını, benliklerini tanımaya çalışanlar da, bu işleri başarabilmek için dilin aracılığından vazgeçemezler. Bu tariften “konuşma dili dışında anlaşma, bildirişme vasıtası yoktur.” anlamı çıkmaz. Birçok başka çarelerin varlığını gösterebiliriz. Ancak bütün anlaşma usulleri, aslında konuşma diline dayanır. Konuşma dilinin aracılığıyla varılmış bildirişme yöntemleridir. Onlar dilin önemini azaltmazlar. Bütün öteki sistemlerin varlığına karşın diyebiliriz ki, insanlar aralarında alışverişe girmek, biraz uzun veya çapraşık bir olayı birbirlerine bildirmek, bir konuyu tartışmak, yeni bir fikre varmak isterlerse dil kullanmak zorundadırlar.

Yazı, konuşma dilinin bir imgesi, seslerin grafiklerle belirtilmesidir. Konuşma ile yazı dilinin birbirlerine tam uymadıklarını hepimiz biliriz; yüz ifadesi, ahenk, vurgu konuşmada büyük rol oynar. Onların görevini yazı dilinde, belli deyimler ve cümle yapıları yüklenir. Konuşurken dinleyicinin sözlerimizi yanlış anladığını sezdiğimizden hatayı düzeltebiliriz. Yazıda ise, öyle bir ifade tarzı bulmalıyız ki sözlerimiz çift anlama

¹⁰ Necat Birinci, Dilin Gücü, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 530, Ankara, Şubat 1996, s. 335- 336.

¹¹ Ferdinand De Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, 1998, s. 46.

gelmesin; yalnız bildirmek istediğimizi okuyucuya anlatsın. Kısaca, insanların bütün kullandıkları anlaşma sistemlerinin en yetkini ve öteki sistemlerin temeli, **dildir**.¹²

1.3. Çocuklarda Dil Edinimi ve Dil Gelişimi

İnsanda dil edinimi ve dil gelişimi, işlevleri açısından birbiriyle doğrudan ilişkili iki kavram olarak karşımıza çıkar. Dil edinimi çocuğun çevresinde konuşulan dili çevresindekilerin düzeyinde konuşabilmesi sürecini içerir. Bu süreç çocukta yaklaşık 4-5 yaşlarında tamamlanır. Ancak dil gelişimi köklerini dil ediniminden alan ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Çocukta dil edinimi incelenirken dilbilimsel çalışmalarda, çocuğun söyledikleri yapısal olarak incelenirken, psikolojik çalışmalarda çocuğun söyledikleri, söylemek istedikleri üzerinde durulmaktadır. Başka bir ifadeyle dilin anlam boyutu ele alınmaktadır.

Çocukların dil edinimi ve gelişiminde kalıtsal olarak aktarılan potansiyel yatkınlığı göz ardı etmek mümkün değildir. Bununla birlikte çocuğun doğrudan etkileşime girdiği başta aile, yakın çevre, okul ve kitle iletişim araçlarının çoğunun dil edinimi ve dil gelişiminde önemli rol oynadığını vurgulamak gerekir. Çocukların ana dillerini geliştirmek için sadece formal eğitim yeterli olamamaktadır. Bu nedenle çocuğun yetişmekte olduğu çevreyi oluşturan ailelerin eğitimine ağırlık verilmeli, bu süreç kitle iletişim araçlarıyla desteklenerek koordineli bir bütünlük oluşturulmalıdır. Çocuklarda dil edinimi ve özellikle de gelişimi uzun bir süreç gerektirdiği için konuya yönelik çalışmalar kesintisiz ve uzun vadeli politikalar gerektirmektedir.¹³

Çocuğun başlangıçta annesinden öğrendiği dil, ailesinin, yakın çevresinin sosyal ve kültürel düzeyine göre değişmekle birlikte doğal olarak ancak en ilkel yalın ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Yaşı ilerleyip çevresi genişleyerek ihtiyaçları çeşitlendikçe, çocuğun kelime dağarcığı da genişler, zenginleşir. Yalnız bu gelişme, systemsizdir ve çevre imkânlarıyla sınırlıdır. Çocuğun kelime dağarcığı asıl okulda zenginleşir. Özellikle, Türkçe dersinin çeşitli etkinlikleri, okuma, dinleme, anlama,

¹² Süheylâ Bayrav, *Yapısal Dilbilimi*, 1998, s. 13. bk. Reşid Rahmeti Arat, *Dil Tabî Bir Varlıktır, Makaleler Cilt 1*, Ankara, 1987, s. 319- 324. Ayrıca bk. Reşid Rahmeti Arat, *Dil Meseleleri ve Türk Dili, Makaleler Cilt 1*, Ankara, 1987, s. 325- 332.

¹³ H.Ömer Beydoğan , *Dil Öğretim Yaklaşımlarına Göre Çocukta Anadili Edinimi Gelişimi, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi Dil Edinimi ve Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 5*, Erzurum 2001, s. 17- 23. Ayrıca bk. Nurten Sarıca, *Dil Edinim Sürecinde Sesten Söze, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi Dil Edinimi ve Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 5*, Erzurum 2001, s. 85- 93.

anlatma çalışmaları, bu zenginleşmeyi hem bir sisteme bağlar hem de hızlandırır. Öğrenci okulda duyu ve düşüncelerini, isteklerini daha tam, daha açık ve etkili anlatabilmek için kendine mal etmesi gerekli olan kavramları gittikçe çoğaltarak kazandığı gibi, kelimeler arasındaki ince anlam farklarını ve türlü ilişkileri de öğrenir.¹⁴

---

¹⁴ Cahit Kavcar- Ferhan Oğuzkan- Sedat Sever, *Türkçe Öğretimi*, Ankara, 2004, s. 240.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÖĞRENCİLERİN YAZILI ANLATIMLARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

2.1. Dil Bilgisi

Dil; ses, anlam, yapı, görev ilgileriyle birbirine bağlı birtakım birim ya da ögelerden oluşur. Değişik düzlemlerde gerçekleşen bu birim ya da ögelerin başlıcaları; sesler, sözcükler, belirtme öbekleri, yargı öbekleridir. İşte, dili oluşturan sesleri, sözcükleri, belirtme ya da yargı öbeklerini türlü yönleriyle inceleyerek konuşma ve yazmada uyulması gereken ana kuralları belirleyen bilim dalına dil bilgisi denir.

Her ulus, dilini bilimsel yöntemlerle inceler, onun yapılaş özelliklerini ortaya çıkarır, kurallarını belirler; dil bilgisini buna göre kurar. Bu bakımdan dil bilgisi, bir dille ilgili özellikleri inceleyip kurallara bağlayan kaynak olarak görülür.¹⁵

2.1.1. Ses bilgisi

Ses bilimi “insan dilinin seslerini, dillerin ses yönünü inceleyen bilim” olarak tanımlamak mümkündür. Burada, bu bilimin doğrudan doğruya sözlü dile, konuşulan dile eğilen, onun sesleri üzerinde duran geniş bir dilbilim dalı olduğunu da eklemeliyiz.

Fizik biliminde ses adı verilen geçici olay, *titreşim* ile elde edilir.

Konuşma işlemi, çeşitli organlarımızın işleyişiyle gerçekleşir. İnsan dilinin sesleri, kimi bilginlerin çok gelişmiş bir nefesli saza benzettikleri ses aygıtımızca çıkarılır. Değişik organların katkısı ve çeşitli hareketler sonucunda, her bir dilde 30 ile 50 arasında değişen sayıda ses oluşur.¹⁶

Ses bilimi, insanların konuşmasına yardım eden ses yolunun anatomisinin doğasını inceler, insan dillerinin seslerini araştırır ve bulur. Sesleri sembollere indirgeyerek onları maddeleştirir. Konuşulan dili yazı dili biçimine sokar, bu olay çeviri yazı yoluyla olur. Ses bilimi dillerin seslerinin sesteşlerini yaparak çalışmasını bitirir.¹⁷

¹⁵ Rasim Şimşek, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon, 1987, s. 1. bk. Efrasiyap Gemalmaz, Dil Bilimi ve Dil Bilgisi, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 517, Ankara, Ocak 1995, s. 82- 85. Ayrıca bk. Helga Schwenk, Anadili ve Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisi, *Dil Dergisi*, S. 13, Ankara, 1993, s. 33.

¹⁶ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, 1998, s. 13. Ayrıca bk. Ömer Demircan, *Türkçenin Ses Dizimi*, İstanbul, 1996.

¹⁷ Mehmet Demirezen, *Dilbilim Araştırmaları*, 1990, s.137- 144. bk. Kamile İmer, İlkokul Çocuklarının Yazılı Anlatımlarında Birkaç Sesbilimsel Özellik, *Dilbilim Araştırmaları*, 1990, s. 101- 106. Ayrıca bk. Semra Alyılmaz, *Valeh Hacılar*, Ankara, 2003, s. 98.

2.1.1.1. Ünlüler

Oluşumları sırasında belirli bir engele takılmadan, zorluğa uğramadan çıkan seslere ünlü (vokal) adı verilir. Seslerin ünlü/ ünsüz biçiminde ayrılması Eski Yunan felsefesine ve Platon ile Aristoteles'e uzanır. Antik Yunan düşünürleri sesleri işitilebilen ve işitilmeyen yani ünlüler ve ünsüzler olarak ikiye ayırmışlardır.

Ünlüler ve ünsüzler birbirlerinden fizyolojik esaslara göre ayrılır. Türkçe'de yalnızca ünlüler hece kurabilme özelliğine sahiptir.

Ünlüler oluşurken ses yolu açıktır. Ciğerlerden gelen hava ve seda akımı rahatlıkla dışarı çıkar. Yolun açıklık derecesi ünlülerin nicelik ve niteliklerine göre değişir. Bu değişiklik alt ve üst çenenin birbirinden uzaklaşması, dilin kabarıp alçalması ya da dudakların yuvarlaklaşıp düzleşmesine göre oluşur. Ciğerlerden gelen hava akımı ses tellerine çarparak kendisine yol açar. Bu sırada ses telleri titreşerek seda meydana getirir.

Ünlülerin oluşumunda çarpma, patlama, sızma gibi fiziksel olaylar söz konusu değildir. Ünlüler, oluşumları esnasında bir engelle karşılaşmadıkları için, istenilen uzunlukta söylenebilir. Ünlüler ünsüzlerin aksine, tek başlarına hece, sözcük ya da ek olabilir.¹⁸

Ünlüler, bir dilin melodili sesleri, dolayısıyla da estetiği olarak kabul edilmektedir. Bir dilin estetiği, o dilin ünlülerinin çokluğu ve çeşitliliğiyle doğru orantılıdır. Doğal olarak birtakım niteliklere sahip olan ünlülerin, dile akıcılık kazandırabilmeleri için, niceliğe yani uzunluğa da sahip; uzun sayılabilmeleri içinse, aynı türden bir ünlüden bir kat daha uzun olmaları gerekmektedir. Standart Türkçede hemen hemen her ünlünün uzun şekli bulunmaktadır. Bu durum, melodili ses zenginliği bakımından dilimizin ne kadar gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁹

2.1.1.1.1. Ünlülerin sınıflandırılması

Türkçede ünlüler, üç temel karşıtlığa dayanan sekiz ayırıcı özellikle sınıflandırılabilir:

¹⁸ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, 2003, s.206- 208.

¹⁹ Volkan Coşkun, *Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten-1999/1-2, Ankara, 2003, s. 41. bk. Mukim Sağır, *Anadolu Ağızlarında Ünlüler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten-1995, Ankara, 1997, s. 377-409.

1. Ağız boşluğunun ön ve art bölümleriyle ilgili ön/ art karşıtlığı, a-e, ı-i, o-ö, u-ü ayrımlarını,
2. Dudakların düzleştiği ya da yuvarlaklaştığı düz/ yuvarlak karşıtlığı a-o, ı-u, e-ö, i-ü ayrımlarını,
3. Alt çenenin üst çeneye yaklaştığı veya üst çeneden uzaklaşmasına bağlı dar/geniş karşıtlığı ise a-ı, e-i, ö-ü, o-u ayrımlarını belirler.

Ünlülerin sınıflandırılmasında, süre de bir karşıtlık durumudur. Ünlüler Türkçede simetrik bir diziliştedir.

1. Oluşum Noktalarına Göre: Ağız boşluğunun arka tarafında oluşanlara art, dil ve damağın ön tarafında oluşanlara ise ön ünlüler adı verilir. Sekiz ünlünün dördü art (kalm), dördü ise öndür (ince).

art ünlüler: a-ı-o-u

ön ünlüler: e-i-ö-ü

2. Açıklık Kapalılık Derecelerine Göre: Bir bölüm ünlünün oluşumunda, alt ve üst çenelerin birbirine az ya da çok yaklaşması, ağız yolunun yüksekliğini düzenler. Çeneler birbirine yaklaştığında dilin kabaran bölümleri ile damak arasındaki açıklık daralır ya da genişler, bu sırada dudaklar az ya da çok büzülerek çenelerin bu hareketlerine katılır. Ağız geçidindeki açıklığın fazla olduğu anda oluşan ünlülere geniş (alçak); açıklığın az olduğu anlarda oluşan ünlülere ise dar (yüksek) ünlüler adı verilir. Ölçünlü Türkçedeki sekiz ünlünün dördü geniş, dördü dardır:

geniş ünlüler: a-e-o-ö

dar ünlüler: ı-i-u-ü

3. Dudakların Durumuna Göre: Dudaklar ünlülerin oluşması esnasında önemli bir işleve sahiptir. Dudaklar düzken oluşan ünlülere düz, yuvarlakken oluşanlara ise, yuvarlak ünlü adı verilir. Sekiz ünlünün dördü düz, dördü yuvarlaktır:

düz ünlüler: a-e-ı-i

yuvarlak ünlüler: o-ö-u-ü

4. Süreye göre: Ünlülerin süre bakımından uzun ya da kısa biçimleri olabilir. Türkçe kökenli sözcüklerde bir iki istisnanın dışında (ya:rın, ya:d), birincil uzun ünlü yoktur. Uzun ünlü bulunan sözcükler başka dillerden alınmıştır. Türkçede Arapça ve Farsçadan alınan û, î, â ve ikincil uzun e ünlüsü bulunmaktadır.

Türkçe kökenli sözcüklerdeki ikincil uzunluklar ise, ses düşmesi, ulama vb. ses olayları ya da tonlama ve vurgulama sonucu ortaya çıkmıştır.

bağ (ba:)

öğrenci (ö: renci)

var olmak (va: rolmak)

düğme (dü: me)

yağ (ya:)

evet! (evet)²⁰

2.1.2. Ünlülerde yapılan yanlışlar

2.1.2.1. Ünlü değişimleri

Kelimeler hayatları boyunca, ses bakımından hep aynı kalmazlar. Önce konuşma dilinde bazı seslerin değiştikleri, sonra da bunların yazı diline geçtikleri görülür. Bu değişme, genel olarak bir sesin, yerini kendi niteliğindeki başka bir sese bırakmasıyla olur. Lehçeleri ve ağızları farklılaştıran yön de budur.²¹

Ünlüler ya komşu hecelerdeki ünlülerin ya da yanlarındaki ünsüzlerin etkisi altında değişirler. Ünlülerin ünlülere olan etkilerinden doğan ve Türkçede genel olarak ünlü uyumu başlığı adı altında incelenen değişimler bir yana bırakılırsa, ünlü değişimleri ünsüzlerin ünlülere olan etkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bazı ünsüzlerdeki özelliklerin ünlülere aktarılmasında, o ünlünün aldığı etki şekline göre, ünlü değişimleri de türlü bölümlere ayrılırlar.²²

2.1.2.1.1. Ünlülerde inceleşme-kalınlaşma

Ünlü sırasının birinden diğerine, yani kalından inceye ve tersine olarak inceden kalına geçmesi, yerine göre, ağızlarda beliren bol bir fonetik olaydır. Doğu illerimizde bu olay, olağandır. Konuşanların dil yapısı ve bünyeleri yönünden türeme bir durumdur. Değişme durumunda incelmenin c, ç, j, l, s, ş gibi seslerin etkisi ile türediği ileri

²⁰ Sürer Eker, age., s.206- 208. bk. Mukim Sağır, Anadolu Ağızlarında Ünlüler Ünsüzler, 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1999, s. 987- 996.

²¹ Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 1963, s. 80.

²² Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara, 1994, s.56. bk. Emine Gürsoy Naskali, Kelime Gövdesinde Ses Değişmesi İle Yapılan Küçültmeler Ve Bir Ablaut Örneği, 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1999, s. 491- 494. Ayrıca bk. G. Jorigt, Moğolca ve Türkçedeki Ünlü Değişikliklerinin Kelime Yapma Özelliklerinden Örnekler, *Kök Araştırmalar, Cilt 4, S. 1*, Ankara, 2002, s. 83; Yakup Karasoy, Türkmen Türkçesinde Arapçadan Geçen Ayın'lı Kelimelerdeki Ses Değişimleri, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi S. 5*, Ankara, 1998, s. 397.

sürülmekle beraber, konuya çözülmüş gözü ile bakılamaz. Diğer birçok tarihi ve fizyolojik sebepler öne sürülebilir.²³

2.1.2.1.1.1. Ünlülerde inceleşme

Ünlü değişmeleri büyük bir çoğunlukla –Türkiye Türkçesi aydın konuşmasında ve Erzurum İli ağızlarında ortak kullanışlı kelimelerin % 87. 5’inde- başta “a” ünlüsü olmak üzere kalın ünlülerin incelenmesi yönünde gelişmiştir. Başta Arapçadan alınmış olanlar olmak üzere, özellikle başka dillerden alınma kelimelerin kalın ünlüleri, başta ve ilk hecede olduklarında daha zayıf ve kolayca incelebilir; sonda ve son hecede olduklarında, dar değillerse, daha güçlü olurlar ve inceleşme eğilimine karşı koyabilir bir durum gösterirler.²⁴

İncelenen yazılı kağıtlarında görülen ünlülerde inceleşme olayıyla ilgili bazı örnekler:

e<a:

emce<amca

Yolda **emceme** rastladım.B(G4 -3)

tekke<takke

Tekkesini düşürdü. (I5 -2)

enteri<entari

Babam anneme yeni **enteri** aldı. (F3- 5)

mesele<mesela

Mesele, bir adam çok çalışıyor. (G1- 2)

bereber<beraber

Sakat çocukla **bereber** işe gidiyor. (G1- 2)

²³ Ahmet Caferoğlu, Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964*, Ankara, 1989, s. 1- 33.

²⁴Efrasiyap Gemalmaz, “Erzurum İli Ağızları” , *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Ankara, 1976, s. 5.

meddi<maddi

Türk insanının yarattığı meddi ve **manavi** değerler bütünü Türk insanına özgür düşünce ve sanat ürünlerini kapsar. (İ20- 1)

i<ı:**islik<ıslık**

Bu **islikla** uzayan dönen kıvrılan yollar. (F2- 2)

2.1.2.1.1.2. Ünlülerde kalınlaşma

Ünlü kalınlaşması, ince ünlülerin, belirli ünsüzlerin kalınlaştırma veya kalın ünlülerin benzeştirme etkilerine bağlı olarak veya daha başka bir sebeple kelimedede ön, iç ve son seslerde kalın sıraya geçmeleri hadisesidir.²⁵

a<e:**semavar<semaver**

Semavarın suyu döküldü. (E4- 2)

bazan<bazen

İnsanlar **bazan** düşüncelerini açığa vurmazlar. Çünkü utanırlar. (D2- 1)

Bu **bazan** kötü sonlu oluyor **bazande** iyi sonuçlu oluyor. (H4- 4)

mesala<mesela

Mesala bir şey söyleyecek isek, bunun yanlış olabileceğini düşünürüz. (D17- 6)

Mesala balıklar o küçük ağızlarını açıp kapatıklarında çok şeker oluyorlar. (I2- 4)

profasör<profesör

Bilim adamı, **profasör** olmak, tek olmak hep çalışmanın; çok çalışmanın emeğinin sonunda alınan bir isimler değildir. (G14- 2)

²⁵ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992, s. 160.

matamatik<matematik

Mesela **matamatik** dersinde hoca bir soru sordumu bazılarımızın dışında hiç kimse bişey yapamaz. (İ5- 7)

muhtava<muhteva

Biçim, muhtava, dil bilgisi... (İ17- 8)

manavi<manevi

Türk insanının yarattığı meddi ve **manavi** değerler bütünü Türk insanına özgür düşünce ve sanat ürünlerini kapsar. (İ20- 1)

işta<işte

İşta o adamı öldürdü. (K4- 7)

hikaya<hikaye

Aşık garip ve kerem hikayalarıydı. (K4- 2)

havaslandırmak<heveslendirmek

Ve kitaplarla oynama onu havaslandırıyormuş. (K7- 3)

ı<i:**halsız<halsiz**

Adamlar **halsız** düşmüştü. (L3- 6)

o<ö:**kor<kör**

Kızın gözleri **kor** olmuştu. (İ2- 6)

u<ü:**kuçük<küçük**

Kuçük köpeği sokakta bulduk. (H5- 5)

2.1.2.1.1.3. Ünlülerde kalınlık-incelik uyumu

Uyum, sözlüklerde umumiyetle, “bir bütünü parçaları arasındaki tutarlılık” olarak tarif edilmektedir. Uyum denilince akla gelen, konuları içerisinde birbirlerine göre müstakil olarak ele alınabilen en az iki parçanın bir bütün teşkil etmek üzere, önceden kabul edilmiş veya var olan belli bir kaide veya kaidelere göre gerektiğinde bir araya getirilmesi hadisesi sonunda ortaya çıkan yeni durumdur.²⁶

Türkçede adı en çok bilinen ses benzeşmesidir. Hemen her sözcük bu kurala göre düşünülür. Yabancı sözcüklerde bile bu kuralı uygulama eğilimi ağır basar. Genel Türkçeye egemen yaygın bir ses dizgesidir. Türkiye Türkçesi'nin tüm söyleyiş düzenine egemen olduğu için “dil benzeşmesi” de denir. Bu benzeşmede ünlülerin çıkış noktasına göre seçilip dizilirler. Büyük ünlü uyumu, ünlülerin kalınlık, incelik özelliklerine göre dizilme kuralıdır. Bilindiği gibi, ünlüler ağız boşluğunda bir engele çarpmaksızın çıkan seslerdir. Ağız boşluğunun art bölümünde oluşan –a, ı, o, u ünlüleri- kalın ünlüler; ağız boşluğunun ön bölümünde oluşan –e, i, ö, ü ünlüleri- ince ünlülerdir. Türkçede bir sözcüğün ilk ünlüsü kalınsa, sonraki ünlüler de kalın; ilk ünlüsü inceyse sonrakilerde ince ünlü olur. Türkçede büyük ünlü uyumuna uymayan sözcükler genellikle yabancı sözcüklerdir. Büyük ünlü uyumuna uymayan sözcük sayısı azdır. Onlar da hani, anne, elma, kardeş sözlerinde olduğu gibi zamanla değişime uğramış sözcüklerdir. Bunun dışında önyargı, gecekodu, salkımsöğüt gibi kimi birleşik sözcükler bu kurala uymazlar. Bir de bu kurala uymayan –ımtırak, -ken, -yor, -ki, -leyin gibi birkaç ek vardır. Bu ekler eklendiği sözcüğün ünlü düzenine girmezler, oldukları gibi kalırlar.²⁷

Bütün Türk lehçelerinde olduğu gibi Türkiye Türkçesi, yani Türkiye yazı dilinde de ses uyumu adını verebileceğimiz olayın bulunması pek tabiidir. Bundan dolayıdır ki, Türk dili ve onun ses bilgisi üzerinde çalışanların Türkçe ve kendisine yakınlığı bulunan dillerde görülen bu uyum üzerinde uzun boylu durduklarını görürüz. Türkiye Türkçesinde ses uyumu üzerinde yapılan belli başlı araştırmalardaki bilgi toplu bir yorumlamaya tutulacak olursa, şu hükümlere varılabilir:1) Türkçede ve bu arada

²⁶ Efrasiyap Gemalmaz, Uyum ve Standart Türkiye Türkçesinde Uyumlar, *Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi S. 17*, Erzurum 1989, s. 1- 29. Ayrıca bk. Yusuf Avcı, Özbek Türkçesindeki Ünlü Uyumlarına Dair, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi S. 4*, Ankara, 1997, s. 166.

²⁷ Fuat Bozkurt, *Türkçenin Gizemi*, İstanbul, 2007, s. 77- 79.

Türkiye Türkçesinde arka ve ön damak seslerine yalnız ünlüler değil, ünsüzler de ayrılırlar. Arka damak sesleri şunlardır: a, ı, o, u; h, k, g, ğ, l. Ön damak sesleri de şöyle sıralanabilir: a, e, e , i, ö, u , ü; h, k, g, ğ, y, l. Geriye kalan ünsüzlerin arka ve ön damak olmak üzere iki ayrı bölüğü bulunmamakla birlikte yanlarındaki ünlülerin etkisi altında bunlar da çıkış yerlerini az çok daha geriye veya ileriye alabilirler. Ünlüler de bu bakımdan ünsüzlere uyabildiklerinden onlarda da arka damak ile ön damak çıkış yerleri arasında çeşitli skalalar vardır. 2) Birinci maddede söylenenlerden açıkça anlaşılacağı üzere bu durumda Türkçede ünlü uyumu yerine ses uyumundan söz edilmesi gerekir. Yani ilk hecesi ünlü ve ünsüzlerle arka damak sesleri olan bir sözün öteki heceleri de arka damak seslerinden meydana gelir; birinci hecesinde ön damak sesleri olan bir sözün ise öteki heceleri de ön damak sesleri ilelidir. Bütün bu incelemeleri özetlersek; Türkçede ve bu arada Türkiye Türkçesinde ünlü uyumu ve onun bir devamı olan ses uyumu benzeşmeden başka bir şey değildir.²⁸

İncelenen yazılı kağıtlarında öğrencilerin kalınlık-incelik uyumuna uymayan yabancı kelimeleri de yerel ağzın etkisiyle uyuma soktukları görülmektedir:

luzumlu < lüzumlu

Akılsız insan parasını **luzumlu luzumsuz** harcar. (J8- 8)

ısraf < israf

Bir insan param çok diye lüzumsuz yere harcar ısraf ederse hiçbir yerde maddi anlamda yükselmez. (J8- 9)

matamatik < matematik

Mesela **matamatik** dersinde hoca bir soru sordumu bazılarımızın dışında hiç kimse bişe yapamaz. (İ5- 7)

Öğrencilerin zaman zaman ünlüyle biten kelimelerden sonra ünsüzle başlayan kelimeleri kalınlık- incelik uyumu çerçevesinde birleştirdikleri de görülmüştür:

²⁸ Mecdut Mansuroğlu, Türkiye Türkçesi'nde Ses Uyumu, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten 1964*, Ankara, 1959, s. 81- 93.

nakadar< ne kadar

Nakadar geldimse hep dükana giriyorlar. (F14- 5)

2.1.2.1.2. Ünlülerde düzleşme-yuvarlaklaşma**2.1.2.1.2.1. Ünlülerde düzleşme**

Düzlük-yuvarlaklık bakımından benzeşme aralıklı olarak bir araya gelen düz ve yuvarlak ünlülerden düz olanın diğerini kendisine benzetmesidir.²⁹ Düzleşme hadiselerinde düz ünlülerin yanında birtakım dış çevresi ünsüzlerinin de tesiri olduğu ilk bakışta görülecektir. Kapanmalı, çarpmalı dışsilerin (**t, d, n, l, r** gibi) yuvarlak ünlüleri düzleştirmede daha büyük bir etkisi olduğu gözlenmektedir. Bu ünsüzlerin boğumlanma noktalarından yuvarlak bir ünlünün çıkarılması için gerekli açıklığa geçmek zor olduğundan, yuvarlak ünlüler dar/düz olmaya zorlanmışlardır.³⁰

i<ü:**bugünki<bugünkü**

Babam sen daha **dünki** çocuksun derdi hep. (N5- 3)

örti<örtü

Masanın **örtisini** getir dedi. (M4- 2)

çünki<çünkü

Çünki hep o kediyi sevdiğimiz için kıskanıyordu.(I3- 6)

kilotlu<külotlu

...beyaz gömleği siyah kilotlu çorabı ve çok iyi birisi en iyi arkadaşım Ceylan'dır. (L14- 1)

ı<u:**korkı<korku**

Askerlerimiz **korkı** duymazlar.(K3- 4)

²⁹ Muharrem Ergin, *age.*, s. 53.

³⁰ Hayati Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi'nde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Ankara, 1995, s. 133- 167; Mecdut Mansuroğlu, *age.*, s. 81- 93.

i<u:**fitbol<futbol**

Karşıma **fitbol** oynayan çocuklar ve Sinanoğlu market evler var. (F2- 5)

i<o:**kalirifer<kalorifer**

Kalirifere bağlıyor. (G1- 2)

2.1.2.1.2.2. Ünlülerde yuvarlaklaşma

Düz ünlünün yuvarlak ünlüye dönüşmesine yuvarlaklaşma ya da ünlü yuvarlaklaşması denir.³¹ Dudak ünsüzleri olan b, p, m ve diş-dudak ünsüzleri f,v' nin etkisiyle, yanlarındaki düz ünlüleri ister kökte ister ekte olsun, bazen yuvarlaklaştırdığı görülür. Ayrıca yuvarlaklaşma, herhangi bir dudak ünsüzünün bulunmadığı hallerde de görülebilir.³² Erzurum'da, özellikle bazı ilçelerdeki konuşma dilinde bu hadiseye sıkça rastlanmaktadır. Bunun, belirli seviyede yazı diline yansması da kaçınılmazdır. Yazılı kağıtlarında tespit edilen yuvarlaklaşma örnekleri şunlardır:

ü<i:**düzmek<dizmek**

Bardakları rafa **düzdüm**. (E4- 4)

devürmek<devirmek

Kamyon **devrölmüş**. (K3- 2)

münübüs<minibüs

Orda bir durak var ordan insanlar otübüs veya münübüse biniyorlar. (F4- 5)

³¹ Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, 1996, s. 596.

³² Ahmet Caferoğlu, Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Ünlü Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1964*, Ankara, 1989, s. 1- 31. Ayrıca bk. Bilâl Yücel, Adnî Receb Dede'nin Tasavvuf Manzumesinde 17. Yüzyıl Türkçesi Özellikleri, *Türklük Bilimi Araştırmaları, S. 4*, Sivas, 1997, s. 65; Hayati Develi, *age.*, s. 49- 55; Ahmet Karadoğan, Eski Anadolu Türkçesinde Yuvarlaklaşan Ekler, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 2001/ 1-2*, Ankara, 2003, s. 171.

u<i:**çukulata<çikolata**

Çocuklar bakkaldan çukulata alıyorlar... (F4- 5)

2.1.2.1.2.3. Ünlülerde düzlük- yuvarlaklık uyumu

Türkçe bir kök ya da tabanın son hecesinde düz bir ünlü varsa, ondan sonraki hecede de ancak düz bir ünlü bulunabilir. Türkçe bir kök ya da tabanın son hecesinde yuvarlak bir ünlü varsa ondan sonraki hecede ya dar-yuvarlak ya da geniş-düz bir ünlü bulunur. Bu kural da geleneksel dilbilgisinde **küçük ünlü uyumu** olarak anılır.³³

doğri< doğru

Doğri düzgün konuşması lazım. (G4- 3)

Öğrencilerin düzlük- yuvarlaklık uyumuna uymayan bazı yabancı kelimeleri de uydurdukları görülür:

münübüse< minübüs

Orda bir durak var ordan insanlar otübüs veya **münübüse** biniyorlar. (F4- 5)

çukulata< çikolata

Çocuklar bakkaldan **çukulata** alıyorlar... (F4- 5)

kalirifere< kalorifere

Kalirifere bağlıyor. (G1- 2)

2.1.2.1.3. Ünlülerde daralma-genişleme**2.1.2.1.3.1. Ünlülerde daralma**

Türkçedeki bazı ünsüzlerin yerleri ve çıkış biçimleri ünlülerin söylenişini etkiler ve onların değişmelerine yol açar. Genellikle a, e ile biten eylem kök ve gövdeleri ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında araya giren y kaynaştırma sesi kendisinden önce

³³ Ömer Demircan, *Türkçe'nin Ses Dizimi*, İstanbul, 1996, s. 76- 96. Ayrıca bk. Fuat Bozkurt, *age.*, s. 77-79.

gelen a, e ünlülerini daraltır. Böylece kökteki a ünlüsü ı ya da u ya; e ünlüsü de i ya da ü ye dönüşür.³⁴ Kağıtlardaki başlıca daralma örnekleri şunlardır:

i<e:

diyince<deyince

yardımlaşma **diyince** aklıma ilk gelen kişi köyüm ve ailem. (D6- 3)

diyip<deyip

Bayrak sonunda bir bez parçası **diyip** geçmemeliyiz. (C2- 2)

Ben zengin olacağım diyip de vaktini geçireceğine bir an önce kurnazlığı öğrenmeye çalışsın. (J3- 9)

söyliyeceklerinden<söyleyeceklerinden

Ya yanlışsa, ya doğru değilse diye **söyliyeceklerinden** çekiniyorlar. (D4- 1)

yemiyecekler<yemeyecekler

Birbirlerinin yavrularını yemiyecekler diye sözleşmişler.(I1- 1)

sevmiyenleri<sevmeyenler

Sevmiyenleri ve dövenleri uyaralım. (I5- 8)

istiyemezler<isteyemezler

Yardım istiyemezler. (I17- 6)

niyi<neyi

Sen niyi böyle yaptın diye sordum. (İ37- 7)

bitmiyeceği<bitmeyeceği

...bu bilginin hiç bitmiyeceği (J2- 2)

şiyler<şeyler

Paranı iyi şiyler için harca. (J19- 7)

³⁴ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara, 2004, s. 73.

ü<e:**ödüyemiyorlar<ödeyemiyorlar**

...Köylünün de borcu var **ödüyemiyorlar**. (K18- 7)

ı<a:**yaşıyamaz<yaşayamaz**

İnsanlar tek kitap tek çiçeklerle **yaşıyamaz**. (E4- 2)

olamıyacak<olamayacak

Lütfen gayret edersek **olamıyacak** hiçbir şey imkansız değildir. (G20- 3)

bulamıyacağı<bulamayacağı

Arkadaş kimsenin **bulamıyacağı** birşeydir.(H11- 5)

almıyasınız<almayasınız

köseoğlundan borç morç **almıyasınız**. (K18- 7)

yapamıyan<yapamayan

Bir işi **yapamıyan** kişi iki büyük insan ile yapabilir. (L1- 1)

u<a:**oynuyup<oynayıp**

Yazar sokaklarda oyun **oynuyup**... (K18- 3)

2.1.2.1.3.2. Ünlülerde genişleme

Kelime içindeki dar sıradan ı, i, u, ü ünlülerinin çeşitli sebeplerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan a, e, o, ö ünlülerine dönüşmesi olayıdır.³⁵ Örnekler şunlardır:

o<u:**mesot<mesut**

---

³⁵ Zeynep Korkmaz, *age.*, s. 160.

Nevruz güzel güzel kutlansa ne güzel olur o zamanda herkez mutlu **mesot** yaşarlar. (N8- 2)

geyinmek<giyinmek

O sırada üstünü **geyiniyordu.** (O2- 2)

a<ı:

bağış<bağış

Babam kedimi arabanın **bağışına** koymuş.(I12- 4)

2.1.2.1.4. Ünlülerde benzeşme-aykırılışma

Ses benzeşmeleri; bir sözcüğü oluşturan seslerden birini çıkarmak için yapılan hareketin bir başka ses için yapılan hareketi etkilemesi sonucunda; bu seslerin çıkış biçimi ve yeri açısından birbirine eş ya da benzer duruma gelmeleridir.

Benzeşme olayında bir başka sesi etkileyen sese benzeştiren; bir başka sesin etkisinde kalan sese de benzeşen adı verilir: Benzeşme; özellikle ünlüler bakımından Türkçenin temel ses eğilimlerinden; yasalarından biridir.³⁶

1. Tüm benzeşme: Bir sesin türlü nedenlerle sözcük içindeki bir başka sese dönüşerek ona her yönden eşit duruma gelmesidir: Bir başka deyişle sözcük içindeki değişik seslerin birbirine dönüşmesine tüm benzeşme denir. Türkçede en yaygın benzeşme olayı tüm benzeşmedir: Başlangıçta söyleyiş kolaylığı nedeniyle konuşma dilinde görülen bu tür benzeşmelerin giderek yazı diline geçtikleri de olur:

2. Yarı benzeşme: Sözcük içinde bir sesi çıkarmak için yapılan hareketin bir başka sesi etkilemesi; böylece seslerin ancak kimi özellikler bakımından benzeşmesi olayıdır: Bu olayda da birbirine yakın nitelikteki seslerin çıkarılışlarıyla söyleyiş kolaylık sağlamak başlıca etken olmaktadır: Söz varlığımız incelenirse bu olayın tüm benzeşmeye oranla örneği daha azdır.

³⁶ Doğan Aksan, *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi*, Ankara, 1977, s. 16- 23.

3. İlerleyici benzeşme: Sözcük içinde bir sesin çıkarılması için yapılan hareketin daha sonraki bir sesin çıkarılması için gerekli hareketi etkilemesi sonucunda, bu hareketlerin, dolayısıyla seslerin benzer duruma gelmesine ilerleyici benzeşme denir. Bu tür benzeşmede bir bakıma sözcük içinde önce gelen seslerin daha sonraki sesleri etkileyerek başkalaştırması söz konusudur.

Türkçenin en belirgin ses özelliği olan ünlü uyumları ve bu uyumlara göre türlü eklerle türetilen yeni sözcükler, genel olarak tüm benzeşme ve çoğu kez ilerleyici benzeşmeye de örnektir.

4. Gerileyici benzeşme: Sözcük içinde bir sesi çıkarmak için yapılan hareketin daha önceki bir ses için yapılan hareketi etkilemesi ve bunun sonucunda sözcükte önce gelen sesin sonrakine benzeşmesi olayına gerileyici benzeşme adı verilir. Gerileyici benzeşmede benzeştiren ses, benzeşenden sonra gelmektedir.

5. Yakın ve uzak benzeşme: Benzeşme olayını, benzeşen seslerin sözcük içinde birbirlerine komşu ya da uzak oluşlarına göre de inceleyebiliriz. Benzeşen yan yana bulunuyorsa bu tür bir benzeşmeye yakın benzeşme, uzaktaki sesler birbirlerini etkiliyorsa uzak benzeşme denir³⁷

2.1.2.1.4.1. Ünlülerde benzeşme

Bir gramer birliğinde bir kelimedede bazen yan yana gelen veya biraz aralıklı olarak bir arada bulunan iki sestem birinin diğerine tesir ederek onu kendisine benzettiği, böylece iki sesin birbirine benzeştiği görülür. İşte bu hadiseye benzeşme denir.³⁸

Tespit edilen birkaç örnek şu şekildedir:

u<ü:

luzumlu luzumsuz < lüzumlu lüzumsuz

Akılsız insan parasını **luzumlu luzumsuz** harcar. (J8- 8)

ü<i:

münübüs<minibüs

Orda bir durak var ordan insanlar otübüs veya **münübüse** biniyorlar. (F4- 5)

³⁷ Doğan Aksan, *age.*, s. 16- 23.

³⁸ Muharrem Ergin, *age.*, s. 52.

ünüverste< üniversite

Öğrenci birinci sınıftan başlar orta okul, lise **ünüverste** böyle gidiyor. (E20- 5)

ü<ö:**kütülük<kötülük**

Kütülükler neşeli anlarda kalplerden silinir. (M27- 2)

a<e:**nakadar<ne kadar**

Nakadar geldimse hep dükana giriyorlar. (F14- 5)

2.1.2.1.5. Ünlülerde düşme-türeme**2.1.2.1.5.1. Ünlü düşmesi**

Gerek sözcüklere eklerin katılmasında, gerekse sözcükten sözcüğe geçişlerde anlamı etkilemeyecek kısaltma ve değişimlere gidilir. Hece yapısını değiştirerek ünlü eksiltlen kısaltmalara ünlü yitimi/ünlü düşmesi denir. Bunların hepsi hece eksilmesine neden olur.³⁹

Ünlülerde düşme olayına sıkça rastlanmaktadır.

-Ø-<-a-:**müsade<müsaade**

Benim kedim köpekle oynamayı çok severdi ama ben **müsade** etmedim. (I3- 6)

malesef<maalesef

Malesef günümüzdeki insanların çoğu hatasının bilincine sonradan varır ve doğruyu belkide iş işten geçtikten sonra öğrenir. (D1- 8)

ordan<oradan

Öyleki bilimsel veya bilgi verici kitaplar **ordan** esinlenerek çıkarılmıştır. (C12- 2)

Biz birgün pikniğe gitmiştik ve **orda** kuzular otluyordu. (I26- 7)

³⁹ Ömer Demircan, *age.*, İstanbul, 1996, s. 76- 96. Ayrıca bk. Tufan Demir, *age.*, s. 56; Vahit Türk, Türkçe'de Ön Seste Ünlü Düşmesi(Aphaeresis-Aphesis) Örnekleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 2001/ 1-2*, Ankara, 2003, s. 223.

orya<oraya

Orya baksana. (K16- 4)

burda<burada

Burda anlatılan atasözünde bir insan tek başına bir iş yapıyor ise... (L22- 1)

-Ø-<-e-:

nerdeyse<neredeysel

Yılan zehirlerse insanın ölümle burun buruna gelmesi **nerdeyse** 100/70 varan ölüm tehlikesi vardır. (I16- 6)

nerden<nereden

Nerdende babasına çekmiş. (M14- 5)

Doktor Bey de sık sık konağa gelerek kızın **nerde** olduğunu öğrenmek istiyor. (K2- 7)

-Ø-<-i:

traş<tıraş

Kuaför'de **traş** olanlar oluyor. (F13- 6)

ayak kablak<ayakkabılar

Giydiği üstleri **ayak kablakları** hep hayvan derisinden yararlanarak yaparlar.(I21- 7)

-Ø-<-i:

iyilik<iyilik

bir **iyilik** yapsan zamanında da o sana yapar.

yapacağın bir **iyiliğin** bedelinin olmasıdır. (İ5- 2)

ilerde<ileride

Bizde **ilerde** hatalarımızı görerek, yaşayarak anlayacağız. (D12- 5)

Bizde iyi çalışmalıyızki **ilerde** iyi bir iş sahibi olalım. (G16- 2)

iy<iyi

Nede **iy** bir mesleğe sahip olabiliriz. (G3- 1)

iyleşmek<iyileşmek

Yaz gelir **iyleşir**. (K17- 7)

Ek: Yazılı kağıtlarında, düşmesi gerektiği halde düşürülmeyen sesler de dikkati çekmiştir. Onlar da şu şekilde örneklendirilebilir:

nesilin<neslin

Şerefli bayrağımızı ve vatanımızı yeni **nesilin** gençlerine yani bize emanet olarak bırakmıştır. (C26- 2)

Çünkü bizim **nesilimiz** gittikçe kötüleşiyor. (F11- 8)

uğuruna<uğruna

Kim bu cennet kadar güzel vatanın **uğuruna** ölümü göze almaz mı. (D15- 4)

akılın<aklın

Akılın sözcüğünün anlamı belirtmek için noktasına, vürgülünei parantesine... (İ31- 8)

2.1.2.1.5.2. Ünlü türemesi

Ünlü türemesi, sözcüğün özgün biçiminde bulunmayan bir ünlünün çeşitli seslik nedenlerle ortaya çıkmasıdır. Özellikle ana dilin ses dizgesine uymayan alınma sözcüklerde, iki ya da daha fazla ünsüz arasında kısa bir ünlünün türemesi, hece yapısının kolaylaşmasını yani yerleşmesini sağlar. Bu ses olayı; ünlünün türediği yere göre, sözcük başında, içinde ya da sonunda görülür.⁴⁰ Genellikle yabancı kökenli kelimelerde görülen ses türemesi olayı en az çaba yasası ve Türkçe söyleyiş

⁴⁰ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, 2003, s. 235. Ayrıca bk. Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul, 2003, s. 62.

endişesinden ortaya çıkmaktadır. Böylece bilhassa alıntı kelimeler Türkçe'nin ses yapısına uydurulmuş olur.⁴¹

2.1.2.1.5.2.1. Başta ünlü türemesi

Türkçe kelimelerin başında “r” ve “l” ünsüzleri bulunmadığından, Türkiye Türkçesi ağızlarının pek çoğunda, bunlarla başlayan yabancı kaynaklı kelimelerin başında düz-dar bir ünlü türemektedir.

i-<Ø-:

ilimsuz< limonsuz

Annem çayı **ilimsuz** içmez. (K7- 4)

2.1.2.1.5.2.2. İçte ünlü türemesi

Kelime içinde yan yana gelmiş ünsüzlerden biri (daha ziyade ikincisi) daha ziyade “r” ve “l” ise, genellikle arada bir dar ünlü (daha ziyade “ı”, “i”) türemektedir.

i-<Ø-:

elektirik<elektrik

Para **elektirik** suyumuzu öderiz. (J26- 6)

niçin<niçin

Bu akşam **niçin** bizde kalmıyorsun. (J6- 5)

önemili<önemli

Bazı yerlerde ise hiç **önemili** bir şey değildir. (J26- 6)

espiri<espri

...yalanı sevmeyen, **espirili**, arkadaşlarıyla iyi geçinen bir kızdır. (L5-2)

e-<Ø-:

şeyeden<şeyden

Eğer biz umudumuzu kaybedersek hiçbir **şeyeden** hoşlanmayız. (Ö2- 6)

⁴¹ Mukim Sağır, *Erzincan ve Yöresi Ağızları*, Ankara, 1995, s. 70. Ayrıca bk. Bilâl Yücel, Adnî Receb Dede'nin Tasavvuf Manzumesinde 17. Yüzyıl Türkçesi Özellikleri, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 4, Sivas, 1997, s. 65; Ömer Demircan, *Türkçe'nin Ses Dizimi*, İstanbul, 1996, s. 76- 96.

ı-<Ø-**kıral<kral**

Sen kuşların **kıralısın**. (I9- 3)

Kartal kuşların **kıralı** olduğu için ondan yavrularına ayrıcalık tanınmasını istemiş.(I18- 2)

ayını<aynı

Başka bir insanın o sorunun önerisi ile **ayını** değil. (İ10- 8)

2.1.2.1.5.2.3. Sonda ünlü türemesi

“-ken” zarf-fiil eki, çoğu örnekte “e” sesini alarak genişlemiştir. Ünlü uyumuna girmiş bazı durumlarda “-kana” şekli de oluşmuştur.⁴²

e-<Ø-**gelirkene< gelirken**

Okuldan **gelirkene** görmüştüm onu. (L4- 5)

2.1.3. Ünsüzlerde yapılan yanlışlıklar**2.1.3.1. Ünsüz değişimleri**

Dilin canlı bir varlık oluşu onun temel özelliklerinden biridir. Bu canlı varlık sürekli bir hareketlilik gösterir. Bu hareketlilik tabîi olarak ağızlarda yazı diline oranla daha belirgindir. Yazı fonetik esaslara dayandığı için hareketliliği bir noktada, tam olmasa da, sabitleştirir. Bu donukluk ağızların yazı diline etkisi oranında gevşer ve ağızdaki şekiller, nadir de olsa, zaman zaman ortak dile yansıyabilir. Ancak bu durum, bir dilin veya şivenin yazı dili olmadan önceki devirlerine göre oldukça sınırlıdır. Yazı dili tarihi yeni olan şivelerimizle eski olan şivelerimizi karşılaştırdığımızda bu farklılığı açıkça görürüz.⁴³

⁴² Gürer Gülsevin , *Uşak İli Ağızları*, Ankara 2002, s. 27.

⁴³ Efrasiyap Gemalmaz, “ Türkçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri”, TDAY Belleten-1992, Ankara, 1995. bk. Milan Adamovic, Uygurcadaki Ses Değişimi ve Bu Değişimin Perde Arkası, Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları, 2003/5, Ankara, 2003, s. 145. Ayrıca bk. Muhittin Gümüş, Türkiye Türkçesi ve Özbekçede Ünsüzler, *Türk Lehçeleri ve Edebiyat Dergisi*, S. 7, Ankara, 1996, s. 56-61.

2.1.3.1.1. Ünsüzlerde ötümlülük-ötümsüzlük

2.1.3.1.1.1. Ünsüzlerde ötümlülük

Çeşitli seslik nedenlerle, sözcükteki ötümsüz ünsüzlerin ötümlü ünsüzlere gelişmesidir. /ç, k, p, t / ünsüzleriyle biten tek heceli bir bölüm Türkçe sözcük, ünlü ile başlayan ek aldığıında söz sonundaki ünsüzün ötümlüleştiği, aynı ünsüzle biten kimi sözcüklerde ise korunduğu görülür.⁴⁴

Oğuz grubu ağızlarındaki en karakteristik fonetik eğilimlerden biri, ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesidir. Oğuz lehçe ve ağızlarına göre, bu ötümlüleşme dereceleri ve yoğunluğu farklılık gösterebilmektedir. Örnek olarak, Türkiye Türkçesi yazı dilinde sadece ince ünlülü kelimelerin başındaki “k”ler ötümlüleşip “g” olduğu halde (kel> gel-, fakat kal- = kal-, gibi), günümüz Türkmen Türkçesinde, hem ince hem de kalın ünlülü kelimelerin başındaki “k” sesleri ötümlüleşir (kel> gel-; kal-> gal-, gibi). Türkiye Türkçesinin ağızlarında da ötümlüleşme dereceleri farklılıklar göstermektedir.⁴⁵

d-<t-:

umudlanıyorsak<umutlanıyorsak

O şeyi gerçekten istiyorsak, **umudlanıyorsak** çaba göstermeliyiz. (Ö23- 5)

kaybeddiğinden<kaybettiğinden

...artık yoruldum bu da onun umudunu **kaybeddiğini** gösterir. (Ö18- 6)

b-<p-:

kitabta<kitapta

İnsan bir tek **kitabta** öğrendikleri azdır. (E9- 3)

kabılmamış<kapılmamış

...hiçbir zaman ümitsizliğe **kabılmamış**. (Ö14- 5)

⁴⁴ Sürer Eker, *age.*, s. 313 -316. Ayrıca bk. Nurettin Demir- Emine Yılmaz, *Türkçe El Kitabı*, Ankara, 2003, s. 162; Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, Ankara, 1979, s. 50; Ahmet Caferoğlu, *Anadolu Ağızlarında Konson Değişimleri, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten- 1963*, Ankara, 1964; Galip Güner, *Türk Dilinde Ünsüz Değişimleri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2003.

⁴⁵ Gürer Gülsevin, *age.*, Ankara, 2002, s. 36. Ayrıca bk. Ömer Demircan, *age.*, s. 76- 96.

batlatmak<patlatmak

Ve yerlere bomba koyup batladılar. (N7- 1)

bişen<pişen

...tek bir öğününde sıcak bir çorba **bişen** bazende bir tas sıcak çorbaya muhtaç olan bu insanlar hiçbir zaman ümitsizliğe kabılmamış. (Ö14- 5)

d-<t-:**arkadaşdan < arkadaştan**

...eskiden dükkanı olan iki **arkadaşdan** birine fazla müşteri gelince diğer arkadaşına gönderirmiş oda siftah etsin diye. (H15- 4)

baykuşdur. < baykuştur

Bunun sorumlusu da **baykuşdur**. (I17- 4)

nimetdirler< nimettirler

Hayvanlar dünyaya verilmiş bir **nimetdirler**. (I29- 7)

kitapdan< kitaptan

İnsanlar tek **kitapdan** istediği verimi, bilgiyi alamaz. (J8- 3)

edmesi< etmesi

Paanın hizmet **edmesi** demek... (J21- 8)

gelecekdi< gelecekti

O **gelecekdi**. (K11- 6)

-z<-s:**herkez<herkes**

Şimdi **herkez** birlik ve beraberliğin nasıl olduğunu daha iyi anlamıştır. (C6- 2)

Herkez hata yapmaktan korkar. (D8- 4)

Herkez biraz sıkı çalışsa inanıyorumki bu sınavı kazanırız. (G5- 3)

mühendiz<mühendis

Çalışmayan insan doktor, **mühendiz** vb mesleklere sahip olamaz. (G26- 9)

c-<ç-:**edebiyatçılarımız<edebiyatçılarımız**

Edebiyatçılarımız kitap gözüne önem verirler. (M6- 5)

g-<k-:**elektrig<elektrik**

İnsanlar okula gidiyor **elektrig** ise dükkanlarında oturup televizyon istiyor. (F15- 9)

rengli< renkli

Genellikle arkadaşım Rabiya turuncu **rengli** kıyafet giyer ve turuncu rengi çok sever. (L2- 2)

guduz<kuduz

Ama kimi hayvanlar vardır ki **guduz** onların yanına yaklaşmamalıyız. (I28- 7)

2.1.3.1.1.2. Ünsüzlerde ötümsüzleşme

Çeşitli seslik nedenlerle, sözcükteki ötümlü ünsüzlerin ötümsüz ünsüzlere gelişmesidir.⁴⁶ Bu değişim ses telleri titreşiminde gecikme olarak tanımlanabilir. Bu gecikme, “üfleme”nin bir sonucudur. Ötümsüz patlamalılar hece başında ve sonunda /+üfleme/ olduklarından, bunlardan sonra gelen /l/, /r/ ünsüzleriyle /y/ yarı ünlüsü ötümsüzleşir. Özensiz, hızlı sesletimde sonraki hecede bulunan /l/, /r/, /y/ seslerinin önceki ötümsüzlükten etkilendiği söylenebilir. Bu etkilenme sonraki ünsüze de bağlı olabilir; doğrusu ötümsüz ünsüzlerden önce gelen /z/, /r/, /y/ ötümsüzleşir.⁴⁷

⁴⁶ Süer Eker, *age.*, s. 313 -316. Ayrıca bk. Nurettin Demir- Emine Yılmaz, *age.*, s. 162; Tahir Nejat Gencan, *age.*, s. 50.

⁴⁷ Ömer Demircan, *age.*, s. 76- 96. Ayrıca bk. Talat Tekin, *age.*, s. 74; Erdoğan Boz, Doğu Kökenli Kelimelerdeki Kelime Sonu (B, C, D, G) Ünsüzlerinin Türkiye Türkçesinde Ötümsüzleşme Sorunu, *Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları, 2001/2*, Ankara, 2001, s. 11.

ç-<c-:**çocuk<çocuk**

Örneğin **çocuk** derslerinde kötüyse kendine güvenerek, inanarak umudunu kaybetmeyerek o işin üstesinden gelir. (Ö20- 3)

t<d:**etiyorlar < ediyorlar**

Çocuklar alışveriş **etiyorlar**. (F21- 5)

veripte < verip de

Benim arkadaşlarım ben bir söz **veripte** yapamadıysam benden küsmek yerine gelip "ne oldu?iyi misin"tarzı sorularla benim pişmanlık duygularımı sona erdiriyorlar.(H16-5)

tokuruz < dokuruz

Yününden ise kazak çorap **tokuruz**. (I1- 3)

kurta< kurda

Kurta,kuşa yem olur. (I6-3)

sevmiyorsakta< sevmiyorsak da

Onları **sevmiyorsakta** Allah yarattığı için merhamet göstermeliyiz. (I19- 9)

sır taşımdır< sırdaşımdır

O benim **sır taşımdır**. (L17- 1)

k-<ğ-:**müzikinden < müziğinden**

En çok pop **müzikinden** hoşlanır. (L21- 2)

p-<b-:**kitapa< kitaba**

Çünkü daha çok öğrenmek için birçok **kitapa** gereksinim duyarlar. (J15- 3)

2.1.3.1.2. Ünsüzlerde düşme ve türeme

2.1.3.1.2.1. Ünsüz türemesi

Ünlüyle başlayan kimi Türkçe ve yabancı sözcüklerin başına h, v, y ünsüzlerinden biri getirilir. Bu değişiklik genel olarak konuşma dilinde ve Anadolu ağızlarında vardır. Yazı diline geçen örnek azdır. Türkçede iki ünlünün yan yana gelmeyişi nedeniyle iki ünlüsü yan yana olan yabancı sözcükler Türkçeleştirilirken araya bir ünsüz girmiştir. Konuşma dilinde ve ağızlarda içsesteki türeme olayı oldukça yaygındır.⁴⁸

Tıpkı ünlü türemesi gibi, sesletim ya da başka nedenlerle sözcüklerin başına ya da içine ünsüzler katılabilir.

1. **Sözcük başında** bazen /ʔ/, h, v, y/gibi ünsüzler görülür. avlu-havlu, örgüç-hörgüç, ılan-yılan, oş-hoş, ur-vur vs.)

Örneklere bakıldığında, bu değişimin hece başı ünsüzlük gereği olduğu ve doğal /ʔ/ sesinin çıkarılması zor olduğundan /-patlamalı, +kayıcı/ bir sesin seçildiği olur veya ara hece başı ünsüz yokluğunun yerini ʔ>/y/h/v- seslerinden biri alır.

2. **Sözcük-içi/iki ünlü ya da tınlı ile ünlü arasında:** Yazımdan gidilirse değişim bir ses dönüşümüdür. Osmanlılar'ın 18. yüzyıl sonu ve 19 yüzyılda yabancı dil öğrenme biçimleri bu yorumu doğrular niteliktedir. O sıralarda sesletim kullanılarak yabancı dil öğretimi yoktur. Öğrenciler çoğunlukla ikili Fr. ile Osm. çeviri metin kullanmışlardır. Buradan hareketle sözcük içi ünlü türemesi örnekleri birer yazımsal sesletimdir. (zaif-zayıf, acaip-acayip vs.)

3. **Sözcük sonu/hece sonunda:** Sözcük sonundaki değişim, heceleme gereği oluşmuş sayılamaz. Sözcüğün kendi eski biçiminden gelir. (ile-ilen, benimle-benlen, onlarla-onlarlan vs.)⁴⁹

İncelenen kağıtlarda rastlanan örnekler şunlardır:

-n<-Ø:

paraylan< parayla

⁴⁸ Tufan Demir, *age.*, s. 61. Ayrıca bk. Janos Eckmann, Türkçede d, t ve n Seslerinin Türemesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten-1995*, Ankara, 1988, s. 11-22.

⁴⁹ Ömer Demircan, *age.*, s. 76- 96.

İnsanlar **paraylan** yaşamlarını kolaylaştırıp insanları zzor durumda bırakmamaktalar. (J24- 6)

Bu **gibin** insanlar toplum arasında sevilmez. (J25- 8)

-ş<-Ø:

aşşağıya < aşağıya

Az **aşşağıya** doğru gittiğimde çocuklar bakkladan çukulata alıyorlar... (F4- 5)

-v<-Ø:

ney < ne

Hiç bir kimse veya her **ney** olursa olsun hiç bir yavruyu vermemelidir. (I28- 5)

-r<-Ø:

özgür<özü

Maddi ve manevi değerlerinin bütünü Türk insanına **özgür** düşünce ve sanat ürünlerini kapsar. (İ4- 1)

-l<-Ø:

inciltmez < incitmez

Onlar hiçbir hayvanı **inciltmez**. (I15- 7)

-z<-Ø:

kazzık< kazık

Akrabasına **kazzık** atacak kadar var. (J16- 9)

2.1.3.1.2.2. Ünsüz düşmesi

Ünsüz düşmesi genellikle konuşma dilinde olur ve düşme yazı diline yansımaz. Bazen önadlardan eylem türetilirken önadın son sesi ünsüzse düşer ve ayrıca küçültme ekleri –cık, -cak’ tan önceki k ünsüzü düşer.⁵⁰

⁵⁰ Nurettin Koç, *age.*, s. 608. Ayrıca bk. Talat Tekin, *Ön Türkçede Ünsüz Yitimi, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten- 1977*, Ankara, 1978, Ömer Demircan, *age.*, s. 76- 96. Ayrıca bk. Erdoğan Boz, *Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 600*, Ankara, 2001, s. 856.

Ünsüz düşmesinin nedeni, kısmen düşen ünsüzlerin buldukları kelimelerdeki türlü seslerin arka arkaya gelmelerinden doğan özel boğumlanma şartlarına bağlıdır. Dikkat edilecek olursa, düşen ünsüzlerin birçoğu da hece sonunda bulunan sızıcılardır. Bu durum, onların yine boğumlanma özelliklerine bağlı dayanıksızlıkları ile çözümlenebilir.⁵¹

-Ø-<-h:

akaret < hakaret

Akaret etsen... (E5- 4)

-Ø-<-l:

anaşamıyor < anlaşıyor

o kişi kötüyse onları **anaşamıyor**. (F3- 4)

kakıp < kalkıp

Yarıdan itibaren tez iken sabahtan **kakıp** gündüzü bilmektir. (E4- 3)

yeşilikler < yeşillikler

Evlerimiz bahçelerini çiçek **yeşilikler** ekerek hem bahçemiz güzelleşir hem de mahalemizi ülkemizi güzelleştirir. (F1- 5)

-Ø-<-r:

bi < bir

Mesela örneğin bizim **bi** tane kuşumuz vardı.(H5- 2)

bide < bir de

şair işte bu temayı ediyor **bide** dostluğun ne olduğunu. (F3- 5)

bişe < bir şey

⁵¹ Zeynep Kokmaz, age., s. 106-114. Ayrıca bk. Faruk Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul, 1994, s. 61- 63; Yervand V. Seyortyan, Türk Dillerinde Kelime başındaki Ünsüzlerin Düşmesi, *Bilimsel Bildiriler*, Ankara, 1972, s. 543-550.

Başarılı olmak, yani çalışmak çok iyi **bişedir**. (E2- 5)

çekiyo < çekiyor

Bu benim çok dikkatimi **çekiyo**. (F19- 5)

gidiyo < gidiyor

Bayanların bir arada oturmaları çok güzel ve hoşuma **gidiyo** bunlar. (F19- 6)

benzetiyo < benzetiyor

Onları güllere, çiçeklere, papatyalara **benzetiyo**. (J19- 2)

-Ø-<-t:

doslar < dostlar

Bir söz **dosları** birbirinden ayırabilir.

Metne göre; insanın yavaşça araması, **dosluk**, gücendirmediği ve kırmadığı en az bir kaç kişi olması gerekiyor. (H1-2)

aparmanlar < apartmanlar

Evden okula gelirken sol ve sağ tarafımızda **aparmanlar** var. (F5- 4)

kapatıklarında < kapattıklarında

Mesala balıklar o küçük ağızlarını açıp **kapatıklarında** çok şeker oluyorlar. (I2-4)

çiflik < çiftlik

Çiflik sahibi Adem Rauf Bey'in şöförü olan kişi. (K10- 6)

-Ø-<-k:

dükan < dükkân

Tesisatçı saat 9'da kapatıyor ve **dükânının** önünde bekliyor. (F12- 5)

Nakadar geldimse hep **dükana** giriyorlar. (F14- 5)

yo< yok

Yo eğer iyi kullanmaz ise vay başına. (J16- 9)

-Ø-<-s:

ıszlık< ıssızlık

Her tarafta yükseklik, her tarafta **ıszlık**. (F22- 1)

-Ø-<-n:

madi< maddi

Milli kültürümüz **madi** ve manevi değerleri (İ8- 2)

-Ø-<-v:

kuvetli< kuvvetli

Yani senin akılın çok **kuvetli**... (İ30- 6)

2.1.3.1.3. Ünsüz göçüşmeleri

Bir gramer birliğinde yan yana gelen iki sesin bazen yer değiştirdiği görülür. Bu hadiseye göçüşme ya da metatez adı verilir.⁵²

Çeşitli ses hadiseleri arasında sayılan metatez (yer değiştirme), dillerin canlı yapılarından kaynaklanan diğer değişikliklerden uzakta, onlardan daha mekanik ve daha inorganik bir özelliğe sahiptir. Metatezlerde, diğer ses değişmelerinde gördüğümüz yer ve zamana bağlı belirli ölçüleri bulamayız ve diğer ses hadiseleri kadar yaygın olmamakla birlikte, dillerde yine de eksik olmazlar. Gerçekleşme biçimine göre çeşitli sınıflandırmalara tâbi tutulmasına rağmen türlerini henüz net olarak belirleyip adlandıramadığımız metatez, “bir kelime içindeki iki fonemin nöbetleşmesidir.” “Unsurların sıralanış şeklindeki değişiklik” diye de tarif edilen metatez, Türkçe’de, daha çok ç, ş, d, t, z, s, v, f, n, y gibi diş, diş- dudak, ve diş-damak, bilhassa da r, l akıcı konsonantlarını taşıyan kelimelerde görülür. Dillerin ses sistemlerinden kaynaklanan bir

⁵² Muharrem Ergin, *age.*, s. 52. Ayrıca bk. Necmettin Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara, 1996, s. 9.

hadise olmadığı için de belirli bir ölçü ve düzene sahip olmayan metatez, dillerin ses tarihlerinin dışında yer alan bir hadisedir.⁵³

Yazılı kağıtlarında görülen hatalar şu şekildedir:

-nl-<-ln-:

yanlız<yalnız

Ama Türk askerleri ve milleti bu vatani **yanlız** bırakmamıştır. (C16- 4)

Yanlız arabacının dudağında bir ıslık! (F10- 1)

-ln-<-nl-:

yalnış<yanlış

Parçadan çıkardığımız ders yalan ve **yalnış** anlaşılma. (I10- 5)

Kişiler her zaman **yalnış** şeyler yapmaktan korkarlar halbuki bunu yapmamaları gerekir. (D9- 6)

-sm-<-ms-:

kisme < kimse

Onun için sana bir **kisme** yardım etmesi lazımdır. (L3- 1)

-pr-<-rp-:

kiprikleri < kirpikleri

Arkadaşım saçları siyah, gözleri siyah, **kiprikleri** uzun, boyu uzun...(L3- 2)

2.1.3.1.4. Ünsüzlerde benzeşme-aykırılışma

2.1.3.1.4.1. Ünsüzlerde benzeşme

Bir dil birliğinde, bir sesin kendisinden önce veya sonra gelen bir sese, kendi özelliğini aktarması yoluyla gerçekleşen bir ses değişmesi olayıdır.⁵⁴

⁵³ Günay Karaağaç, Eski Metatez Örnekleri, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1991, s. 85. bk: Leonard Bloomfield, *Language*, London, 1979, s. 391. Ayrıca bk. Faruk Timurtaş, age., s. 60. Ayrıca bk. İsmail Ulutaş, Metatez Olayı Türkçenin Hece Sistemiyle İlgili midir?, *Bilig Güz 2007*, S. 43, Balıkesir, 2007, s. 117-128.

⁵⁴Osman, *Uygulamalı Türkçe Bilgileri 1*, Ankara, 2001, s. 175. Ayrıca bk. Ahmet Caferoğlu, Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten- 1958*, Ankara, 1958; Emil Boev, Bulgaristan-Türk Ağızlarında İçses Konson Benzeşmesi, *Bilimsel Bildiriler*, Ankara, 1972, s. 215-228; Doğan Aksan, *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara, 2005, s. 60.

-ss-<-zs-:**korumassak < korumazsak**

Eğer hayvanları **korumassak** onlar bize et,süt,yumurta gibi bazı besinler verir.

(I4-4)

çalışmassak< çalışmazsak

Eğer gecemizi gündüzümüze katıp **çalışmassak** ileride iyi bir yerde olamayız.

(G17- 6)

okumassanız< okumazsanız

Eğer **okumassanız** her toplumdan dışlanırsınız. (G20- 1)

öğrenmessen/ ulaşamassan< öğrenmezsen/ ulaşamazsan

Eğer sen çok akıllı sanıp kendini bir şeyi kimseye danışıp **öğrenmessen** doğru olup olmadığına **ulaşamassan** ve o zaman yanıltılmış olursun. (İ1- 10)

alamassın< alamazsın

Alamassın öldürür seni para vermez sana. (K18- 7)

taşıyamassa< taşıyamazsa

Bir kişi ağır bir yükü **taşıyamassa** iki üç adam toplanarak bu yükü taşıyabilir.

(L19- 1)

2.1.3.1.4.2. Ünsüzlerde aykırılışma

Bir kelimedede yan yana gelmiş olan iki sesin birbirinden ayrıldıkları, bir sesin başkalaşarak benzerlikten kaçtığı görülür. Bu olaya aykırılışma adı verilir.⁵⁵

Benzeştirmenin tam zıddı olan bir ses hadisesidir. Boğumlanma noktaları birbirinin aynı olan veya birbirine yakın bulunan iki ünsüzden biri bazen boğumlanma

---

⁵⁵ Muharrem Ergin, *age.*, s. 53.

noktasını değiştirerek diğerine göre farklılaşır. İşte bu hadiseye aykırılaşma adı verilir. Aykırılaşan nszler yan yana olabileceği gibi aralıklı da olabilirler.⁵⁶

Çok fazla örneğine rastlanmamıştır.

-kg<-kk:

Zehir **zıkgım** oldu. (P7- 3)

2.1.3.1.5. nsz ikizleşmesi ve ikiz ünsüzlerin tekleşmesi

2.1.3.1.5.1. nsz ikizleşmesi

Kelime içindeki bir nszn ikiz nsz haline gelmesidir. Daha ziyade diş nszlerinde görülür. (dşsek, gaşşık vs.)⁵⁷ Bünyesinde –r-, -k-; -s-, -k- gibi nsz bulunduran kelimelerde, telaffuz, vurgu ve şive özelliğinden dolayı bu ünsüzlerin ikizleştiği görülür.⁵⁸

Türk dil yapısına uygun düşmeyen bu olay, Anadolu ağızlarında çeşitli yollar ve sebeplerle gelişme imknını bulmuştur.⁵⁹

-kk-<-k-:

sekkiz< sekiz

Sekkiz taneydi. (N6- 4)

2.1.3.1.5.2. nsz tekleşmesi

nsz tekleşmesi, yalnız şeddeli Arapça alıntı kelimelerde, kelimelerin i ses nszlerindeki aslı ikizliğin tekleşme yoluyla kaybolması olayıdır.⁶⁰

-s-<-ss-:

hisettim< hissettim

Köpeğin yaklaştığını **hisettim**. (M5- 4)

⁵⁶ Ahmet B. Ercilasun, *Kars İli Ağızları*, Ankara, 2002, s. 130. Ayrıca bk. Hasan Eren, Türkçe’de –MM>- MB Dışsimilasyonu, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959*, Ankara, 1988, s. 95- 103.

⁵⁷ Gürer Gülsevin, Uşak İli Ağızları, Ankara, 2002, s. 68.

⁵⁸ Necmettin Hacıeminoğlu, *age.*, s.10.

⁵⁹ Ahmet Caferoğlu, Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ses Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten- 1958*, Ankara, 1958.

⁶⁰ Zeynep Korkmaz, *age.*, s. 163.

2.1.4. Hece seviyesinde yapılan yanlışlar

Ağzın her değişik hareketinde çıkan ses veya ses grubuna hece denir. Hecenin özelliği; bunun anlamlı olup olmaması değil, bir solukta söylenmesidir. Türkçede her hecede bir ünlü bulunmaktadır. Ünsüzler bu ünlü çevresinde toplanarak heceleri oluştururlar.⁶¹

2.1.4.1. Hece düşmesi

Ard arda gelen ve birbirine benzeyen sesler grubundan birinin düşmesiyle meydana gelen hece eksilmesine hece düşmesi denir.⁶² Bir sözcükte hecelerden birinin yutulup söylenmemesi olayıdır.⁶³

Kimi ekler kimi kök/tabana ile birleşirken, oluşan ünsüz dizisi hecelemeyle aykırı ise tabanın son ünsüzü düşebilir. Burada söz konusu olan küçük boyutlara gönderme yapan ve /k/ ile biten taban ile, ona eklenen küçültücü **-cık, -cak, -rak** gibi eklerdir. (sıcağcık-sıcacık, ısığcak-sıcak vs.)

Türkçe köksel hece yapısına aykırı olduğundan, sonunda iki özdeş ünsüz bulunan alıntı, tek heceli sözcüklerin yalnızca yalın kullanımlarında ve ünsüzle başlayan ekler aldıklarında, ikiz ünsüzlerden biri atılır. (aff-af, hazz-haz, hakk-hak vs.) Eğer bu sözcükler ünlüyle başlayan bir ek alırlarsa ikiz ünlülerin sonuncusu hece değiştirir ve hece-başı ünsüzlük gereğini karşılar. (affi, hazzı, hakkı vs.)

Tek heceli sözcüklerin sonundaki /t/, söz içi sesletimde aynı hece içinde kalıyor ya da geçiş zorlaşıyor ise, sesletilmeyebilir. (çiftçi-çifçi, üst teğmen-üsteğmen, artist-artis vs.)⁶⁴

gereksim < gereksinim

Daha çok öğrenmek için kitaba **gereksim** duyuyor. (J18- 2)

söylen < söyleyen

Sürekli şarkı **söylen** biridir. (K13- 6)

⁶¹ Recep Toparlı, *age.*, s. 64.

⁶² Ahmet B. Ercilasun, *age.*, Ankara, 2002, s. 144.

⁶³ Nurettin Koç, *age.*, s. 622.

⁶⁴ Ömer Demircan, *age.*, s. 76- 96. Ayrıca bk. Doğan Aksan, *age.*, s. 56.; Muharrem Ergin, *age.*

2.1.4.2. Hece kaynaşması

Hece kaynaşması, bir kelimedede yan yana bulunan iki veya daha çok hecedeki seslerin yahut da yan yana bulunan iki kelimededen birincisinin son sesiyle ikincisinin ön sesinin birleşip kaynaşması ve dolayısıyla hece sayısının azalması olayıdır.⁶⁵

Birden çok sözcüğün birleşerek tek bir sözcük biçimine girmelerine kaynaşma deniyor. Katışan sözcükler toplamından uzaklaşan yeni biçim, bir hece düşmesi ve gerekli öteki ses değişimlerini içerir, birleşik biçimden tekil sözcük biçimine iner; ritmik zorlama olmadığı için Türkçede aşırı belirsizlik oluşmaz.(sütlü+aş-sütlaç, kahve+altı-kahvaltı, ne+asıl-nasıl vs.)⁶⁶

anlatıcım/ betimliycem < anlatacağım/betimleyeceğim

Kübra'yı anlatıcım. Yani betimliycem. (L11- 2)

savurmuycaz < savurmayacağız

Parayı harcamasını bilmeyen har vurup harman **savurmuycaz.** (J4- 7)

2.1.4.3. Hece türemesi

Bir sesin ya da ses öbeğinin, aynı sözcenin birçok seslem ya da sözcüğünde yinelenmesi sonucu sağlanan uyumdur.⁶⁷ Kağıtlarda rastlanan örneklerde daha çok yerel kullanımdan doğan hece türemeleri mevcuttur.

Örnekler:

bulunuyorsaksa < bulunuyorsak

Eğer **bulunuyorsaksa** bunun kötü olduğunu bile bir defa yapmamalıyız ve olduğumuz gibi kalmalıyız.

yaparsaksa < yaparsak

Bu atasözümüzde de ülkemize çevremize yönelik harcamalar **yaparsaksa...** (J21- 9)

⁶⁵ Zeynep Kokmaz, *age.*, s. 79.

⁶⁶ Ömer Demircan, *age.*, s. 76- 96. bk. Doğan Aksan, *age.*, 1977, s. 106, 1978, s. 58. Ayrıca bk. Ahmet B. Ercilasun, *age.*, s. 142; Emin Kalay, *Edirne İli Ağızları*, Ankara, 1998, s. 56.

⁶⁷ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1988, s. 181.

yiyyor<yyior

Onun ameliyat paralarını **yiyyor**. (G1- 2)

Kartal baykuşun yavrularını **yiyyor**. (I1- 1)

diyyor< diyor

O da başka bir şey **diyyor**. (İ10- 8)

taşısı < taşı

Bodrum gibi bir yer var ve **taşısı** var. (F23- 4)

bazısları< bazıları

Burada bizler bir çok şey anlatır, **bazısları** şöyledir... (J5- 6)

2.1.4.4. Hece bölmesi hataları

Hecelerin sıralanışında genel kural şudur: Sözcükte, her ünlü kendisinden önce gelen ünsüzü ve kendisinden sonra gelen tek veya düzenli iki ünsüzü kurduğu hecenin içine alır. Sözcüklere getirilen tek ya da çok heceli ekler de bağlandıkları sözcükler ile yukarıdaki kurallara uyararak bir birlik oluşturur, yani, başında bir ünlü bulunan ek, kapalı heceyle biten bir sözcüğe eklendiğinde, önündeki ilk ünsüzü kendi kurduğu heceye alır.

Yazımda sözcüklerin satır sonunda bölünmesi biçim birimlere göre değil, hecelere göre yapılır.⁶⁸

huzu-rlu < huzur-lu

İleride çok güzel bir rahat ve **huzu-rlu** bir yaşam sürdürürüz. (G17- 6)

kiş-inin < kişi-nin

Bir **kiş-inin** verdiği karardan ikisi verse daha doğrudur. (İ13- 9)

---

⁶⁸ Süer Eker, *age.*, s. 282.

2.2. Şekil Bilgisi Seviyesinde Yapılan Hatalar

2.2.1. Sözcüklerin kök-gövde ve eklerinde yapılan yanlışlar

Türkçe bitişmeli dillerdendir. Çekim sırasında ve yeni kelimeler meydana getirilirken (beni-bana dışında) kök değişmez. Dilimizin başka bir hususiyeti de sadece son eklere sahip olmasıdır. Başka bitişmeli dillerde olduğu gibi, dilimizde ön-ekler mevcut değildir. Bu duruma göre, Türkçede yeni kelimelerin ancak kelime sonuna bir takım eklerin getirilmesi suretiyle yapılabileceği ortaya çıkar.⁶⁹

2.2.1.1. Yapım eki hataları

Yapım ekleri, eklendikleri kök ya da gövdenin anlamını değiştiren ve temelde kökün anlamıyla ilgili, sonuçta yeni anlamlı kelimeler türeten ses birlikleridir.⁷⁰

Görevli dil öğelerini temsil eden gramer morfemlerinin bir kısmı, kök veya köken halindeki anlamlı dil öğeleri ile birleşerek, müstakil anlamlı dil öğelerini temsil eden gövde halindeki lügat morfemlerini (kavram işaretlerini) oluştururlar. Bu sebeple bu gramer morfemlerine (görevli dil öğelerine) yapım ekleri adı verilir.

Türk lehçe, şive ve ağızlarının yapısı, tarihî gelişimi ve bugünkü durumları da göz önünde bulundurularak yapım ekleri genelde dört grupta incelenir:

- 1-İsimden isim yapım ekleri
- 2-İsimden fiil yapım ekleri
- 3-Fiilden fiil yapım ekleri
- 4-Fiilden isim yapım ekleri⁷¹

Öğrencilerin yazılı kağıtlarında yapılan incelemede yapım eklerinin düşürülmesinden veya eş görevli yapım eklerinin kullanılmasından kaynaklanan ya da fazla yapım eki eklenmesiyle ortaya çıkan yanlışlar tespit edilmiştir. Bunlar şu şekilde örneklendirilebilir:

/-Ø-/- il-/

⁶⁹ K.Faruk Timurtaş, Ekler ve Yeni Kelimeler, *Türk Dili İçin 6, Türk Basımında Çıkan Türk Dili ile ilgili Makaleler*, Ankara, 1968, s. 17. bk. Sir Gerard Clauson, Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler, *Dil Araştırmaları, S. 1*, Ankara, 2007, s. 185-196.

⁷⁰ Mukim Sağır, *Yapı Bilgisi*, Erzurum, 2000, s. 12.

⁷¹ Semra Alyılmaz, Doğu Anadolu Ağızlarında İsim Yapım Ekleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi S. 14*, Erzurum, 2000, s.13. bk. Efrasiyap Gemalmaz, *Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Değerlerin İhtiyaç Halinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*, Erzurum, 1982; Cengiz Alyılmaz, *Orhun Yazutlarının Söz Dizimi*, Erzurum, 1994.

güvenebilir<güvenilebilir

İnsanlarda ise umudu olabilmesi tutunacağı bir sevginin ve **güvenebilir** birisi olması gerekir. (Ö19- 4)

/-il-/</- in-/**edildiğinde < edindiğinde**

Bir çocuk yeni arkadaşlar **edildiğinde** yumuşak yüzünden anlaşılırki iyi biri olduğunu sanarak aralarına alırlar.

Yukarıdaki örnekte yapım ekinin yanlış kullanımından doğan bir hata meydana gelmiştir. (O4- 5)

/-lik-/</- Ø -/**hilelikle< hileyle**

...vatan onları savaşarak alınmamış **hilelikle** alınmıştır. (C10- 3)

Bu örnekte yapım ekinin standart dışı kullanımından kaynaklanan bir hata vardır.

/-cı-/</- Ø -/**bakalcı< bakkal**

...bu kişi dışardan herhangi bir şey almak için bir bakkala girerse **bakalcıda** o insanın saf olduğunu anlarsa 1 YTL'lik birşeyi o kişiye 1,5 YTL diye yutturabilir.

6'da bakkala uğradığımda **bakalcı** biraz aceleci davranıyor. (F24- 4)

/-cu-/</- Ø -/**marangozcu< marangoz**

Orda bir **marangozcu** var. (F4- 5)

Yukarıdaki örnekte ise gereksiz yapım eki kullanılmıştır.

2.2.1.2. Çekim eki hataları

Çekim ekleri, eylem ya da ad soylu sözcüklere gelerek, bağlı oldukları sözcük öbeklerine göre, sözcükler arasında durum, iyelik, çokluk, kip, zaman, kişi, sayı vb. geçici ilişkiler kuran, anlamı değiştirmeyen görevsel bağımlı biçimbirimlerdir.⁷²

⁷² Süer Eker, *age.*, s. 369. Ayrıca bk. Ahmet Buran, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim Ekleri*, Ankara, 1996.

Öğrencilerin, yapım eklerinde yapmış oldukları hatalara benzer hataları çekim eklerinde de yaptıkları tespit edilmiştir. Konuyla ilgili hataları şu şekilde sıralayabiliriz:

2.2.1.2.1. Hal ekleriyle ilgili hatalar

İsimler kelime grupları ve cümleler içinde diğer kelimelerle münasebetleri sırasında, münasebetin cinsine göre, çeşitli hallerde bulunurlar. İsimlerin kelime grupları ve cümleler içinde isimlerle, edatlarla ve fiillerle çeşitli münasebetleri olur. İşte isimleri çeşitli münasebetler için çeşitli hallere, durumlara sokan bu eklere hal ekleri adı verilmektedir.⁷³

/+ Ta /</+TAn /

güveninde<güveninden

Bir insan arkadaşına umut ediyorsa o arkadaşına olan **güveninde** gelmektedir.

(Ö1- 3)

/+ Ta /</+(n)In /

insanda<insanın

Umudunu kaybetmiş **insanda** kaybedecek hiç bir şeyi kalmamıştır. (Ö5- 5)

/+ A /</+I /

neşeli günlerimize <neşeli günlerimizi

Eski **neşeli günlerimize** çok özlüyorum. (N6- 5)

2.2.1.2.2. Tamlama eklerinde yapılan hatalar

İki isim arasında iyelik, sahip olma ilgisi kuran eklere tamlama ekleri, oluşan yapıya da tamlama adı verilir.⁷⁴

⁷³ Muharrem Ergin, *age.*, s. 226. Ayrıca bk. Osman Mert, Türkçede Hâl Kategorisi ve Öğretimi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 21, Erzurum, 2003, s. 25-32; Efrasiyap Gemalmaz, Standart Türkiye Türkçesi' nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Değerlerin İhtiyaç Halinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri, Erzurum, 1982, s.111-142; Muhsine Börekçi, " Türkçede Hal Eklerinin İşlevsel Olarak Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme" 26 Eylül- 1 Ekim 2000 Uluslar Arası Türk Dili Kurultayında Sunulan Bildiri Metni, s. 1- 31; Leyla Karahan, "Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genetive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996, Ankara, 1999, s. 608.

⁷⁴ Mukim Sağır, *age.*, s. 16. Ayrıca bk. Efrasiyap Gemalmaz, "Türkçedeki Tamlanan Eki /+TA+ / > */+TI+ / > /+sI+ / > /+zI+ / > */+rI+ / > */+yI+ / > /+øI+ / > /+øø+ / Üzerine", AÜTAED, S. 8; Erzurum 1997, s. 1-5.

/+ Ø/</-(n)In/**insan<insanın**

Umudunu kaybedecek **insan** başka kaybedecek bir şeyi yoktur. (Ö25- 5)

Umudunu kaybeden **insan** hiç birşeye güveni olmaz hatta ve hatta kimsenin o kişiye güveni olmaz. (Ö25- 3)

/+I/</+(n)In/

Umudunu kaybeden **insanı** hiçbirşeyi kalmaz. (Ö21- 3)

O şey **insanı** en değerli hazinesidir. (Ö13- 4)

öğrenci <öğrencinin

Umutsuz bir **öğrenci** en sonunda elde edeceği tek şey başarısızlıktır. (Ö9- 5)

2.2.1.2.3. İyelik eklerinde yapılan hatalar

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden işletme ekleridir.⁷⁵

Tablo 3: İyelik Ekleri⁷⁶

Kişi	Ek	Allamorfları
1.tk.	+(I)m	+m, +ım, +im, +um, +üm
2.tk.	+(I)N	+n, +ın, +in, +un, +ün; +n, +ın, +in, +un, +ün
3.tk.	+(s)I(n)+	+ı(n), +i(n), +u(n), +ü(n); +sı(n), +si(n), +su(n), +sü(n)
1.çk.	+(I)m(I)z	+mız, +miz, +muz, +müz, +ımız, +imiz, +umuz, +ümüz
2.çk.	+(I)N(I)z	+nız, +niz, +nuz, +nüz, +ınız, +iniz, +unuz, +ünüz
3.çk.	LARI(n)+	+ları(n), +leri(n)

⁷⁵ Muharrem Ergin , *age.*, s. 222.

⁷⁶ Gürer Gülsevin, *age.*, s. 83.

başarmamız<başarılması

Mesela yapacağımız ve **başarmamız** biraz güç olan işlerimizi umudumuzla yeneceğimizi bilmeliyiz. (Ö3- 4)

2.2.1.2.4. Çokluk ekinde yapılan hatalar

İsimlerin çokluk şekillerini yapan, sayıca çokluk anlamı veren işletme ekleridir..⁷⁷

/+IAr/</+ Ø/

gerçekleşirlerse<gerçekleşirse

O umut oldukları şey **gerçekleşirlerse** insanların umutları gerçekleşir ve güçlenir. (Ö16- 5)

bir çok davranışlar<birçok davranış

Okullarda cahilliğe son veren insanların bir çok öğreneceği **davranışlar** vardır. (O1- 2)

bazenleri<bazen

Bazenleri çok büyük hayal kırıklığına uğrar bazı başarısızlıklar elde ederiz. (Ö15- 5)

2.2.1.2.5. Zaman ve şahıs eklerinin kullanımında karşılaşılan hatalar

Zaman fiilin gösterdiği hareketin hangi zamanda yapıldığını veya olduğunu ifade eden gramer kategorisidir. Şahıs ise şahıs fiilinin gösterdiği hareketin hangi şahıs tarafından yapıldığını ifade eden gramer kategorisidir.⁷⁸

...

Yazar orda gün erken başlar sözüyle günlerin erken geçtiği ve onların çalışmaya tez vakitten başlayıp geç bitirirler. (P15- 1)

⁷⁷ Muharrem, *a.g.e.*,s. 220. Ayrıca bk. Lars Johanson, Güneybatı Türkçesi'nde Çokluk Eki Şekilleri, *Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları*, 2002/3, Ankara, 2002, s.174.

⁷⁸ Muharrem Ergin, *age.*, s. 133-134.

2.2.1.2.6. İlgi ekinde yapılan hatalar

Daha önce geçmiş bir adı ya da ad öbeğindeki bir sözcüğü yinelemekten kaçınmak için onların yerine kullanılan, bu nedenle bir bağlantı kavramı veren eke ilgi eki denir.⁷⁹ İncelenen öğrenci kağıtlarında söz konusu ekin yazımıyla ilgili hatalara sık rastlanmıştır:

/+de ki/</+de+ki/

elimizde ki<elimizdeki

Elimizde ki malzeme ile yerlerine uyum sağlayacak şekilde ve düzenli olarak yazmak önemlidir. (Ö3- 1)

2.2.1.2.7. Olumsuzluk ekinde yapılan hatalar

Eylem ve ekeylem soylu sözcüklere olumsuzluk kavramı veren eke olumsuzluk eki denir.⁸⁰

Örnek:

yaşar mayanlar<yaşarmayanlar

Gözü **yaşar mayanlar** yağmur düşmez kurak topraklar gibi içleri parça parça çatlamaya mahkum biçarelerdi. (M13- 3)

2.2.1.2.8. Soru edatıyla ilgili hatalar

Soru edatı, eklendiği sözcük, sözcük öbeği ya da tümceye soru anlamı veren *-mI* biçim birimidir. Soru ekinin yüklem içindeki yeri kesin değildir; kip ya da şahıs ekinden sonra gelebilir.⁸¹ Soru eki eklendiği sözcükten ayrı yazılır. Öğrencilerin kağıtlarında daha çok yazım konusunda yanlışlar olduğu dikkati çeker. Ayrıca soru ekinin olumsuzluk ekiyle karıştırıldığı durumlar da mevcuttur.

/+mI/</mI/

geldimmi < geldim mi

Okulun kapısının önüne **geldimmi** okuldan çıkan çocuklar dövüşüyor, konuşuyor ve gülüyorlar. (F24- 4)

⁷⁹ Nurettin Koç, *age.*, s. 88.

⁸⁰ Nurettin Koç, *age.*, s. 96.

⁸¹ EKER, Süer, *age.*, s. 382.

elinemi<eline mi

...biz çalışmasak babamızın **elinemi** bakacağız hayır. (G4- 2)

okuyanlardanmısınız < okuyanlardan mısınız

Az **okuyanlardanmısınız?** (G6- 2)

seviyormular < seviyorlar mı

Okumayı **seviyormular...** (G15- 2)

sordumu< sordu mu

Mesela matematik dersinde hoca bir soru **sordumu** bazılarımızın dışında hiç kimse bişe yapamaz. (İ5- 7)

2.2.1.2.9. Mastar ekinde yapılan hatalar**/-mak/</+(y)I/****yapmak<yapmayı**

Artık o işi **yapmak** hiç istemez. (Ö18- 6)

2.2.1.2.10. Cümle sonu eki/ edatı hataları**/+ Ø/</Tır/**

Umudunu kaybetmek, insanların en çok kaybetmekten korktukları **şey**. (Ö16- 4)

/+Tır/</+ Ø/

Ama hayvan giren eve melek **girmezdir**. (I16- 6)

2.3. Cümle Bilgisi Seviyesinde Yapılan Yanlışlar

Bir dilde sözcüklerin, sözcük gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen dil bilgisi dalına cümle bilgisi adı verilir.⁸²

Öğrencilerin gerek yazılı anlatımda gerek sözlü anlatımda bazen cümleyi oluşturan öğeleri yerinde kullanmadıkları, bazı cümlelerde yüklem olmadığı,

⁸² Zeynep Korkmaz, *age.*, s. 33. Ayrıca bk. Mecdut Mansuroğlu, Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten- 1955*, Ankara, 1955.

sözcükler arasındaki ilişkiyi tam olarak kuramadıkları, bazı görevli elemanları kullanmadıkları veya yanlış kullandıkları görülmüştür.

Örnekler:

- ...kendine pek güveni olmuyan **insan** hayatın ve ailesinin değerini **bilemezler**. (Ö25- 4)
- **Sınav kağıdını** okunurken **çoğunda** bir yığın bilgi var. (Ö25- 2)
- İnsanlarda ise umudu **olabilmesi** tutunacağı bir sevginin ve güvenebilir birisi olması **gerekir**. (Ö19- 4)
- **İnsanların** umudunu kaybettikten sonra kendilerini artık umutsuz kaldık diye **söylerler**. (Ö19- 3)
- **Umut** insanların beklentilerine **umut** denir. (Ö17- 5)
- Kompozisyon **yazarken** gerekli ile gereksizi seçebilmeli ve düşünceleri sırayla yazmak **önemlidir**. (Ö8- 1)
- **Savaş** kahramanlık **bildirir**. (P11- 6)
- O şeyi depbirli ve düzenli bir şekilde **yazıp** güzel cümleler **kullanılmasıdır**. (Ö2- 1)

2.3.1. Yerel kullanımlar

Bir dilde ya da bu dilin bir lehçesinde yazı diline oranla ortaya çıkan farklı söyleyiş biçimine ağız denir. Ağızlar, bölge ve çevre farklılıklarından kaynaklanabildiği gibi, meslek ve öğrenim farklılığından da kaynaklanabilmektedir.⁸³

Örnekler:

- 1 milyonu alıp adamın yanına **gettim**.
- "Babamın verdiği ceza" çocuk teyzesinin oğluya **azıyor** üstünü başını batırıyor ve gidip simit çalıyor. (D15- 6)
- Neden **kıtlamasına** izin verdin.(I3- 6)
- Örnek vereğim **düneyin** arabanın aküsü bitmiş. (İ7- 8)
- Ve kitaplarla oynama onu **havaslandırıyor**muş. (K7- 3)
- **Birbir** yavrularını yememek için anlaşma yaptılar.(I9- 1)

⁸³ Recep Toparlı, *age.*, s. 25.

- Bizim evin **yanı** önü **arkası** hep caddedir. (F2- 5)

2.4. Anlam Bilgisi Seviyesinde Yapılan Yanlışlar

Anlam bilgisi, sözcükleri; anlamları, anlam özellikleri, anlam olayları bakımından inceleyen dil bilgisi koludur. Anlam konusu sadece sözcükle sınırlı da düşünülemez; sözcük öbeklerinin anlamı, cümlenin anlamı, paragrafın anlamı; metnin; parçanın anlamı da yine bu başlık altında incelenen anlam özellikleridir.⁸⁴

Anlam bilgisi konusunda üzerinde en fazla durulması gereken konu anlatım bozukluklarıdır. Kağıtlarda en sık rastlanan hataların da anlatım bozukluğuyla ilgili olduğu görülür. Bu anlamdaki hatalar sebepleri olarak; sözcüğün yanlış anlamda kullanılması, sözcüğün yerinin yanlış olması, eksik ya da gereksiz sözcük, ögeler arasındaki uyumsuzluk ve kalıp ifadelerin yanlış kullanımı gösterilebilir. Anlatım bozuklukları şu şekilde örneklendirilebilir:

2.4.1. Anlatım bozuklukları

Anlatım bozukluğu, bir dilsel birimin, ana dili konuşurlarınca, o dile ait kusursuz yapıda bir öge olarak değerlendirilmesidir. Kusursuz bir anlatım için dil bilimsel ve anlamsal kabul edilebilirlik ön koşuldur. Dil bilgisi bakımından doğru bir anlatım, anlamca ‘doğru’ olmayabilir veya anlamca doğru bir anlatım, dil bilgisi bakımından ‘yanlış’ kabul edilebilir.

Anlatım bozukluklarını kesin çizgilerle ayırmak, sınıflandırmak mümkün değildir. Bazen, ses ya da şekil düzeyindeki bir yanlışlık, anlamın tümce düzeyinde bozulmasına yol açabilir.⁸⁵

Şekil ve söz dizimi ile ilgili kusurlar

a) Şekil bilgisi kusurları

1- Türetme ve birleştirme kusurları: Türetme ve birleştirme kusurları, ölçünlü dilde bulunmayan sözcük ve eklerin kullanılmasıdır. Dil kurallarına aykırı biçimde üretilen kimi sözcükler, sonradan yaygın kullanım alanı bulmaları ve bu kullanımın, zamanın süzgecinden geçmesi sonucu dile yerleşebilir.

⁸⁴ Mukim Sağır, *Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi*, Ankara, 2002, s. 55.

⁸⁵ Süer Eker, *a.g.e.*, s.537

2- Aykırı yardımcı eylemler: Yardımcı eylemleri (etmek, olmak, almak) birbirlerinin yerine veya gereksiz olarak kullanmak da bir anlatım kusurudur.

- ...bayrağın önemini ifade eden bir **kompozisyon anlattım**. (C20- 3)

- Bir **kavga yaptıklarında** yazar onların geçimsiz insanlar olmadığını da anlıyor.(H9- 2)

- Televizyonlarda bir arkadaş arkadaşına **ihamet yapıyor**. (H9- 5)

- Fabl hayvanların konuşarak **yaptığı bir yazıya** fabl denir.(I26- 6)

3- Tamlama kusurları: Tamlama kusuru, tamlayan öge ile tamlanan öge arasındaki uyumsuzluk veya bu öğelerden herhangi birinin, gerektiği halde, tamlamanın birleşiminde yer almaması ya da yanlış yerde bulunmasıdır.

- Bizim insanlara her zaman yardım etmeliyiz.

- İnsan bir tek kitapta öğrendikleri azdır. (E9- 3)

- Yavrularının çok tatlı, sevimli kuşlar içinde en güzel yavru olarak tanımladı.(I22- 3)

- Demet yüzünde çilleri vardır. (L10- 2)

b) Söz dizimi kusurları

1- Sıra yanlış: Sıra yanlış, bir sözcüğün, bulunması gereken yerden başka bir yerde bulunmasıdır.

- Ne zaman derdim olunca onunla konuşurum ve onunla oynarım... (L14- 1)

- Kendi kendine diyiyorduki zengin olmasaydımda çocukların sağlıklı olsaydı diye kendi kendine yakınmıştır. (Ö5- 6)

2- Tümce ögeleri arasındaki uyumsuzluk: Tümce ögeleri arasındaki uyumsuzluk, tümce ögelerinin, birbirleriyle gramerce ve/veya anlamca uyumlu olmamasıdır. Tümce düzeyindeki uyumsuzluklar, yüklemle diğer ögelerin ilişkilerine bağlıdır. Bir tümcedeki yüklem doğru ve yerinde kullanılmış ise, diğer ögelerin de, asıl öge olan yüklemle uyumlu olması gerekir. Cümlede yöneten öge yüklemidir. Dolayısıyla cümleyi oluşturan bütün ögeler yüklemle bağlıdır ve yüklemi herhangi bir açıdan belirli kılar. Özne de yüklemi eylemi gerçekleştiren kişi ya da yüklem açıkladığı durum (Tabiat olayları gibi: “Hava bugün çok güzel” gibi...) açısından belirli kılar. Bu yönüyle aslında özne de bir tümleçtir.

- **Kim** bu cennet kadar güzel vatanın uğuruna ölümü göze **almaz mı**. (D15- 4)

- **İnsan** hiçbir zaman tek bir çiçekle **yetinemezler**. (E15- 3)

▪ **Çalıştığım iş** çok zor olsada daha sonra rahatlığa ve **huzura kavuşabilir.**
(E15- 5)

▪ **Evlerimiz** bahçelerini çiçek yeşilikler ekerek hem bahçemiz güzelleşir hem de mahalemizi ülkemizi **güzelleştirir.** (F1- 5)

▪ **Her insan** en çok 1 numaraya **biniyorlar.** (F6- 4)

▪ **Herkes** benimle gurur **duydular.** (F27- 5)

▪ **Çalışan insan** hep zorlukları **aşarlar.** (G1- 1)

c) **Anlam kusurları:** Anlam kusuru; sözcük grubu, tümce gibi anlatım birimlerinde uyumu bozan, anlamı ve iletilmek istenen mesajın algılanmasını zorlaştıran ya da ortadan kaldıran kusurdur; genellikle, sözcüklerin anlamlarını yeterince bilmemekten kaynaklanır.

1. **Eksiklik:** Eksiklik, bir anlatım biriminde ek, sözcük gibi herhangi bir ögenin eksik olmasıdır. Bu tür bozukluklarda anlam bulanıklığı ya da belirsizliği ortaya çıkar:

▪ Geçen gün o eczane nöbetçi olduğu herkes o akşam ilaç alıyordu. (F6- 4)

▪ Çalışmayan emeğinin karşılığını alamazlar. (G15- 8)

2. **Fazlalık:** Fazlalık, bir anlatım biriminde, herhangi bir ek, sözcük ya da sözcük grubunun gereksiz olarak yer almasıdır. Fazlalığın en önemli nedeni, sözcük bilgisindeki yetersizliktir.

▪ **Bence benim** evden okula gidip gelirken **herkesten** en güzel şeyleri görüyorum ve şanslı hissediyorum kendimi. (F14- 6)

▪ Lütfen gayret edersek **olamıyacak** hiçbir şey imkansız değildir. (G20- 3)

▪ **Eğer** insanlar bir yerlere gelmek için çalışmaktan başka bir çareleri yoktur.
(G27- 2)

3. **Mantık ilkelerine aykırılık:** Aslında her anlatım bozukluğunda mantık ilkelerine aykırı bir durum söz konusudur. Gramerce doğru olan cümlelerin dikkatle değerlendirilmesi durumunda kullanılan sözcüklerin anlamlarının tam olarak bilinmediği, bunun da anlatım bozukluklarına yol açtığı görülebilmektedir.

▪ Durağın yanında bir bayan **saç kuaförü** vardır. (F6- 4)

▪ İşte çok çalışmanın **önemlerinden** biride budur. (G3- 1)

▪ Çalışma bir kişinin yaptığı işin karşılığını almak için çalışırız. (G12- 2)

▪ Çalışma zararlı söylenemez. (G12- 2)

▪ **Doğal güzelliklerini** anlatan şiirlerdir. (P2- 5)

- Herkes tarafından sevilir ve saygı duyarız. (G17- 6)
- Öncelikle **arkadaş kurmak** istiyorsak o kişinin kişiliğine, dürüstlüğüne vb.şeylere dikkat etmeliyiz.(H8- 4)
- Hayvanları çok sevmeli vede çok iyi korumalıyız. **Onlarda bizim gibi bir insandır.** (I28- 7)
- Bir kişinin verdiği karardan ikisi verse daha doğrudur. (İ13- 9)
- Eyer onu fiziksel ve ruhsal bozuklu olan hiçbir şeye kulak asmamasıdır. (L20- 2)
- Sonunda dayanamayıp **kendini intihar etmiştir.** (K15- 8)

4. Yakın veya uzak anlamlı sözcükleri birbirinin yerine kullanma:

Sözcüklerin anlamlarına, anlam inceliklerine dikkat edilerek kullanılması gerekir. İletişimde mesajın en az kayıpla alıcıya aktarılabilmesi için sözcüklerin anlamlarına ve bağlama uygun olarak kullanılması gerekir.

- İleride çok **güzel bir rahat ve huzurlu** bir yaşam sürdürür. (G17- 6)
- **Mesela örneğin** bizim bi tane kuşumuz vardı.(H5- 2)
- **Örnek mesala** bir kişinin bir konuda verdiği kararı başkasıyla verse daha iyi karar alırlar. (İ13- 9)

5. Sıkça birbiriyle karıştırılan sözcükler: Sesçe ve/veya anlamca birbirine

benzeyen ve bu nedenle sık sık birbirine karıştırılan sözcükler anlatım bozukluğuna yol açar.⁸⁶

- Vatanımız ve bayrağımız kazanılana kadar çok zorluk ve **zaruretler** çekilmiştir.
- Bayrak; o milletin **zorla veya kolay** kazandığı bir bütündür ve milletin simgesini belirler. (M10- 10)

2.5. Yazım ve Noktalama Seviyesinde Yapılan Yanlışlar: Yazma becerisi,

dört temel dil becerisi zincirinin en önemli ve son halkasıdır. Yazılı anlatım çalışmalarını; düşünceyi iletme aracı olarak sözcüklerin belirli bir düzen içinde cümlelere, cümlelerin paragraflara dönüştürülmesi belirler. Düzgün yazmak, düzgün

⁸⁶ Süer Eker, *age.*, s. 537-559.

konuşmakla yakından ilgilidir. Bu nedenle, sözlü anlatım alıştırmaları, öğrencilerin düzgün konuşmaları için olduğu kadar doğru ve güzel yazmaları için de başlangıç olur. Yazma eğitiminde temel amaçlardan biri de yazarken yazım ve sözdizimi kurallarına, yazı ilkelerine uymalarını sağlamaktır.⁸⁷

2.5.1. Da / de biçimbirimi

Türkçede iki ayrı “de” vardır. Bunlardan biri ismin hallerinden bulunma hali eki olan /+dA/’ dir ki, bu /+dA/ görev ögesi sözcüğe daima bitişik yazılır. İkinci /+dA/ ise edattır. Türkçede geçiş sıklığı yüksek edatlardandır. Cümlede aynı türden sözcükleri, sözcük öbeklerini, görevdeş ögeleri değişik anlam ilgileriyle bağlar.⁸⁸ Edat olan /dA/ bağımsızdır ve daima ayrı yazılır.

İnceleme sırasında görülen hataların sayıca en fazla olanı, edat olan /dA/ nın bitişik yazılması ya da hal eki olan /+dA/’ nın sözcükten ayrı yazılması şeklindedir. Belli başlı örnekler şunlardır:

atalarımızda < atalarımız da

- **Atalarımızda** bayrak ve vatan için kanlarımızı seve seve vermişlerdir. (C2- 2)

bizlerde<bizler de

- Atalarımız vatanımızı nasıl korumuşsa, **bizlerde** bu kavramların var olması için çaba göstermeliyiz. (C3- 2)

nedenlede < nedenle de

- Bu **nedenlede** vatanımıza ve bayrağımıza daima sahip çıkmalıyız. (C14- 1)

içinde< için de

- Onun **içinde bizde** bu Dünya'ya birlik ve beraberlik olarak daima sahip çıkmalıyız. (C14- 1)

⁸⁷ Şerif Aktaş- Osman Gündüz, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara, 2002, s. 123.

⁸⁸ Tufan Demir, *age.*, s. 508 Ayrıca bk. Yavuz Bayram- Avni Erdemir, *Amasya'daki İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin 'İmla Kurallarını Kullanma Düzeyleri' Üzerine Bir Değerlendirme*, Milli Eğitim, Amasya, 2006.

başkalarında < başkalarına da

- Her insan hatasını düzeltmeye çalışsa **başkalarında** örnek olabilir. (D10- 5)

günde < gün de

- Bir **günde** ne görsün... (I14- 7)

veripte< verip de

- Benim arkadaşlarım ben bir söz **veripte** yapamadıysam benden küsmek yerine gelip "ne oldu?iyi misin"tarzı sorularla benim pişmanlık duygularımı sona erdiriyorlar. (H16-5)

sevmiyorsakta < sevmiyorsak da

- Onları **sevmiyorsakta** Allah yarattığı için merhamet göstermeliyiz.(I19- 9)

yada<ya da

- Çünkü gerçek **yada** gerçeğe yakın olduğu için bu bir masaldır.(I24- 3)

hemde < hem de

- Benim en sevdiğim arkadaşım hem sınıf **hemde** sıra arkadaşım olan Ceyhun'dur. (L23- 1)

keresin de< keresinde

- Bir keresin de ata bindiğimde attan düşmüştüm.(I27- 5)

öbürleride< öbürleri de

- Bildiğimiz gibi herkes çalışmadan iş bulmaya kalkıştığı gibi bunu örnek alarak **öbürleride** çalışmamaya başlamıştırlar. (18- 1)

2.5.2. /Ki/

Türlü anlam ilişkileriyle cümleleri doğrudan doğruya birbirine bağlayan bir dil bilgisi ögesi de /ki/ dir. “ki” vasıtasıyla kurulan cümleler arası ilişkilerde de bir

açıklama söz konusudur. Cümlelerden biri, yani /ki/ den sonra gelen cümle bir öncekini izah etmektedir.⁸⁹

Şimdiye kadar yazılmış olan Türk gramerleri iki türlü ki ayırt edebiliyorlar. Bunlardan birisi açıklanması kolay olan aidiyet /+ki/ 'sidir; bazı zaman zarflarına evvelki, dünkü, sabahki, gibi ve –da lokatif, İstanbuldaki, evdeki, -nın, -ın genitif eklerine sizinki, bizimki, Ahmetinki, evinki gibi getirilir.

Diğer bir ki gramerlerimizde Farsçadan geçme nisbet ki'si olarak izah edilir. Cümleyi cümleye veya kelimeyi kelimeye bağlar.⁹⁰

Yazılı kağıtlarında **ki'** nin bitişik yazıldığı görülmüştür. Örnekler şu şekildedir:

yaşatabilirki < yaşatabilir ki

▪ Sadece bir çiçeği ne kadar **yaşatabilirki** insan ancak onun tohumlarını alıp nesilden nesile, mevsimden mevsime aktarmaları gerekir. (E20- 3)

çalışmalıyzki< çalışmalıyz ki

▪ Bizde iyi **çalışmalıyzki** ilerde iyi bir iş sahibi olalım. (G16- 2)

karşısında ki < karşıındaki

▪ Bizim evin **karşısında ki** binada oturan canavar diye tasvir ettiğim çocuklar var. (F25- 4)

deki < de ki

▪ Çok bilsende yinede birine danış **deki** doğrumu yanlışımı? (İ3- 8)

heleki < hele ki

▪ **Heleki** günah olduğunu bildiğin halde ediyorsan Bu iki katlı günahdır. (I11- 4)

vermeliyzki< vermeliyiz ki

▪ Bizler çalışmaya önem **vermeliyzki** ileride bu ülkeyi bizler yöneteceğiz. (G24- 2)

⁸⁹ Tahsin Aktaş, Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 505, Ankara 1994, s. 53- 64. Ayrıca bk. Rasim Şimşek, *Türk Dili*, İstanbul, 1993, s. 89; İsmet Cemiloğlu, *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, Ankara, 2001, s.80.

⁹⁰ Saadet Çağatay, Türkçede ki<erki, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten* -1963, Ankara, 1964.

2.5.3. Büyük harfin kullanımında görülen yanlışlar

Büyük harflerin kullanıldığı belli başlı durumlar şu şekilde sıralanabilir:

1-Cümle başı büyük harfle başlar.

2-Mısralar büyük harfle başlar.

3-Özel adlar büyük harfle başlar.

a-Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar meslek adları büyük harfle başlar.

b-Devlet, şehir, bölge, kurum, dergi, eser, dil ve lehçe, din ve mezhep, hayvanlara verilen özel adlar ve yer adları büyük harfle başlar.⁹¹

İncelenen kağıtlarda özellikle cümle başlarının küçük harfle yazıldığı dikkati çeker. Yine özel adların yazımında da küçük harf kullanımına sıkça rastlanmaktadır.

Örnekler şu şekildedir:

- Kısacası ben **ceyhun** arkadaşım ile iyi saatler geçiriyorum. (L23- 3)
- **köseoğlundan** borç morç almıyasınız. (K18- 7)
- **benim yavuz selim ve murat** adında bir arkadaşım vardı. Onunla hergün döğüşür ve yeniden barışırđık. (H2- 4)
- Kapının önüne **eski genel müdürlüğünden** bir pikap geliyor. (F13- 5)
- Biz **türk milleti** olarak vatanımız ve bayrağımız için her şeyi göz önüne almış bir milletiz. (C26- 2)
- **ben** pazar günü **erzuruma** gitti.
- Mevlana **hazretleri** bu sözlerle şu öğütüde vermiştir.
- Bayrağın sönmesi **türk milletinin** istiklalini kaybetmesidir. (C3- 2)
- Canı cananı bütün varımı alsın da **hüda**. (C16- 5)

2.5.4. Küçük harflerin kullanımıyla ilgili yanlışlar

Yazılı kağıtlarında, küçük harfle yazılması gereken cins isimlerin ilk harfinin büyük yazılması olayı yoğun olarak mevcuttur. Örnekler şunlardır:

- Binanın altında **Tuhafiye ve Bakkal** var. (F12- 5)
- Bu yüzden çok çalışmalıyız ve **Elimizdeki** fırsatı değiştirmeliyiz.(G1- 3)
- Arkadaşlık denince bir insanın can dostu olan **Arkadaşı** için yapacağı herşeydir. (H6- 4)

⁹¹ *Yazım Kılavuzu* , TDK, Ankara, 2005.

- Çünkü mani olmadıkmi bizede Allah aynı **Günah** yazar.(I11- 5)
- Kocası **Bu** mirası buluyor ve **Bu** mirasın naletli olduğunu bilmiyormuş. (J23- 5)
- Gülsarının **Annesi** vardır. (K17- 7)
- Heleki günah olduğunu bildiğin halde ediyorsan **Bu** iki katlı günahdır.(I11- 4)

2.5.5. Birleşik kelimelerin yazılışı ile ilgili yanlışlar

Türkçenin söz varlığını genişletmek için başvurulan yollardan biri de birleştirmedir. Birleştirme yoluyla kurulan kelimeye birleşik kelime denir. Birleşik kelimeler, bir varlığı, bir kavramı veya bir oluş ve kılışı karşılamak üzere iki ya da daha çok kelimenin şekil bilgisi ölçülerine uyularak yeni bir anlam oluşturacak biçimde bir araya getirilmesinden oluşan sözlerdir.⁹²

Hemen bütün dillerde çeşitli kavramlar birer kelime ile bildirilir; fakat çok zaman kelime yetersizliği, anlatım zorunlulukları veya çeşitli anlam ilgileri dolayısıyla kavramların iki yahut daha fazla kelime ile bildirildikleri de görülür. Bu bildirim şekilleri zaman geçtikçe kalıplaşır ve bu şekilleriyle bir tek kavram bildirmeye başlar; böylece bileşik kelimeler doğar.

Eskiden beri bileşik kelimelerin bitişik yazılması telkin edilmiştir; nitekim bileşik kelime denince birçok okuyuzarın hatırına bugün bile bitişik yazılmış kelimeler gelmektedir. Bundan önceki bölümlerde açıklandığı gibi, bileşik kelimeler tek kavram bildiren gruplar, kümelenmeler olarak pek çok şekiller gösterir. Bunların hepsi bitişik yazılmamaktadır. Bileşik kelime, bileşenlerin anlamca birleşmesidir; şekilce birleşmelerine her zaman ihtiyaç yoktur.⁹³

Öğrencilerin kâğıtlarında, bitişik yazılması gereken bazı birleşik kelimelerin ayrı yazıldığı; ayrı yazılması gereken bazı birleşik kelimelerin ise bitişik yazıldığı görülmüştür. Şu şekilde örnek verilebilir:

- Yardımlaşma **her hangi** bir zor durumda olana ona yardım elimizi uzatmalıyız.
- **El ele** vermezsek ne bayrağımızı göklerde dalgalandıra biliriz, ne de elimizde bir toprak parçası olur. (C19- 2)

⁹² Zeynep Korkmaz, *age.*, s. 153.

⁹³ Beşir Göğüş, Türkçe'de Bileşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten- 1962*, Ankara, 1963. Ayrıca bk. Burhan Felek, Türkçemizin Zenginliklerinden Örnekler, *Türk Dili Dergisi*, S. 452, Ankara, 1989, s. 66- 68; Ferhad R. Zeynalov, Çağdaş Türk Dillerinde Birleşik Sözcükler Sorunu, *Bilimsel Bildiriler*, Ankara, 1972, s. 511- 517.

- **Bir çok** insan hata yapar sonuç olarak şunu **söyleye biliriz** hatasız kul olmaz.

(D11- 5)

- Herkes bilmeden hata **yapa bilir**. (D12- 6)
- Çünkü havanın suyunda, toprağında, toprağında da **yetine bilir**. (E4- 2)
- Çalışan insan hiçbir zaman **kayıp etmez**. (E10- 6)
- Öğrenci birinci sınıftan başlar **orta okul**, lise ünüverste böyle gidiyor. (E20- 5)
- Evimizin tam karşısında **arkadaşım gilin** bir tane müstakil evleri var. (F6- 4)
- Çocuklar **alış veriş** ediyorlar. (F21- 5)
- Çalışmanın önemini böyle **anlata bildim**.(G4- 3)
- Metne göre;insanın yavaşça araması,dosluk,gücendirmedeği ve kırmadığı en az

bir kaç kişi olması gerekiyor.(H1-2)

- **Bir birlerinin** yavrularını yememeye sözleştiler.(I20- 1)
- Giydiği üstleri **ayak kablari** hep hayvan derisinden yararlanarak yaparlar.

(I21- 7)

- Kişi bir şeyi bildiği halde başkasına **baş vurmali**. (İ14- 11)
- Yapmak istediğini hemen **yapa bilen** bir insandır. (L12- 2)
- **İlk okulu** bitirmiş babası onu bir ustanın yanına çalışması için vermiştir.

(K10- 6)

- O benim **sır taşımdır**. (L17- 1)

2.5.6. İkilemelerin yazılışı ile ilgili yanlışlar

Türkçede anlamı pekiştirip anlatımı güçlendirmek üzere aynı sözcüklerin yinelenmesi, yakın ya da karşıt anlamlı sözcüklerin de ard arda kullanılması ile oluşan sözcük öbeğine ikileme denir.⁹⁴

Türkçenin ezgi ve anlatım gücünü artıran ve çok zengin olan ikileme, çok değişik yapıya sahiptir.⁹⁵

Vecihe Hatipoğlu ikilemeyi, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut zıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün kısmen ya da

⁹⁴ Rasim Şimşek, *Örneklerle Türkçe Söz Dizimi*, Trabzon, 1987, s. 382. Ayrıca bk. Ömer Demircan, *age.*, s.76- 96.

⁹⁵ Nurettin Koç, *age.*, s. 502. Ayrıca bk. Behiye Hüsrevoğlu, *Türkçe'de İkilemeler -Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Kayseri, 2000; Ülkü Şavk Çelik, *Kırım Tatarcasında İkilemeler, Türkbilgi, Türkoloji Araştırmaları, 2003/6*, Ankara, 2003, s. 37.

kara kara da olduğu gibi tamamen tekrarlanarak veya **eş dost, dost düşman** örneklerinde olduğu gibi eş anlamlı ya da zıt anlamlı iki ayrı sözcüğün bir arada kullanılması yoluyla elde edilen yeni oluşum şeklinde izah etmektedir.⁹⁶

2.5.6.1. Kalıplaşma özelliği

İkilemeyi ikileme yapan en önemli özellik, ikilemede kalıplaşma olmasıdır. İkilemeler arasındaki kalıplaşma o kadar kesindir ki, ikilemeyi meydana getiren sözcüklerin yerleri değiştirilemez, bazıları ise yalnız başlarına kullanılamazlar. **Çoluk çocuk, eski püskü** ve **yırtık pırtık** gibi ikilemelerde; **çoluk, püskü** ve **pırtık** sözcükleri zorlama olmaksızın yalnız başlarına kullanılamazlar. Bu sözcükler arasında birlikte kullanımlarını gerektiren gizli bir bağ vardır, işte bu bir kalıplaşmadır. İkilemeyi meydana getiren sözcükler arasında sıra bakımından da kesin bir kalıplaşma vardır. Önce kullanılan sözcük sonra, sonra kullanılan sözcük önce kullanılamaz; kullanılırsa kalıplaşma bozulur, dolayısıyla ikileme ortadan kalkar.

Türkçedeki bazı ikilemelerin sözcüklerinin yerlerinin değiştirilerek kullanıldığı da görülür, fakat değişiklik kendisini derhal hissettirir. Türkçenin gidişine, söz dizimine uymaz, dolayısıyla bu şekilde kullanılmaları da yanlıştır.⁹⁷

Türkçenin her döneminde, her lehçesinde belirgin bir biçimde karşımıza çıkan ve dilin gerek yapı, gerek sözdizimi, gerekse anlambilim açısından en önemli niteliklerinden birini oluşturan özellik, ikilemelerin sık kullanılmasıdır.⁹⁸

Yazılı kağıtlarında bazı ikilemelerde sözcüklerin yer değiştirmesi olayına rastlanmıştır. Örnekler şu şekildedir:

- Yani yazar bu şiirde dünyayı **gündüz gece** dolaşiyor. (Ö16- 3)
- Öğretmenimiz **geri ileri** konuşmamasını söyledi. (P18- 4)

2.5.7. Kalıplaşmış ifadelerle ilgili yanlışlar

Söz varlığı içindeki kalıplaşmış sözler, çoğunlukla belli bir kişiye ya da bir olaya dayanan, çoğu kez ünlü kişilerin, sanatçıların bir olay dolayısıyla söyledikleri, dilde yerleşen ve çeşitli dillere çevrilerek genelleşen sözlerdir.⁹⁹

⁹⁶ Şahbender Çoraklı, Türkçe'nin Yaratma Gücü: İkilemeler, *Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, S. 17, Erzurum, 2001, s. 53- 60.

⁹⁷ Şahbender Çoraklı, Türkçe'nin Yaratma Gücü: İkilemeler, *Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, S. 17, Erzurum, 2001, s. 53- 60.

⁹⁸ Doğan Aksan, *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara, 1996, s. 60.

Kalıplaşmış ifadeler; deyim, atasözü, ikileme ve sözcük grubu diye nitelendirdiğimiz yapılardır. Öğrencilerin bazı kalıp ifadelerin sözcüklerinin yerini değiştirdikleri veya bir sözcüğün yerine tamamen farklı bir sözcük kullandıkları gözlenmiştir. Bununla ilgili birkaç örnek şu şekildedir:

▪ Sabancı çok zengin, milletin **önde kalmış** insanlarındandır. (**önde gelen**) (Ö5-6)

umutsuzluğa kapan-<umutsuzluğa kapıl-

▪ biz burdan anlıyoruzki hiç bir **umutsuzluğa kapanmayıp** umutsuz olduğumuz günlerin mutlu geçirip hatımızı tatlandırıp yaşamalıyız. (**umutsuzluğa kapılmamak**) (Ö5-7)

▪ Bayrağımızı sevip saymalı yüceltmeli korumalıyızki şehitlerimizin o kara toprakta **kanları sızlamasın**. (**kemikleri sızlamak**) (M12-11)

▪ **İş başına girmek** için erkenden uyanırlarmış. (**iş başına geçmek**) (P8-3)

2.5.8. Atasözleri ile ilgili yanlışlar

Bir dilin sözcük varlığı içinde yer alan atasözleri, bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir. Hiç değişmeden kuşaktan kuşağa aktarılabildiği gibi değişikliklere de uğrar, unutulup yitilebilir.¹⁰⁰

▪ "Bin bilsende yinede birine çalış." (İ38-8)

2.5.9. Deyimler ile ilgili yanlışlar

Deyimler anonim ürünlerdir. Elbette, bu ürünlerin de ilk yaratıcıları vardır. Ancak halkın kullanımına girince, yeniden yaratmalara maruz kalmış ve zamanla "kökleşmiş, kemikleşmiş ve basmakalıp bir hâl" almıştır. Bu bakımdan deyimlerin söz dizimi bozulamaz ve bir deyim sözcükleri değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz.¹⁰¹

Bir dildeki deyimler de söz varlığı içinde yer alır; dili konuşan toplumun anlatımındaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan

⁹⁹ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, 1998, cilt 3, s. 37.

¹⁰⁰ Doğan Aksan, *age.*, s. 33.

¹⁰¹ Muna Özezen Yüceol, *Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz*, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 600, Ankara, 2001, s. 869. bk. Kazım Karabörk, *Şecere-i Türk'teki Atasözleri ve Deyimler*, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 600, Ankara, 2001, s. 777.

önemli öğelerdir. Deyimler kimi zaman yüzyıllar boyunca hiç değişmeden, kimi zaman sözcüklerinde yenilenmelerle yaşamakta, yeni deyimler de aktarılabilmektedir.¹⁰²

- İnsan eğer bir **işe kalkarsa** bir akıllıya ya da bir insana danışa bilir. (İ29- 7)
- Bir gün sonra, Arif'le ben **yolla koyulduk**. (İ37- 7)
- Parasını **hal vurup harman savurursa** o insan kazançlı bir insan olamaz. (J8- 10)

2.5.10. Ünlemler ile ilgili yanlışlar

Hiçbir zaman mantıksal bir anlam taşımayan, yalnızca duygularımızı ifade eden unsurlardır. Ünlemlerin işlevi konusunda özel bir güçlük yoktur. Bununla birlikte ünlemler, başka sözcüklerin kullanımını değişik anlamda ele alma eğilimi gösterirler.¹⁰³

- **Eyvah ki eyvaah** dedim. (Ö5- 5)

2.6. Argo Sözcükler

Aynı meslekten veya aynı topluluk sınıfından olan kişiler arasında kullanılan özel anlamlı sözcüklere argo sözcükler denir.¹⁰⁴ Genellikle konuşma dilinde görülürler. Yazılı kağıtlarında yalnızca tek bir argo sözcükle karşılaşmıştır ve bu standart dil ve özellikle yazı dili açısından sevindirici bir durumdur.

- Tilki gibi kurnaz olmazlarsa **işleri yaştır**. (J3- 9)
- Ahmet'in babası; çok **para yiyen** sürekli karısına çocuğuna kötü davranan biridir. (K10- 6)

2.7. Noktalama İşaretlerinin Kullanımıyla İlgili Yanlışlar

Konuşma dilinin vurgu, ton, tonlama, durak gibi kimi özellikleri noktalama işaretleri aracılığı ile yazıya yansıtılır. Noktalama işaretleri, yazının kolay okunmasını, açık ve anlaşılır olmasını sağlar.¹⁰⁵

Noktalama işaretleri olmasa, her şeyden önce tam bir iletişim kurulamaz. Çünkü bu işaretler, yazının anlaşılmasını kolaylaştırır. Anlatımın temel birimi olan cümleleri

¹⁰² Doğan Aksan, *age.*, s. 31.

¹⁰³ John Wilson, *Dil ve Anlam*, İzmir, 1988, s. 26. Ayrıca bk. Cengiz Alyılmaz, Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri, *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 10*, Erzurum, 1998, s.35.

¹⁰⁴ Tufan Demir, *age.*, s. 586. Ayrıca bk. Doğan Aksan, *age.*, s. 89.

¹⁰⁵ Tufan Demir, *age.*, s. 652.

ayırır, anlamı etkili kılar. Yine bu işaretler okumanın düzenli yapılmasını, anlamın aydınlığa kavuşmasını ve okuyucunun ilgisini uyanık tutmasını sağlar. Yazılardan noktalama işaretlerini atarsak anlam karışır. Anlama zorlaşır. Yanlış ve ters anlamlar çıkar ortaya.¹⁰⁶

2.7.1. Nokta

Tamamlanmış yargı ifadelerinin, bildirme ve isteme cümlelerinin sonuna konan ve uzun durak değeri taşıyan noktalama işaretidir.¹⁰⁷ Noktanın kullanıldığı yerler şu şekilde sıralanabilir:

1. Cümlenin sonuna konur.
2. Bazı kısaltmaların sonuna konur.
3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur.
4. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur.
5. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.
6. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.
7. Bibliyografik künyelerin sonuna konur.
8. Beş ve beşten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur.
9. Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır.¹⁰⁸

Öğrencilerin yazılı kağıtlarında noktanın çok önemsenmeyip unutulduğu dikkati çekmektedir. Cümle sonlarında sık sık noktanın kullanılmadığı görülmektedir. Örnekler şu şekildedir:

- Manav, camcı, tuhafiye sonra yine bakkal, tuhafiye, evler ve bisiklet tabircisi su tesisatçısı (.) (F2- 6)
- Okulun önüne geldiğimde bazı öğrenciler basketball yada top oynuyorlar (.) (F4- 5)
- İnsan çalışmalı ki bir öğretmen olsun ve insanlara yeni şeyler öğretsin (.) (G8- 2)

¹⁰⁶ Cahit Kavcar- Ferhan Oğuzkan- Sedat Sever, *Türkçe Öğretimi*, Ankara, 2004, s. 84.

¹⁰⁷ Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, Ankara, 2000, s. 350. Ayrıca bk. Avni Erdemir- Yavuz Bayram, İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin 'Noktalama İşaretlerini Kullanma Düzeyleri' Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Amasya, 2005.

¹⁰⁸ *Yazım Kılavuzu*, TDK, Ankara, 2005.

▪ Bizde arkadaşlarla bir şey yapsak hemen okuduğumuz metindeki gibi birbirimize giriyoruz (.) (H4- 4)

▪ Prenses bunu duyunca sevinir (.) (K9- 7)

2.7.2. Virgül

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur.

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.

3. Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra konur.

4. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan öğeleri belirtmek için konur.

5. Cümle içinde ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için konur.

6. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur.

7. Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerinden sonra konur.

8. Konuşma çizgisinden önce konur.

9. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren *hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette* gibi kelimelerden sonra konur.

10. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır.

11. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur.

12. Sayıların yazılışında, kesirleri ayırmak için konur

13. Bibliyografik künyelerde yazar, eser, basımevi vb. maddelerden sonra konur.¹⁰⁹

Öğrencilerin virgülü gereken yerlerde kullanmadığı ya da uygun olmayan yerlerde kullandığı görülmüştür. Örnekler şu şekildedir:

▪ Unutmayalımki birlik ve beraberlik içinde yaşarsak daima mutlu (,) huzurlu ve kuvvetli bir devlet oluruz. (C1- 3)

▪ Bu islikle uzayan (,)>[,] dönen (,)>[,] kıvrılan yollar. (F2- 2)

▪ İnsan çalışmaliki büyük (,)>[,] iyi bir adam olsun. (G8- 1)

¹⁰⁹ *Yazım Kılavuzu*, TDK, Ankara, 2005.

▪ Her yerde hayvan vardır. Denizde (,) toprağın altında (,) okyanusda evimizde.(I1- 4)

▪ Kahramanları hayvan olan (,) çocuklara ders vermek amacıyla yapılan yazı türüne masal denir.(I23- 8)

▪ O (,) çok iyi bir öğretmendir. (K14- 7)

▪ Esmer (,) uzun boylu (,) sade ve iyi bir kız. (K14- 8)

▪ Açsan (,) yiyecek bulamıyorsan avlana bilirsin. (I8- 5)

2.7.3. Noktalı virgül

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur.

2. Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.¹¹⁰

Noktalı virgül ile ilgili yapılan yanlışları şu şekilde sıralayabiliriz:

▪ Bazı çocuklar ellerinde ekmekle çıkarlar [;] bir yandan yer biryandanda döker, dolanırlar. (F5- 4)

2.7.4. Kesme işareti

1. Aşağıda sıralanan özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır.

a. Kişi adları, soyadları ve takma adlar

b. Millet, boy, oymak adları

c. Devlet adları

ç. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar

d. Kıta, deniz, nehir, göl, dağ, boğaz, geçit, yayla; ülke, bölge, il, ilçe, köy, semt, bulvar, cadde, sokak vb. coğrafyayla ilgili yer adları

e. Gök bilimiyle ilgili adlar

f. Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. adları

g. Kitap, dergi, gazete ve sanat eseri (tablo, heykel, müzik vb.) adları

ğ. Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge ve genelge adları

h. Hayvanlara verilen özel adlar

¹¹⁰ *Yazım Kılavuzu*, TDK, Ankara, 2005.

2. Kişi adlarından sonra gelen saygı sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur.
3. Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur.
4. Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur.
5. Şiirde seslerin ölçü dolayısıyla düştüğünü göstermek için kesme işareti kullanılır.
6. Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur.¹¹¹

Yazılı kâğıtlarında kesme işaretinin kullanımıyla ilgili yanlışlara sıklıkla rastlanmıştır. Örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- **Malazgirt Savaşında** Türkler Anadoluya girmişlerdir. (C2- 2)
- **Mehmet Akifin** dediği gibi; Toprakları toprak yapan üstündeki kandır. (C23- 1)
- **Emraha** kısdı ve bana bitane kedi getirdi. (I3- 6)
- **Şinasiye** aşık olan kişidir. (K15- 8)
- **köseoğlundan** borç morç almıyasınız. (K18- 7)

Bazı örnekler de ise gerekmediği halde noktalı virgül kullanıldığı görülmektedir:

- Vatan yurttur, bayrak ise **Devletler'in** özel işaretlerini ve bağımsızlık belirten şeydir. (C3- 1)
- **Kuaför'de** traş olanlar oluyor. (F13- 6)
- Bis **ata sözünde'de** çalışan demir pas tutmaz. (G15- 6)
- çünkü onlar sadece **dünya'nın** kendilerinin olduklarının zannediyorlar.
- **Hikaye'dir.** (I20- 7)

2.7.5. Soru işareti

Soru ifadesi taşıyan sözlerin ve tümcelerinin sonunda kullanılan noktalama işaretidir.¹¹²

1. Soru bildiren cümle veya sözlerin sonuna konur.
2. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır.¹¹³

¹¹¹ *Yazım Kılavuzu*, TDK, Ankara, 2005.

¹¹² Tuncer Gülensoy, *age.*, s. 353.

¹¹³ *Yazım Kılavuzu*, TDK, Ankara, 2005.

Öğrencilerin kâğıtlarında soru anlamı taşıyan tümcelerinin sonunda soru işaretinin kullanılmadığı örneklerle fazlaca karşılaşılmıştır. Ayrıca öğrenciler soru işaretini cevap istenmeyen soru cümlelerinin sonunda da kullanılmaması gerekirken kullanmışlardır. Örnekler şu şekilde sıralanabilir:

- Gelen o olmamıştı? (J3- 4)
- Bilim adamı, profesör olmak, tek olmak hep çalışmanın; çok çalışmanın emeğinin sonunda alınan bir isimler **değildir**. [?] (G14- 2)
- Çalışmasaydınız **gelebilir miydiniz**. [?] (G15- 8)
- **Neden** kıtlamasına izin verdin. [?] (I3- 6)
- Kasapada **ne işler** var muhtar [?] (K18- 7)

2.7.6. Çift tırnak işareti

1. Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır.

2. Özel olarak belirtilmek istenen sözler tırnak içine alınır.

3. Cümle içerisinde kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınır.

4. Bibliyografik künyelerde makale adları tırnak içinde verilir.¹¹⁴

Çift tırnak işareti ile ilgili yapılan yanlışları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Mehmet Akifin dediği gibi; [“]Toprakları toprak yapan üstündeki kandır. [”] (C23- 1)
- Annem bana dediki [“] aferin oğlum sen o kediye yardım ettin allahta sana sevap yazdı. [”] (F27- 5)

▪ [“]Benim yavrularımı tanıyormusun [”] dedi.(I12- 2)

İncelenen kâğıtlarda noktalama işaretleri konusundaki yetersizlik dikkati çekmektedir. Derslerde yazılı anlatıma ve noktalama konusuna yeterince önem verilmemesi, ÖSYM tarafından yapılan sınavların test şeklinde olması gibi nedenlerden dolayı öğrencilerin konuya pek ilgi göstermedikleri görülmektedir. Oysa yazılı anlatım ve anlam bilgisi açısından noktalamanın ne kadar önemli olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

¹¹⁴ *Yazım Kılavuzu*, TDK, Ankara, 2005.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç: Bu çalışmada Erzurum ili merkez ilçe ilköğretim okullarındaki 8. sınıf öğrencilerinin yazılı anlatım becerileri ele alınmıştır. Yapılan inceleme ve gözlemler sonucunda öğrencilerin yazılı anlatımlarının, buldukları çevrenin yerel ağzından önemli ölçüde etkilendiği görülmüştür. Konu edilen yaş seviyesi için konuşma dilinin yazı diline oranla daha etkili olduğu gözlenmiştir.

Bilindiği gibi, konuşma dilinde kullanılan biçimlerle yazı dilindekiler birbiriyle her zaman örtüşmemektedir. Okul çocuklarının yazılı anlatımlarında sesbilim açısından dikkat çeken en önemli nokta da, konuşma dilinin yazı diline etkisinin olmasıdır.

Okul çocuklarının yazılı anlatımlarında sesbilim alanında sık rastlanan ses değişimlerinde, en az çaba ilkesinden ve söyleyişte kolaylığa yönelmekten kaynaklanan bir tutumluluktan söz edilebilir. En az çaba ilkesi -ki buna yasa da denmektedir- ses değişimlerinin çoğunda egemendir. Bu da en kısa tanımıyla sözcükleri en az çabayla söylemek demektir.

Okul çocukları konuşma dilinin kolay söyleme eğiliminden kaynaklanan tutumluluğunu geniş çapta yazı diline de aktarmaktadırlar.¹¹⁵

Öğrenciler yerel ağızdan birtakım özellikleri standart dile sürekli aktarma eğilimindedirler. Yerel ağzın aile içerisinde sürekli kullanılıyor olması, çocuğun sosyal çevresinin ve akran grubunun etkisi ve baskısı bu duruma önemli ölçüde etkendir. Standart Türkçe ile konuşmayı tercih eden çocuk, arkadaş grubu ve sosyal çevresi tarafından sürekli dışlanmakta ve kendisini gruba ait hissetmez hale gelmektedir. Bu baskı okulda da devam etmektedir. Dolayısıyla çocuk kendini yerel ağızla konuşmak zorunda hissetmektedir.

Bilindiği üzere çocuk eğitiminde en etkili yollardan biri model olmaktır. Ele alınan yaş grubundaki öğrenciler, özellikle öğretmenlerini, okul idarecilerini ve ebeveynlerini taklit ederek öğrenmektedir. Ailede standart dil ile konuşma hassasiyetinin olmaması, tüm branş öğretmenlerinin konuyu yeterince önemsemeyişi ve iyi model olamayışı da çocukların konuşurken yerel ağzı tercih etmelerinin önemli sebeplerindendir.

¹¹⁵ Kamile İmer, İlkokul Çocuklarının Yazılı Anlatımlarında Birkaç Sesbilimsel Özellik, Dilbilim Araştırmaları, 1990, s. 101- 105.

Öğrencilerin yazılı kağıtlarında en sık karşılaşılan hata tipi yazım yanlışlarıdır. Bunu anlatım bozuklukları ve ses olaylarıyla ilgili hatalar takip etmektedir. Hataların görülme sıklıklarına göre sıralaması şu şekildedir:

Hata tipi	Hata sayısı	Hata yüzdesi
Ses olayları	203	%16
/de/ nin yazımı	175	%13,7
Yazım yanlışları	212	%16,6
Anlatım bozuklukları	206	%16
Noktalama işaretleri	117	%9,2
Özel isimlerde küçük harf kullanımı	79	%6,2
Ses değişimleri	61	%4,8
Eklerle ilgili hatalar	53	%4
Birleşik sözcüklerin yazımı	44	%3,4
Cümle içerisinde büyük harf kullanımı	31	%2,4
/ki/ nin yazımı	29	%2,3
Yerel ağza ait sözcüklerin kullanımı	23	%1,8
Hece bölmesi hataları	13	%1
Argo sözcük kullanımı	10	%0,8
Deyim hataları	10	%0,8
Yabancı sözcük kullanımı	7	%0,5
Atasözü hataları	2	%0,2
TOPLAM	1275	

Araştırma grubunu oluşturan 450 öğrencinin yazılı kağıdında toplam 1275 hatalı cümle tespit edilmiştir. Toplam cümle sayısı 2965' tir. Hatalı cümlelerin toplam cümle sayısına oranı % 43' üdür. Bu rakam, bizi, yaklaşık olarak öğrencilerin kurduğu her iki cümleden birinin hatalı olduğu sonucuna ulaştırır.

Yukarıda verilen rakamlara dayanarak diyebiliriz ki, araştırma sahamıza giren öğrencilerimizde tespit edilen en belirgin hata tipi yazım yanlışlarıdır. Bunun da büyük ölçüde konuşma dilinin yazı diline etkisinden kaynaklandığı söylenebilir. Öğrencilerimiz konuştukları gibi yazma eğilimindedirler ve konuşurken de yeterince doğru konuştukları söylenemez. Görülme sıklığı en yüksek olan ikinci hata tipi ise anlatım bozukluklarıdır. Kendini net olarak ifade edememe davranışının sonucunda, öğrenci yazarken de sıkça anlatım bozukluğuna sebebiyet vermektedir. Sık olarak karşılaştığımız hata tiplerinden bir diğeri de ses olaylarıyla ilgili olanlardır. Bu konuda

hata yapılmasının temel sebebi ise alınan dil eğitiminin yeterli olmayışı ve de konuşma dilinin yazı dilini büyük ölçüde etkileyiştir.

Esra Ekinci Çelikipazu' nun “ Erzurum Merkez İlçe İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri Üzerine Bir Araştırma” adlı yayımlanmamış yüksek lisans teziyle kıyaslandığında yerel kullanımların azaldığı görülür. Bu durumun sebebinin, çocuğun 8. sınıfa geldiğinde ailenin etkisinden biraz daha uzaklaşması olduğu düşünülmektedir. Buna karşılık argo sözcük kullanımının 8. sınıflarda arttığı görülmüştür. Bunun sebebi de, çocuğun akran gruplarının etkisi altına girmesi ve özentidir. Ses olayları, /ki/ ve /de/' nin yazımı, ses değişimleri ve noktalama işaretleri konusunda yapılan hatalar, iki tezde de birbirine oldukça yakın oranlardadır. Bu da, öğrencinin aldığı eğitimi davranışa dönüştüremediği veya verilen eğitimin yetersiz olduğu sonucunu doğurmaktadır. Anlatım bozuklukları da 8. sınıflarda daha az orandadır. Çocuğun büyümesi dolayısıyla kendisini daha rahat ifade edebilmesi ve aldığı eğitimin, birikiminin bir sonucu olduğu düşünülebilir.

Aşağıdaki tabloda araştırma alanına giren okulların hata sayıları ve yüzdeleri verilmiştir:

OKULLAR	Hatalı Cümle Sayısı	Hata Yüzdesi
Sabancı İlköğretim Okulu	56	%4,4
Aşık Yaşar Reyhani İlköğretim Okulu	60	%4,7
Vali Vefik Kitapçığı İlköğretim Okulu	55	%4,3
Başöğretmen İlköğretim Okulu	63	%4,9
İbni Sina İlköğretim Okulu	67	%5,2
TOBB İlköğretim Okulu	63	%4,9
Evliya Çelebi İlköğretim Okulu	68	%5,3
Vali Hafız Paşa İlköğretim Okulu	74	%5,8
Haşim İşcan İlköğretim Okulu	80	%6,2
Kocatepe İlköğretim Okulu	67	%5,2
Maksut Efendi İlköğretim Okulu	86	%6,7
Şehitler İlköğretim Okulu	82	%6,4
Şükrüpaşa İlköğretim Okulu	66	%5,1
Gazi İlköğretim Okulu	81	%6,3
Umudum İlköğretim Okulu	76	%5,9
50. Yıl İlköğretim Okulu	82	%6,4
İlica Atatürk İlköğretim Okulu	61	%4,7
23 Temmuz İlköğretim Okulu	88	%6,9
TOPLAM	1275	

Millî Eğitim Bakanlığının Türkçe dersi ile ilgili temel ve özel hedeflerinden biri, “konunun gereğine göre türlü yapıdaki cümleleri doğru olarak kurabilme”, bir diğeri ise “yazım ve söz dizimi yanlış yapmadan yazabilme, noktalama işaretlerini yerli yerinde kullanabilme” dir.¹¹⁶ Öğrenciyi bu hedefleri gerçekleştirmeye yaklaştıracak en temel hedef ise “doğru ve düzgün konuşabilmek¹¹⁷” tir. Yapılan incelemeden hareketle bahsedilen hedeflere, yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı tam anlamıyla ulaşılamadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Öneriler: Her dil onu konuşan ulusal yaşayış biçiminin, en geniş anlamda kültürünün, dünya görüşünün, tarih boyunca geçirdiği çeşitli evrelerin ve başka toplumlarla kurduğu ilişkilerin yansıtıcısıdır. Ama bütün bunların yanı sıra her dilin kendine özgü bir “dünyayı anlayış ve anlatış biçimi” vardır. Bu biçim, dilin söz varlığının, anlam açısından incelenmesiyle ortaya konabilir. Dildeki benzetmeler, aktarmalar, deyim ve atasözleri incelendiğinde o ulusun çeşitli nitelikleri kendiliğinden belirir.¹¹⁸

İyi konuşan iyi yazar düşüncesinden hareketle, öğrencilerin sözlü anlatımlarının gelişmesine çalışmak, Türkçe öğretimi açısından faydalı bir çaba olacaktır. Yanı sıra öğrencileri derste mümkün olduğunca aktif hale getirmek ve buluş yoluyla öğrenme metodunu kullanmak, gelişimlerine katkıda bulunmak adına önemli bir aşamadır. Öğrencilere bilgi yığdırmaktan çok, bilim alışkanlığı kazandırılmaya¹¹⁹ çalışılmalıdır.

Öncelikle Türkçe dersinin dört temel alanını ele alarak öneride bulunmaya çalışırsak;

1. Türkçe dersinin genel amaçlarından biri, öğrencilere görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama gücü kazandırmaktır. Ailenin çocuk eğitiminin temelini teşkil ettiği gerçeğinden yola çıkarak, çocuğun ilk önce aile içerisinde dinlemeyi öğrenmesi gerekir. Bunun için de çocuğun ev içerisinde söz hakkına sahip olması çok önemlidir. Birbirinin yargılamadan, eleştirmeden ve saygıyla dinleyen anne ve baba çocuk için ideal bir model olacaktır. O da bu yolla etkili dinlemeyi öğrenecek ve derslerde de kendisine faydalı olacak şekilde kullanabilecektir.

¹¹⁶ Mehmet Vural, *İlköğretim Okulu Programı*, Erzurum, 2002, s. 54.

¹¹⁷ Mehmet Vural, *age.*, s. 55.

¹¹⁸ Doğan Aksan, *age.* s. 15.

¹¹⁹ Efrasiyap Gemalmaz, *Dil Bilimi ve Dil Bilgisi*, s. 3.

Öğretmenlerin ders içerisinde öğrenciyi daha aktif hale getirmeleri hem dinlemeyi kolaylaştıracak hem de öğrenmeyi etkili kılacaktır. Bunun için farklı öğretim metodları kullanılmalı, sınıftaki tüm bireylerin derse katılımı amaçlanmalıdır.

Dinlemeyi bilen ve söyledikleri dinlenen bir çocuk, kendisini sözlü ifade ederken önemli ölçüde problem yaşamaz ve tezimizde karşılaştığımız en sık hata tiplerinden olan anlatım bozuklukları büyük ölçüde giderilmiş olur. Aynı zamanda çocuğa çeşitli konularda devamlı olarak yazı yazdırılması da bu soruna büyük ölçüde çözüm olacaktır.

2. Okuma, anlamanın temel basamaklarından biridir. “öğrencilere dinleme, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak; estetik duygularının gelişmesinde yardımcı olmak¹²⁰” genel hedefinden hareketle öncelikli amaç okuma zevki ve alışkanlığı kazandırmak olmalıdır. Okuma alışkanlığı kazanamamış bir bireyin kalıcı bir eğitim-öğretim düzeyine sahip olması beklenemez. Öğretmenlerin okumanın güzelliği ve kazandırdıkları üzerine bilinçli ve sürekli bir çabaları olmalıdır.

Tezimizde ortaya çıkan hata tiplerinin başında yazım yanlışları gelmektedir. Okuma alışkanlığı kazanmış bir öğrencinin daha az yazım yanlış yapacağı kesindir. Öğrencilere doğru bir Türkçe ile yazılmış eserler tavsiye etmek, öğretmenlere düşen önemli görevlerdendir.

Ders kitaplarındaki okuma metinleri dilimizin güzelliklerini ve zenginliğini ortaya çıkarır nitelikte olmalı, öğrencilerin estetik duygularını geliştirmeye yardımcı olmalıdır. Yanı sıra derslerde kitap tanıtımlarına, şair ve yazarlarımızın, dil bilimcilerimizin ve Türkologlarımızın tanıtılmasına da sıkça yer verilmelidir.

3. “Öğrencilere Türk dilini sevdirmek, kurallarını sezdirmek; onları Türkçenin gelişim süreci içinde bilinçle, özenle ve güvenle kullanmaya yöneltmek¹²¹”, yine Türkçe dersinin genel hedeflerinden biridir. Türkçe dersi, konuşma dersidir. Öğrencilerin anladıklarını, düşündüklerini, duyduklarını, hissettiklerini rahatça anlatabilmelerine imkân sağlayan bir derstir. Öğrenciler ders içindeki etkinliklere katıldıkları ölçüde başarılı olurlar. Bu bakımdan öncelikle sınıf içerisindeki her öğrencinin derse katılımı sağlanmalı, bunun için farklı öğretim metodları tercih edilmelidir. Öğrencinin konuşma yeteneği ve dil gelişimini sağlayacak yollardan biri de, ders içerisinde herhangi bir konuyla ilgili (hazırlıklı veya hazırlıksız) konuşma

¹²⁰ Mehmet Vural, *age.*, s. 45.

¹²¹ Mehmet Vural, *age.*, s. 45.

yaptırmaktır. Bu konuşma için rahat bir ortam oluşturulmalı, konuşma sırasında yapılan yanlışlar tespit edilmeli ve bunların tekrar sıklığı belirlenmelidir. Daha sonra bu hataları azaltacak veya tamamen ortadan kaldıracak yollar izlenebilir.

Öğrencilere konuşurken standart dili kullanmaları, sözcükleri doğru ve yerli yerinde kullanmaları gerektiği kavratılmalıdır. İnsan konuşabildiği ölçüde düşünür. Öyleyse düşünebilen, sorgulayabilen, eleştirebilen, sonuca varabilen bireyler için, öğrencilere doğru ve güzel konuşmayı öğretmek gerekir. Ders içerisinde ve ders dışı zamanlarda yaptırılacak tiyatro çalışmaları, eğitsel oyunlar, şiir okuma etkinlikleri bu amaca yönelik önemli adımlar olabilir.

4. Yazılı anlatım, Türkçe dersinin en önemli çalışma alanlarından. Öğrenci, yazarken sınırlandırılmamalı, yalnızca yazacağı konuyla ilgili olarak yol gösterilmelidir. Düşünceleri kısıtlanan ve sınırlandırılan öğrenci, zamanla yazamaz hale gelecek ve kendini ifade edemeyecektir. Yazılı anlatım çalışmaları aynı zamanda öğrencilerin yaptıkları yanlışları görmeye en müsait alandır. Onun için, öğrencinin yazılı olarak öğretmene verdiği her şey etkili bir şekilde değerlendirilip geri dönüt verilirse hata yapma oranı azaltılmış olacaktır. Yazılı kağıtları okunurken hatalar kağıt üzerinde gösterilip öğrencinin görmesi sağlanabilir. Ödevler ve tüm yazılı çalışmalar bu şekilde değerlendirilebilir. Ayrıca çocukların hayal dünyalarının ufkunu genişletecek tarzda hikâye tamamlama, oyun yazma veya herhangi bir konuyla ilgili monolog hazırlama çalışmaları yaptırılabilir.

5. Öğrencilerimizin sık olmamakla beraber; atasözü, deyim, ikileme, kalıp ifade ve birleşik sözcüklerin yazımında da hata yaptıkları görülmüştür. Bu sorunun çözümü ise millî kültürümüzü tanıtmaktadır. Derslerde kültürel ürünlerimize ve millî kültürümüze ait unsurlara sıkça yer verilmesi, bahsedilen hataları büyük ölçüde azaltacak ve çocuklarımızın millî varlığımızdan haberdar olmalarına vesile olacaktır.

İncelemenin yapıldığı tarihten sonra hazırlanan Türkçe Dersi Müfredat Programı, yukarıda saydığımız hedef ve çalışmaların tamamına yakını kapsar niteliktedir. Ders kitaplarının hazırlanışındaki özen, metinlerin dil açısından estetikliği ve öğrenci seviyesine uygunluğu, etkinliklerin çeşitliliği ve etkililiği, metodların amaca ulaştırmaya yakınlığı, önerilen ders araç- gereçlerinin çeşitliliği ve konunun işlenişinde takip edilen plan takdire şayan niteliktedir. Yeni müfredat programının hakkıyla

uygulanması sonucunda istenilen eğitim ve öğretim seviyesinin yakalanması, bizce büyük ölçüde mümkün olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- ADAMOVIC, Milan, Uygurcadaki Ses Değişimi ve Bu Değişimin Perde Arkası, Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları, 2003/5, Ankara, 2003.
- AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, 1998.
- ....., *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, 1998, Cilt 3.
- ....., *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Ankara, 1996.
- ....., *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi*, Ankara, 1977.
- ....., *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara, 2005.
- AKTAŞ, Şerif-GÜNDÜZ, Osman, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara, 2002.
- AKTAŞ, Tahsin, Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 505, Ankara 1994.
- ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum, 1994.
- ....., Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri, *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 10*, Erzurum, 1998.
- ALYILMAZ, Semra, *Valeh Hacılar*, Ankara, 2003.
- ....., Doğu Anadolu Ağzlarında İsim Yapım Ekleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 14*, Erzurum, 2000.
- ANILAN, Hüseyin- GÜLTEKİN, Mehmet, Yazılı Anlatım Becerilerinin Geliştirilmesinde Kelime Ağı Oluşturma Yönteminin Etkililiği, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir, 2006.
- ARAT, Reşid Rahmeti, Dil Meseleleri ve Türk Dili, *Makaleler Cilt 1*, Ankara, 1987.
- ....., Dil Tabîî Bir Varlıktır, *Makaleler Cilt 1*, Ankara, 1987.
- AŞICI, Murta, *İlkokul 4. ve 5. Sınıflarda Anadili Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Öneriler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- AVCI, Yusuf, Özbek Türkçesindeki Ünlü Uyumlarına Dair, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Sayı 4*, Ankara, 1997.
- AYDIN, Mehmet, Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları, Türkçe Üzerine Tartışmalar, *Bilig, Sayı 37*, 2006.

- AYGÜN, İlknur, *Cengizname Üzerinde Biçim ve Cümle Bilgisi Çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kayseri, 2006.
- BAYRAM, Yavuz- ERDEMİR, Avni, *Amasya'daki İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin İmla Kurallarını Kullanma Düzeyleri'Üzerine Bir Değerlendirme*, Milli Eğitim, Amasya, 2006.
- BAYRAV, Süheylâ, *Yapısal Dilbilimi*, 1998.
- BEYDOĞAN, H.Ömer, Dil Öğretim Yaklaşımlarına Göre Çocukta Anadili Edinimi Gelişimi, *Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi Dil Edinimi ve Dil Öğretimi Özel Sayısı*, S. 5, Erzurum 2001.
- BEYGU, Abdurrahman Şerif, *Erzurum'un Tarihi*, İstanbul, 1936.
- BİRİNCİ, Necat, Dilin Gücü, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 530, Ankara, Şubat 1996.
- BLOOMFIELD, Leonard, *Language*, London, 1979.
- BOEV, Emil, Bulgaristan-Türk Ağzlarında İçses Konson Benzeşmesi, *Bilimsel Bildiriler*, Ankara, 1972.
- BOZ, Erdoğan, Doğu Kökenli Kelimelerdeki Kelime Sonu (B, C, D, G) Ünsüzlerinin Türkiye Türkçesinde Ötümsüzleşme Sorunu, *Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları*, 2001/2, Ankara, 2001.
- ....., Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 600, Ankara, 2001.
- BOZKURT, Fuat, *Türkçenin Gizemi*, İstanbul, 2007.
- BURAN, Ahmet, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim Ekleri*, Ankara, 1996.
- CAFEROĞLU, Ahmet, Anadolu Ağzlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten- 1958*, Ankara, 1958.
- ....., Anadolu Ağzlarında Konson Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten- 1963*, Ankara, 1964.
- ....., Anadolu ve Rumeli Ağzlarında Ses Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten- 1958*, Ankara, 1958.
- ....., Anadolu ve Rumeli Ağzlarında Ünlü Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964*, Ankara, 1989.

- ....., Anadolu ve Rumeli Ağzlarının Ünlü Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten 1964*, Ankara, 1989.
- CEMİLOĞLU, İsmet, *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, Ankara, 2001.
- COŞKUN, Ogün, İç Göçler Açısından Erzurum İlinin Analizi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Yıl: 13, S. 20, Ocak, 2008.
- COŞKUN, Volkan, Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten-1999/1-2*, Ankara, 2003.
- ÇAĞATAY, Saadet, Türkçede ki<erki, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten -1963*, Ankara, 1964.
- ÇORAKLI, Şahbender, Türkçe'nin Yaratma Gücü: İkilemeler, *Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, S. 17, Erzurum, 2001.
- DEMİR, Nurettin- YILMAZ, Emine, *Türkçe El Kitabı*, Ankara, 2003.
- DEMİR, Tufan, *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara, 2004.
- DEMİRCAN, Ömer, *Türkçe'nin Ses Dizimi*, İstanbul, 1996.
- ....., *Türkçe'nin Ses Dizimi*, İstanbul, 1996.
- ....., *Türkçenin Ses Dizimi*, İstanbul, 1996.
- DEMİREZEN, Mehmet, *Dilbilim Araştırmaları*, 1990.
- DEVELİ, Hayati, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi'nde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Ankara, 1995.
- ECKMANN, Janos, Türkçede d, t ve n Seslerinin Türemesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten-1995*, Ankara, 1988.
- EDİSKUN, Haydar, *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 1963.
- EKER, Süer, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, 2003.
- EKİNCİ ÇELİKPAZU, Esra, *Erzurum Merkez İlçe İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2006.
- ERCİLASUN, Ahmet B., *Kars İli Ağzları*, Ankara, 2002.
- ERDEMİR, Avni- BAYRAM, Yavuz, İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin 'Noktalama İşaretlerini Kullanma Düzeyleri' Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Amasya, 2005.

- EREN, Hasan, Türkçe’de –MM>-MB Dissimilationu, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959*, Ankara, 1988.
- Erzurum 98- Erzurum İl Yıllığı*, Ankara, 1998.
- FELEK, Burhan, Türkçemizin Zenginliklerinden Örnekler, *Türk Dili Dergisi*, S. 452, Ankara, 1989.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, “Türkçedeki Tamlanan Eki /+TA+ / > */+TI+ / > /+sI+ / > /+zI+ / > */+rI+ / > */+yI+ / > /+øI+ / > /+øø+ / Üzerine”, AÜTAED, S. 8, Erzurum 1997.
- ....., “ Türkçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri”, TDAY Belleten-1992, Ankara, 1995.
- ....., “Erzurum İli Ağızları” , *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Ankara, 1976.
- ....., Dil Bilimi ve Dil Bilgisi, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 517, Ankara, Ocak 1995.
- ....., *Erzurum İli Ağızları*, Ankara, 1995, s. 8–13, Ayrıca bk.
- ....., *Standart Türkiye Türkçesi (STT) ’nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Değerlerin İhtiyaç Halinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*, Erzurum, 1982.
- ....., Uyum ve Standart Türkiye Türkçesinde Uyumlar, *Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi S. 17*, Erzurum 1989.
- GENCAN, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, Ankara, 1979.
- GÖĞÜŞ, Beşir, Türkçe’de Bileşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten- 1962*, Ankara, 1963.
- GÖKER, Osman, *Uygulamalı Türkçe Bilgileri 1*, Ankara, 2001.
- GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Ankara, 2000.
- GÜLSEVİN, Gürer, *Uşak İli Ağızları*, Ankara 2002.
- GÜMÜŞ, Muhittin, Türkiye Türkçesi ve Özbekçede Ünsüzler, *Türk Lehçeleri ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 7, Ankara, 1996.
- GÜNER, Galip, *Türk Dilinde Ünsüz Değişmeleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2003.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara, 1996.

- HÜSREVOĞLU, Behiye, Türkçe’de İkilemeler -*Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2000.
- İMER, Kamile, İlkokul Çocuklarının Yazılı Anlatımlarında Birkaç Sesbilimsel Özellik, *Dilbilim Araştırmaları*, 1990.
- İslâm Ansiklopedisi, Cilt 11*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1995.
- JOHANSON, Lars, Güneybatı Türkçesi’nde Çokluk Eki Şekilleri, *Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları*, 2002/3, Ankara, 2002.
- JORİGT, G., Moğolca ve Türkçedeki Ünlü Değişikliklerinin Kelime Yapma Özelliklerinden Örnekler, *Kök Araştırmalar, Cilt 4, S. 1*, Ankara, 2002.
- KALAY, Emin, *Edirne İli Ağızları*, Ankara, 1998.
- KARAAĞAÇ, Günay, Eski Metatez Örnekleri, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 6*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1991.
- KARABÖRK, Kazım, Şecere-i Türk’teki Atasözleri ve Deyimler, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 600*, Ankara, 2001.
- KARADOĞAN, Ahmet, Eski Anadolu Türkçesinde Yuvarlaklaşan Ekler, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 2001/ 1-2*, Ankara, 2003.
- KARASOY, Yakup, Türkmen Türkçesinde Arapçadan Geçen Ayın’lı Kelimelerdeki Ses Değişimleri, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Sayı 5*, Ankara, 1998.
- KARTAL, Ali Fatih, *Iğdır İli İlköğretim Okullarının 2. Kademe 6.Sınıflarında Okuma ve Yazma Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Soysa Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.
- KAVCAR, Cahit-OĞUZKAN, Ferhan-SEVER, Sedat, *Türkçe Öğretimi*, Ankara, 2004.
- KOÇ, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, 1996.
- KONUĞÇU, Enver, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara, 1992.
- KONYALI, İ. Hakkı, *Erzurum Tarihi*, İstanbul, 1960.
- KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara, 1994.
- MANSUROĞLU, Mecdut, Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten- 1955*, Ankara, 1955.
- ....., Türkiye Türkçesi’nde Ses Uyumu, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten 1964*, Ankara, 1959.

- MERT, Osman, Türkçede Hâl Kategorisi ve Öğretimi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi, S. 21, Erzurum, 2003.
- NASKALİ GÜRSOY, Emine, Kelime Gövdesinde Ses Değişmesi İle Yapılan Küçültmeler Ve Bir Ablaut Örneği, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, Ankara, 1999.
- ÖZBAY, Murat, Ankara Merkez Ortaokullarındaki Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ....., Öğretmen Görüşlerine Göre İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi, Ankara, 2003.
- ....., Türkçe Öğretimi Bibliyografyası, Ankara, 2003.
- ÖZEZEN YÜCEOĞLU, Muna, Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 600, Ankara, 2001.
- SAĞIR, Mukim, Anadolu Ağzlarında Ünlüler Ünsüzler, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, Ankara, 1999.
- ....., Anadolu Ağzlarında Ünlüler, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten-1995, Ankara, 1997.
- ....., Erzincan ve Yöresi Ağzları, Ankara, 1995.
- ....., Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi, Ankara, 2002.
- ....., Yapı Bilgisi, Erzurum, 2000.
- SAKAOĞLU, Saim, Erzurum, Ağrı ve Kars Kültürünün Millî Kültür İçindeki Yeri, Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, S. 14, Ankara, 1990.
- SARI, Mediha, İlköğretim İkinci Kademedeki (6-7-8. sınıf) İki Dilli Öğrencilerin Türkçe Dersinde Karşılaştıkları Güçlükler, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Adana, 2002.
- SARICA, Nurten, Dil Edinim Sürecinde Sesten Söze, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi Dil Edinimi ve Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 5, Erzurum 2001.
- SAUSSURE, Ferdinand De, Genel Dilbilim Dersleri, 1998.
- SCHWENK, Helga, Anadili ve Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisi, Dil Dergisi, S. 13, Ankara, 1993.

- SEYORTYAN, Yervand V., Türk Dillerinde Kelime başındaki Ünsüzlerin Düşmesi, *Bilimsel Bildiriler*, Ankara, 1972.
- SEZER, Ayhan, *Anadili Öğretiminde Dilbilgisinin Yeri, Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü*, Dil Derneği Yayınları, Ankara, 1994.
- SOLMAZ, Mehmet, *Üniversite Öğrencilerinde Ağız Özelliklerine Dayanan Türkçe Hataları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997.
- SUSAR KIRMIZI, Fatma, *Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Bu Sorunların Öğretmen Performansına Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2000.
- ŞAVK ÇELİK, Ülkü, Kırım Tatarcasında İkilemeler, *Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları*, 2003/6, Ankara, 2003.
- ŞİMŞEK, Rasim, *Örneklerle Türkçe Söz Dizimi*, Trabzon, 1987.
 ..... *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon, 1987.
 ..... *Türk Dili*, İstanbul, 1993.
- TATAROĞLU, Abdurrahman- ŞAHİN, Yılmaz, Atatürk ve Türk Dili, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2001.
- TEKİN, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul, 2003.
 ..... *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul, 2003.
 ..... *Ön Türkçede Ünsüz Yitimi*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten-1977*, Ankara, 1978.
- TİMURTAŞ, Faruk, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul, 1994.
 ..... *Ekler ve Yeni Kelimeler*, *Türk Dili İçin 6, Türk Basınında Çıkan Türk Dili ile ilgili Makaleler*, Ankara, 1968, s. 17. bk: CLAUSON, Sir Gerard, *Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler*, *Dil Araştırmaları, Sayı: 1*, Ankara, 2007.
- TOKATLI, Suzan, Anadolu Ağızlarında Ki Bağlama Edatı İle Kurulan Yardımcı Cümleler, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 21*, Kayseri, 2006.
 ..... *Türkiye Türkçesinde Son Seste Tonlulaşma ve Uzun Ünlü Üzerine Bir Araştırma*, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 15*, Kayseri, 2003.

- TÜRK, Vahit, Türkçe'de Ön Seste Ünlü Düşmesi(Aphaeresis-Aphesis) Örnekleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 2001/ 1-2*, Ankara, 2003.
- ULUTAŞ, İsmail, Metatez Olayı Türkçenin Hece Sistemiyle İlgili midir?, *Bilig Güz 2007, S. 43*, Balıkesir, 2007.
- VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1988.
- WILSON, John, *Dil ve Anlam*, İzmir, 1988.
- YANGIN, Banu, *İlkokul Öğretmenlerinin Türkçe Derslerindeki Davranışları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.
- Yazım Kılavuzu* , TDK, Ankara, 2005.
- YEŞİL, Esra, *Erzurum'da Yer Alan Yatılı Bölge İlköğretim Okulları 6. Sınıf Öğrencilerinin Yazım Hataları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.
- YÜCEL, Bilâl, Adnî Receb Dede'nin Tasavvuf Manzumesinde 17. Yüzyıl Türkçesi Özellikleri, *Türklük Bilimi Araştırmaları, S. 4*, Sivas, 1997.
- ZEYNALOV, Ferhad R., Çağdaş Türk Dillerinde Birleşik Sözcükler Sorunu, *Bilimsel Bildiriler*, Ankara, 1972.

EKLER

SORU 10: Aşağıdaki cümleyi kurallı ve anlamlı bir cümle haline getiriniz. (5 p.)

9) "Başbakanımız bir hafta içinde petrol üreten beş Orta Doğu ülkesini ziyaret edecek."
Başbakanımız bir hafta içinde petrol üreten beş Ortadoğu ülkesini ziyaret etti.

SORU 11: "Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır,
Toprak, eğer uğruna öksün varsa vatandır."

Yukarıdaki düşünceleri kompozisyon kurallarına uygun olarak açıklayınız. (30 p.)

Vatan Korunak

Başarılar Dilerim
Fatih Bayrak
Rafael Başbetmeli

- VATAN VE BAYRAK SEVGİSİ -

10) Her ülke için vatan ve bayrak çok önemli yer tutar. Bunlardan en başta gelen ülke ise Türk Cumhuriyetidir. Türk Cumhuriyeti vatanın ve bayrağının; yerde kalmaması için silahsız ve kılıqsız olarak savaşa girip ve korkmadan cesaretle dayanışma ve kardeşlik içinde savatılan ve bunlarla bu Türk Cumhuriyeti kurtarmıştır.

11) Vatan Türk Milleti için çok önemlidir. Analar ve babalar, dedeler, bacılar ve kardeşler hep birlikte savaşa girdiler. Korumadılar ve korumadıkları için vatan ve bayrak rengi hiç bitmedi.

12) Dediğim gibi bayrak ve vatan bir millet için en kutup rengi. Bayrağını ve vatanını sermeyen bir ülkede bağımsız bir ülke saymamıştır.

Nobelin barışlığı

8) 8) ~~Anlam~~ ~~bu~~ ~~konu~~ ~~da~~
 Bu sözle atalarımız kendin pibi pöründüyü de pöründü
 pün pibi davranırlar. Bir insan kendisi pibi pörü
 nürse o onu doğrulara dürtür. Başka pörün
 diğer pibi davranırsa o da onu başka deşik konum-
 lara pötürür.

9) Eğer kendimiz olursak, bir yerde başka, bir yerde
 olursak bir şey basaramıyız. Milletimiz kendi pibi olursa
 toplum daha yüksere çıkar. Toplumun yada milletin
 dürüstlük seviyesi artar. İnsanlar herkesin ona
 püvenmesini daha yüksel yerlere getirir. Bu toplumu ya
 Sırtıca toplumun milletler arasındakî yerini yükseltir.
 Diğer milletler o millette doğru olduğuna inanır ve
 o millette inanır pükürür. Yada pöründüyü pibi olursa o da
 yükselir ama bir yere kadar. Diğerleri kendisi pib
 olmayınca arlarındakî düşmeye goler.

10) Bizler aitt yüzlü olmamalı kendimiz pibi ol-
 mallı, kendimiz pibi davranmalıyız. Belki bizden yasa ve
 kural olan insanlar bizi örnek alıp davranırlar.
 Böylece hem bize hem de diğer kimselere yararlı
 olur.

11)
 2-inin devamı = Bir şey düşünsece yapılsa o şey
 pöründüyü pibi olmaz, ve bunları unutmamalıyız.
 Her insan pöründüyü pöründüyü

- güncel öğrenim içeriği...
 ②) Darcanın konuyu Kitapın çiçeklere benzetilmesi...
 Kitapın kazandırdıkları ⑧
 ③) İnsan bir kitapla yetinmez bunu bir örnek açıklasak her insan bir çiçeği koklarsa sadece o çiçeğin kokusunu bilir ama birden fazla çiçeği koklarsa o bütün çiçeklerin kokusunu bilir. Evet işte kitapta başlıdır eğer bir kitap okursanız fazla bilgi almazsınız ama birden fazla kitap okursanız hem siz kendinizi geliştirmiş hem de etrafınızdaki insanları aydınlatmışsınız. (Unutmayalım Kitaplar bizim en iyi arkadaşlarımızdır)
 ④) Konuyu en uygun şekilde Kitapların değeri ⑦
 Arabanın bazı

OTURAN DEĞİL, GALSAN

- ④) Evet Oturan değil galsan. Sözümdede anlatılmak istenen! ?
 Şunlardır. İnsanlar hiç bir zaman tembellik yapıp istirahat a geçilmesinler. Çünkü gün gelecek onlar ve dövenler ama dövenmesi başunadır. Ama çalısın insan hayatını garantiye almıştır. Gün o adam gayret etmiştir çalışmıştır. Ve doğal olarakta bu kişi rahatlığa erecektir. ⑩
 ⑤) Unutmamalıyız her zaman çalısın konusunu. Ama hiç bir zaman yerinde oturan yatan hiç bir zaman başarıya ulaşmaz bunları su örnek olarak da Mehmet Akifin dediği gibi dağ ne kadar yüksek olursa olsun yol üstünden geçer. Burada anlatılmak istenen şudur. O günde büyüğün zorluk derecesi ne olursa olsun çalıtığın zaman gayretli olduğun zaman bu işi başaracaksın ne kadar zor olursa olsun. Bir başka örnekte de Ağustos böceği ilk karıncanın hikayesini aktırma getirebildiğinin burda karınca sabahın çıkıp kendisine bir için yiyecekler ararken Ağustos böceği su çalıp oynasın ama sonunda kıy gelmiş ise bu sefa sadece rahatlığa ermiş Ağustos böceği ise çaresiz kalmış.
 ⑥) Eve Arkadaşlar, biz de böyle olmamalıyız çalısmalıyız çalısın insan hiç bir zaman boş olmaz abii faktörle her işin başından çalır. (Her beraber çalısalım) Gelecek bizim olsun.

ayrılmalıyım...

amir. Bunun sorumlusu da baykustur. Sorulmuş
 (5) Parçadan çıkarılmış ders herkese gaurusu
 kendine göre güzeldir kendi gururumuz güzelse
 güzel çıkirse çıkmiş olmalıyız.

HAYVANLAR

(6) Dünyadaki bütün hayvanları saumalıyız onları
 korumalı onlara zarar vermeliyiz. Hayvanlar dünyat
 ki en güzel yaratıklardır. Ben hayvanları çok sevarim
 bizim köpek bir dumanız ya kendisi çok güzel
 ben onu çok seviyorum. Onun gibi diğer hayvan
 vardır - onlardan bazıları da satırsızdır onlara
 elimizden geldiği kadar yardım olmalıyız onları
 saumalıyız onlara başka zarar veriyorsa
 zarar vermelerine izin vermeliyiz kısaca
 hayvanlara zarar vermek sünah yardım etmel
 sevaptır. Çünkü onların ağzı yok dili yoktur
 onların zarar verdiğinde his sesleri çıkamaz
 yardım istiyemezler. kısaca hayvanları ben
 çok seviyorum.

(7) Yazının türü benzetmedir. benzetme
 diğer insanlara ders vermek için yazılmış gazıdır

(4) Umudunu kaybedecek bir insanın başka kaybedecek bir şeyi yoktur

5) HAYATTA Kİ GÜZEL ŞEYLER

(5) Burada anlatılan şey, eğer bir insan umudunu kaybederse onun başka bir şeyi zeki hejroni kalmaz. O kişi umudunu yani hayatındaki en değerli şeyi kaybetmiş olur.

(6) Eğer biz umudumuzu kaybedersek hiç bir şeyden hoşlanmıyoruz. Umudu kaybetmek diğer bir bakımdan yanlız kalmak gibi 0 bir şeydir. Bu tanı dünyada kim istarki yanlız kaymayı insanlar da durduk yere umudunu Yaresel göre onlarda umudunu kaybetmişlerdir. Eğer insanlara iyi davranırsak, onlara sevgi ile yaklaşarsak bunların hiçbirisi meydana gelmez. Örneğin, bir insan evlenip basandığı zaman, bir daha evlenmek istemez; çünkü o kişinin umudu kırılmış ve caresi, güsesüz kalmıştır. İnsanlar her neseli, gülen yüzlü olamazlar onlarda bazen umudu kırılmış olabilir.

(7) Bizler elimizden geldiği kadar umudumuzu kırmamaya dikkat edelim. Ve hayata hep gülen Bitirlik sarıktık Yüzle bakalım.

ÖZ GEÇMİŞ

12.03.1981 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimimi Erzurum'da tamamladı.

1999 yılında, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü'nde yüksek öğrenimime başladı. 2003 yılında yüksek öğrenimimi tamamladı ve aynı yıl Erzurum'un Ilıca İlçesi'nde bulunan Atatürk İlköğretim Okulu'na Türkçe Öğretmeni olarak atandı.

Hâlen Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimime devam etmektedir. Orta derecede İngilizce bilmektedir.